యక్షగానములు

(తంజావూరు)

సంపుటము ౨

పరిష్కర్త

విద్వాన్

గంటి జోగిసోమయాజి, ఎం. ఎ., ఎల్. టి.,

ప్రొఫెసరు, ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు.

ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తుచే ప్రచురితము

కాకినాడ : జార్జిప్రెస్సునందు

శ్రీ పట్టమట్ట శేషగిరిరావుగారిచే ముద్రితము

Rs. 2-8-0] 1956 [వెల రు 2-8-0

విషయసూచిక

గ్రంథము	కర్త	పుట
విజయరాఘవ చంద్రికావిహారము —	కామరసు వెంకటపతి సోమయాజి	... 3
విజయరాఘవ కల్యాణము —	కోనేటి దీక్షితచంద్రుడు	... 69
తంజాపురాన్నదాన మహానాటకము —	పురుషోత్తమదీక్షితుడు	... 191

ఉపోద్ఘాతము

మొదటి సంపుటమున నాలుగు యక్షగానములు ముద్రింపఁబడినవి. ఇందు మూఁడుయక్షగానములు చేర్చఁబడి నవి. అనాల్గును విజయరాఘవునిచేతను, అతని కుమారుఁడు మన్నారుదేవునిచేతను వ్రాయఁబడినవి. ఇందలి మూఁడును ఆతనికాలమందలి కవులచే రచింపఁబడినవి.

ఈ యక్షగానములలో ఆనాఁటిభాషావిషయికము లైన కొన్నివిశేషములు గోచరించును. విజయరాఘవనాయని ఆస్థాన మున కన్నడము, అరవముకూడ వ్యవహారములో నుండియుండి నవి అరవముమాట్లాడు కణకపిళ్లలు, కన్నడదేశమునుండి వచ్చిన బ్రాహ్మణులుఁ తమ భాషలో మాట్లాడుచుండిన ప్రసం గములిందుఁ గన్పించుచుండును. ఆయాభాషలు, నాఁటి వ్యావ హారికములైన పలుకుబడులతోఁ గూడియుండును. అవి యథా తథముగా ముద్రింపఁబడినవి.

తెనుఁగు విషయమునను ఆనాఁటి వివిధవర్గములయొక్క వ్యావహారికభాష అట్లే పొందుపరుపఁబడినది.

ఈ యక్షగానముల శుద్ధప్రతులు తయారుచేయుటలోను, సంస్కరణమునందును, ఈపనిలో సహాయుఁడుగా నియమింపఁబడి మిక్కిలిగా ఉపకరించుచున్న చిరంజీవి కొమ్మనమంచి జోగయ్య శర్మను పేర్కొనకతప్పదు.

విద్వాన్ సోమయాజి.

విజయరాఘవ చంద్రికావిహారము

ఉ పో ద్ఘా త ము

విజయరాఘవుని పట్టంపుఁగవియగు కామరుసు వేంకటపతిసోమయాజి ప్రభువున కంకితముగా నీయక్షగానమును రచించినాఁడు. గ్రంథారంభమునఁజేయఁబడిన కైవారములో విజయరాఘవుని శౌర్యసాహసాది గుణములభివర్ణింపఁబడినవి.

చోళదేశవర్ణనము, తంజాపురీవర్ణనము లొనర్చి నాయకుఁడగు విజయరాఘవునిఁ గవి "విక్రమార్కాపరావతారుఁడు మావిజయరాఘవు"ఁడని పొగడినాఁడు.

విజయరాఘవుఁడు ఒకనాఁటిరేయి పాదచారియై కొందఱునారీరత్నంబులుగొలువ నిజరాజధానిలో సానికూఁతుల వీథికివచ్చుట, ఆతనిఁజూడఁగోరి పౌరకాంతలు మేడలపై బారులుదీరియుండుట, వారాతని కందర్పరూపముగాంచి మోహించి యతనిఁ గవయవలెనని తమలోఁ దాముచ్చిళులూరుట, విజయరాఘవుఁడు వెన్నెలవిహారము చాలించి తననగరుచేరుట, అంత నొకమిటారి యాతనియందలి మోహాతిశయమును సైరింపఁ

జాలక చంద్రశాలఁ జేరి విజయరాఘవుని రూపంబు హత్తించి యున్న చిత్రపటంబుగాంచి విరహమభినయించుట, ఇందు కందర్ప మందానిలముల నుపాలంభనము సేయుట, చెలికత్తెయగు చకోరిక యామెయొద్దకువచ్చి విరహకారణమడుగుట, విజయ రాఘవునిపైఁ దనకుఁ గలిగిన మోహము నామెవివరించుట, "పదియారువేలకామినులనేలు నా విజయరాఘవుఁడు నిన్ను ప్రేమించునఁటే"యని యాచెలికత్తె కనకాంగిని మందలించుట, కనకాంగి తనకొకనాఁడు విజయుఁడు కలలోఁగనుపించి "భామా లలామ, నాఁడునేను విజయుఁడను నీవూర్వశివి. ఆనాఁడు నీకోరికను నిరాకరించితిని. కలియుగమున నన్ను గలియఁగలవని కులిశధరుఁడు నీకు వరమిచ్చినాఁడు. కలియుగమున విజయ రాఘవనామముతో విజయుఁ డవతరించి చోళమండలమునేలఁ గలఁడు. నాఁటి పట్టపుదేవి ననుగూడిచంపకవల్లియయ్యె. నీవు ననుగోరి యీతంజనగరమున కనకాంగివై జన్మించితివి. కావున నిను బొట్టుగట్టి చేపట్టి యేలనున్నాఁడ" ననిపల్కి చతురంత యాన మెక్కించి నను దోడుకొని తన నగరికి వచ్చినట్లు తెల్పి యాకల నిక్కమగునట్లు సేయుమని మ్రొక్కి పలుకుటయు, వారిరువురును వనమున విహరించుటయు, మలయానిలాదులఁ జొక్కి పరవశయైయున్న యాలీలావతి నూరడించి విజయ రాఘవు పాలికిఁబోయి యాతని నెట్లైనఁ దోడితెచ్చెదనని చకో రిక పల్కుటయు, కనకాంగి కమ్మలిఖించి యామెను విజయ

రాఘవునిపాలికిఁ బంపుటయు, దారిలో శుభశకునములగుటయుఁ లీలావతి విరహము, ఎఱుకత యెఱుక చెప్పుట, చకోరిక కమ్మ గైకొని విజయరాఘవుని కర్పించి

"అలచంద్రికా విహారాపదేశమునఁ
గేరికివచ్చి మాకీరసల్లాప
నీరేయి రతిరాజ్య మేలింపవయ్య."

అని యడుగుటయు, విజయరాఘవుఁడు ముద్దుటుంగర మొసఁగుటయు, నాతఁడు చంద్రికాసమయమున లీలావతియున్న కేరికి వచ్చుటయు, భూసురపుంగవులు మంగళాశాసన శ్లోకంబులు చదివి వివాహముగావించుటయు వర్ణింపఁబడినది.

ఈ గ్రంథమునందలి విశేషము చోళదేశవర్ణనము, ఆనాటికి చోళదేశము తృణకాష్ఠ జలసమృద్ధమై, అగ్రహారదేవకుల సంయుక్తమై యెట్లలరారినదో కవి మన కన్నులకుఁ గట్టినట్లు చక్కఁగ నిరూపించినాఁడు.

తాను విజయరాఘవపట్టంపుఁ గవినని కవిచెప్పుకొన్నాఁడు. ఈనాటకములోని కథావిధానము కేవల విజయరాఘవునియొక్క ప్రీతిని సంపాదించుటకొఱకే కల్పింపఁబడినదనుట స్పష్టము. విజయరాఘవుని శృంగారలీలలను వర్ణించునట్టి యితర యక్షగానములు నీరీతినేయున్నవి. కథ, వర్ణనము,

రసము, సన్నివేశములతీరు నన్నియు నొకదానినొకటి పోలి యున్నవే, ఆనాఁటి యభిరుచులు, రాజాస్థానమునందలి జీవితము మున్నగునవి వీనినిబట్టి స్పష్టముగా నూహింపవచ్చును.

ఇందు "ఆసమయంబున లీలావతీ విజయరాఘవులు మంగళంబుపాడుచు నటియించిరట యెటువలెను. మన్నారు దేవికి మంగళం" అని యొకవాక్యము గలదు. ఇది రంగమున నెట్లుప్రదర్శింపఁబడునో ఊహ్యాము.

ఈగ్రంథరచనాకాలము క్రీ. శ. 1633–73 నడుమనై యుండవలయును.

విజయరాఘవ కల్యాణము

ఉపోద్ఘాతము.

విజయరాఘవుని యాస్థానకవులలో నొకఁడగు కోనేటి దీక్షితచంద్రుఁడు ఏతద్గ్రంథకర్త. ఈతఁడు తన్నుగూర్చి "రామానుజాచార్యతనయాగ్రగణ్యుఁడ" నని చెప్పుకొనుటచే వైష్ణవుఁడేగాని స్మార్తుఁడు కాఁడని తోఁచుచున్నది. ఇంతియ గాక యితఁడు "గురురాజశతక్రతు శ్రీనివాసదేశిక ప్రతిష్ఠాపిత శ్రోపాధ్యాయవైభవ ధుర్యుండు"నై యున్నాఁడు.

ఇతఁడు "శ్రీమదారామాయణోపదేశ సంతుష్టాంతరంగ విజయరాఘవభూపాల కృపాపాంగ వీక్షణానుక్షణప్రాప్తసారా గ్రహార తారహారచిరత్న రత్నకంకణోదార తారానురూప ముక్తాకలాప హృద్యతర బిరుదవాద్య నానావాహనాది సమ్మాన నీయ, శాశ్వతైశ్వర్యధుర్యుండ" నని చెప్పుకొనెను. తనగ్రంథ మును మహానాటకమని పేర్కొనెను. ఇందలి రాజవివాహము సౌమ్యనామసంవత్సర ఉత్తరాయణ వైశాఖమాస శుక్లపక్షమందు జరిగినట్లువ్రాసెను. ఇది క్రీ.శ. 1669 వ సం॥రం ఏప్రిల్ 21 వ తేది మొదలు మే 7 వ తేదిలోగా నుండు దిన ములకు సరిపడుచున్నది. అనఁగా హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరములోచెప్పిన కాలమునకు ఒక మాసముతరువాత.

ఇందలికథ:- తంజాపురవర్ణనము, విజయరాఘవుఁడు శ్రీరామసౌధమునఁ గొలువుండుట, జవ్వనుల సంగీతము, పదకేళిక, అన్నగారులువచ్చుట, చెంచులువచ్చి ఆటవికవస్తువులు కానుకలుపెట్టి విన్నపముసేయుట. ఇందు చెంచులవర్ణనము, వారివేషములు, వారిభాష, స్వభావోక్తిగానున్నది. తరువాత గొల్లలు వత్తురు. "మీరువచ్చిన కార్యమేమి" యని నాయని వారుకోరఁగా వేఁటకొఱకు రమ్మని ప్రార్థింతురు. రాజమార్గంబునవుండి వేఁటకుబయలుదేరుట, రాజునుజూచి పౌరకాంతలు శృంగారము నటించుట, వనవర్ణనము, వేటవర్ణనము, చెంచుల పాటలు, పంబవాఁడువచ్చి ధర్మరాజునకు శివము రప్పించుట, ఛాకలిమల్లుగాని గాడిద యేడఁబోయినదని యితని నడుగుట, విజయరాఘవుఁడు సంపంగితోఁటలో విహరించుట, ఆవనమునకు మదనమంజరియను రాజపుత్రి వాహ్యాళివచ్చుట, చెలికత్తెలతో సల్లాపము, వారిజలకేళి, తరువాత వారొక సురపొన్న తరువుచేరి విశ్రమించుట, అంత నొకయింతివచ్చి మన్ననారుల మతువంటిమగనిని పెండ్లియాడుటకై మన్మథునిఁ బూజింపుమని చెప్పుట, మన్మథపూజ, కందర్పనామములతోడి యర్చన, అట్లు తాను పూజ సమాప్తమొనరించుకొని పోవుతటి విజయరాఘవునిజూచి మన్మథుఁడని భ్రాంతిచెంది ప్రేమించుట, విజయరాఘవుండును ఆమెనుజూచి విరాళిగొనుట, తరువాత నెవరిండ్లకువారుపోవుట, మదనమంజరివిరహవర్ణనము, నెచ్చెలులు లోదార్చుట, ఇందు కందర్పమందానిలాదుల నిందించుట, శైత్యోపచారములు,కనకాంగియను నొకనెచ్చెలివిజయరాఘవు

సముఖంబునకు దౌత్యముసేయఁ బోవుట, ఆసమయమున విజయరాఘవుఁడు వైష్ణవార్చనంబుచేసి రామాయణశ్రవణంబు గావించుట, విద్వాంసులయాశీర్వాదము, తెనుఁగువిద్వాంసులు నరవవిద్వాంసులు విద్యాప్రసంగములు సేయుట, శ్లోకములు చెప్పుట, అందుదోషములు నిరూపించుట, వ్యాకరణశాస్త్ర విషయికమైన వివాదము, సమస్యాపూరణము, ప్రాకృతములోఁ గవిత్వము, మాగధిపైశాచి చూళికాపైశాచి, యపభ్రంశ భాషలయందు సమస్యాపూరణము, కవిత్వము, శాస్త్రప్రసంగము, పండితులవాగ్వాదము, కవులు పద్యములు చదువుట, విద్వాంసులను గౌరవించుట, తరువాత నంతఃపురప్రవేశముచేసి భోజనమైనవెనుక కనకాంగివచ్చి. తనచెలిపడుబాధనువర్ణించుట, అదివిని యాతఁడును దనబాధను దెల్పుకొనుట,తరువాత మదనమంజరియింటికి చెంగమ్మ యెఱుకతవేషమున వచ్చుట, యెఱుకతవర్ణనము; ఎఱుకచెప్పుట. విజయరాఘవునే తప్పక వివాహమాడుదువని చెప్పిన యామెమాటలకు సంతసించుట, మదనమంజరి మదనబాధ నటించుచుండ కనకాంగి తిరిగివచ్చుట, కనకాంగిచెప్పినవార్తవిని యామె సంతసించుటయునైనతరువాత విజయరాఘవనాయకుని విరహతాపము, గురువైన శ్రీనివాస దేశికుఁడువచ్చి యాతనిస్థితి తెలిసికొని "నిజనందనుని మేను కరారవిందమున నిమిరి" యొకకథచెప్పెను.

పూర్వమున కుంభుఁడనువాఁడు తన ప్రియపుత్రిని మన్ననారనునతఁడు వివాహముచేసికొనఁగా నామె యాతని యష్టమహిషులలో సమముగా గౌరవింపవలసినదని కోరెను.

ఆతఁడు ఇదితగదు, కలియుగమున నేను విజయరాఘవనాయ కుఁడనై పుట్టుదును. నీవు కళానిధియను రాజునకు మదనమంజరి యనుపేర జన్మింతువు. అప్పుడు నిన్ను తృప్తిపఱచెదను" అని చెప్పెను.

ఇట్లుచెప్పి ఆయన కళానిధిగృహంబునకేఁగి యాతని నడిగి వివాహమునిశ్చయించును. తరువాత పురోహితులు వచ్చుట, ముత్తైదువలు కోట్నంబులు దంచుట, ఎదురుసేసలు చల్లుచు పెళ్ళివారువచ్చుట, వివాహము, మదనమంజరి సకల విద్యాప్రవీణురాలుగనుక పదకేళికవినిపించుటతో గ్రంథము సమాప్తమగును.

కవి తన్నుగూర్చి "ప్రతిపక్ష కవిశిక్షణ విచక్షణుండును సకలసద్గుణ సాంద్రుండును నగు కోనేటిదీక్షితచంద్రుఁడు" అని చెప్పుకొనెను.

ఈ యక్షగానము విజయరాఘవుని యాస్థానమున వెలసిన యితర యక్షగానములవలెనే యున్నది. పద్యప్రబంధ ములయందలి కథావిధానము, వర్ణనలు, శృంగారము నిందు వర్ణింపఁబడినవి. కథానిర్మాణచాతురి లేదు. దరువులు, ఏలలు, సువా లలు మొదలగువానితో నృత్యము వేషము,కూడిన రచ నయే స్వ్యముగా నిరూపింపఁబడినది. విజయరాఘవుని శృం గార వ నము, ఆతని మహిమను పొగడుట, రాజగురువైన శ్రీనివాసతాతయాచార్యుల నగ్గించుటయు నిందలి ప్రధాన విషయము.

తంజాపురాన్న దాన మహానాటకము

ఉపోద్ఘాతము.

ఈగ్రంథముపేరు తంజాపురాన్నదాన మహానాటకము. దీనికే సత్రమరులు నాటకమని మరియొక పేరు. దీనికర్త పురుషోత్తమదీక్షితుడు. ఇతడు విజయరాఘవుని కాలమునవుండిన కవియనియు, ఈగ్రంథము విజయరాఘవాంకితమనియు నిందే వ్రాయఁబడియున్నది. కవి యీగ్రంథము వ్రాయుటకు విజయరాఘవుని అనవరతశతలక్షవిప్రాభీష్ట మృష్టాన్నప్రదాతృత్వము వలనఁ గలిగిన హర్షమే కారణమని తెలియుచున్నది. కవి మతము ననుసరించి యిది శృంగార హాస్యాద్భుత రసప్రధానము. ఇందులో కరణము చెప్పిన లెక్కల ననుసరించి దీని రచనాకాలము కీలకవర్షం పంగునిమాసం పండ్రెండవ తేదియని తెలియుచున్నది. వీనినిబట్టి విజయరాఘవుని పరిపాలనకాలములో కీలకసంవత్సరము క్రీ.శ. 1618. అనగా ఈగ్రంథము 1618 తరువాత 1673 లోపల వ్రాయబడియుండవచ్చు.

కథాసారము:—తంజావూరి సత్రమున నెల్లూరి యెల్లమరాజు అధికారిగా నుండగా అనేక బ్రాహ్మణులు ప్రతిదినమును

వచ్చి భుజించి వెళ్ళుచుండిరి. అక్కడి కరణములు మొదలైన వారువచ్చి యాతనివద్ద లెక్కలుచెప్పే క్రమము, వంటవాండ్రు మొదలగువారువచ్చి సేవచేసేవిధము ఇందు వర్ణింపబడినవి. పస్పాతిప్పాభట్లు అను బ్రాహ్మణుడు భార్య కుమారులతో సత్రమునకువచ్చి భుజించి, తుదిని భోగముబోటుల పొందు గోని వెళ్ళుట యిందలి ప్రధానకథాంశము.

ఇందలి పాత్రలును సన్నివేశములును కల్పితములే యైనను, ఆనాటి తంజావూరి సత్రములోని పద్ధతులను, అచటి ఆగంతుక బ్రాహ్మణుల జీవనవిధానమును, వారియాశలు మొదలగువానిని కొంత అతిశయముగాచేసి, హాస్యరసపోషక ములుగా వ్రాయుట కేర్పడినవి.

దీనినిబట్టి తెలియువిషయములు:- బ్రాహ్మణబ్రువులు కొందరు విద్యాదూరులయ్యును యజ్ఞోపవీతధారణ మాత్రము చేతనే అచ్చట భోజనముచేయుచుండెడివారని తెలియుచున్నది "మనయేలికవారు బ్రాహ్మణ్యప్రభువులు. అన్నపానాదులపట్ల కొదవవచ్చిన తాళరు. తంతుమాత్రపువాడైనా తంజావూర ఉపవాసముండరాదు" "మాయేలినవారు బ్రాహ్మణ్యప్రభు వులు, గనుక మేము బ్రాహ్మలపరీక్షింపరాదు. నీవు ఎట్లా ఉన్నా పూజ్యుడవే. అటుగనుక సకలమైనవారున్నూ పసాపడ విచ్చేయరయ్యా." అని యధికారి చెప్పుచున్నాడు.

(2) అక్కడికివచ్చిన తిప్పాభట్లు మొదలగు బ్రాహ్మణులు వేదము చెప్పుమన్నపుడు "కోశం దక్షిణః పక్షః కుప్పఉత్తరః.

పక్షః నులుపెశాంతం తూర్పెత్తుశ్లోకో భవతి గంపంనింపయతి”
అని వేదమును,

(3) “భరణి పెట్టెలోను మేషం మేకలమందయందును”
అని జ్యోతిషశాస్త్రమును వచ్చినట్లు నటించుటనుబట్టి వారి
యజ్ఞత తెలియుచున్నది.

(4) వీరి స్నానసంధ్యాదులు, తిప్పాభట్లు తన స్నానమును
గూర్చి తనభార్యతోను కుమారునితోను చేసిన ప్రసంగమును
బట్టి తెలియుచున్నవి.

(5) కొందరు బ్రాహ్మణులను పిలవగా తానే ఆయా
బ్రాహ్మణుడనని చెప్పుకొని తిప్పాభట్లు భోజనమునకు సిద్ధమ
గుటనుబట్టి ఆయాబ్రాహ్మణుల సత్యదీక్ష తెలియుచున్నది.

(6) ఈ తిప్పాభట్లుకును ఆతని పెళ్ళాము బిడ్డలకును జరి
గిన సంభాషణనుబట్టి వారి కుటుంబపరిస్థితులు నాగరికత మొద
లైన విషయములు తెలియవచ్చును.

(7) సత్రములో భోగాలవారు జక్కులరంగసాని వెంగ
సాని మొదలైనవారి వర్ణన చూడగా ఆకాలమున తంజావూ
రులో సామాన్యులనేకు లుండిరనియు, అట్టివారు సత్రమధికారి
నాశ్రయించుచుండిరనియు తెలియుచున్నది.

(8) ఆనాడు లెక్కలువేసెడి కరణములు సరిగాలెక్కలు
వ్రాయకయు, వ్రాసినవి సమయమునకు చూపింపకయు, తప్పు
లెక్కలువ్రాసి వస్తువులను హరించుచుండినట్లును దీనినిబట్టి
గ్రహింపవచ్చును.

(9) వైదికబ్రాహ్మణుల శృంగారభావమును ఇందు తెలిసికొనవచ్చును.

(10) తంజావూరి గ్రంథములనుబట్టి సామాన్యముగా కరణములు కనకపిళ్ళలు అరవవారే యుండెడివారట.

(11) "అడతిప్పాభట్ట! నీ తెలిగేంది! యేదో కొరళినాల్ ఎనక్కు తెరియుమొ?" అని యరవవాడనుటయు,

తిప్పాభట్లు, "అరవవాడేమిచ్చెని" అనుటచేతను అచ్చట నుండెడి తెనుగువారికిని అరవవారికిని అప్పుడప్పుడు చిన్నచిన్న వివాదములు వచ్చుచుండిన ట్లూహింపవచ్చును.

(12) ఆనాటి సత్రములో ఊరుగాయలు, ఊరుబిండ్లు, వేపుడుగూరలు, తాళదాలు, పిండిమిరియములు, పుల్లగూరలు, పప్పు, పాయసము, కజ్జాయలు మొదలైన పదార్థములు బ్రాహ్మణులకు వడ్డించెడివారనియు, వారు భోజనముచేసినతరు వాత తాంబూలాదు లిచ్చెడివారనియు,

"ఇషువలె మృష్టాన్నముగా సత్రముపెట్టేరాజును కాశీ రామేశ్వర పర్యంతములో ఎక్కడనైనాచూస్తిమా! సన్నబియ్య మన్నమేంది! కందిపప్పేంది! దొన్నెకొద్దీ నెయ్యేంది! పచ్చిపెడేసి కూరలేంది! వలసినంత పరమాన్నమేంది! వడలేంది! అతిరసా లేంది ! మీగడపెరుగేంది!" అను తిప్పాభట్లు స్తోత్రమునుబట్టి తెలియుచున్నది.

(13) ఆనాటి వైదికుల వస్త్రాభరణములు, మాటల తీరు, వారప్పుడప్పుడు పట్టునటువంటి హీనమైనదానములు మొదలైనవియు ఇందు అచ్చటచ్చట వర్ణింపబడినవి.

రసవిషయము:— "శృంగార హాస్యాద్భుత రసప్రధానముగా నొనర్చెద" నని కవి చెప్పుకొన్నాఁడు. ఇందలి శృంగారము, తుదిని తిప్పాభట్లు మన్మథుఁడై వెంగసానితో నృత్యము సేయుట, అంతకుముం దీసానులతో నృత్యముసేయుట. అను సందర్భమున నుద్దేశింపఁబడినది. శృంగారశబ్దముచేత రసము, రసాభాసము మొదలైనవన్నియును వాచ్యములేగనుక, ఇందు కొంతశృంగారచ్ఛాయ లేకపోలేదు. ఉత్తమనాయికా నాయకనిష్ఠమై ఔచిత్యపరిపుష్టమై రసికులకిష్టమైన ఉత్తమ శృంగార రసము ఇందు పుష్టినందెనా యని ప్రశ్నించుకొనువారికి ఆశాభంగము కలుగకతప్పదు. ఇందలి శృంగారసందర్భము పాఠకులకు ఎంతవరకు నానందముకలుగఁజేయు ననునదియే ప్రశ్న. ఇది హాస్యమునకు పరిపోషకముగా నుండుటచే పాఠకులలో కొందరికైనను సంతుష్టిని గలిగించును.

ఇఁక, "అద్భుతరసము ఏసందర్భమున కవి వెలయించెను?" అనునొక ప్రశ్న వేసికొనకతప్పదు. ప్రాయశః తిప్పాభట్లు మన్మథుఁడై నటియించిన సందర్భమనవలె. అదియును అంతసరిగాలేదు. పైగా నిందు హాస్యమే ప్రధానముగా కన్పట్టుచున్నది. వైదికబ్రాహ్మణు లాలంబముగా వారియజ్ఞత-

వారి భోజనప్రీతి, రాజుగారి యౌదార్యమువలని పరిస్థితి మొదలైనవి యుద్దీపనములుగా హాస్యరసము పోషింపబడినది.

ఇందలి యనౌచిత్యములు:— ఇందు కొంత మోటు హాస్యము. గ్రామ్యప్రతీరు, అనాగరికుల యజ్ఞత, అచ్చటచ్చట కొన్ని అసభ్యపు అభ్యాసములు మొదలైనవి కన్పించుచున్నవి. ఇట్టివానిలో కొన్నిటినైనను కొందరు సహృదయులు ఇష్టపడరు. అందుకు కారణము లేకపోలేదు. కాని యీతీరు వాఙ్మయమును విమర్శింపవలసివచ్చినపుడు మనము జ్ఞప్తియందుంచుకొనవలసిన విషయమొకటికలదు.

నేటి వీధిభాగవతములలోను యక్షగానములలోను పామరజనరంజకముగా నుండుటకై కొన్ని అసభ్యపదములు చేర్పఁబడుచువచ్చుచున్నవి. అవి యొకతరగతిజనుల కుద్దేశింపఁబడినవి. అట్టివారు గ్రామ్యపరిహాసమును ఏవగించుకొనరు. వారికది యభిలషితమే. కాని మంచియభిరుచిగలిగి సరసతయున్న విమర్శకులకు నిది రుచింపదు. ఇట్లే ఆంధ్రప్రబంధ వాఙ్మయములోని అనేకములైన రతివర్ణనఘట్టములు సుకుమారమైన శృంగారరసమును ఆస్వాదించువారికి ఇష్టముగాకపోవచ్చును. "భిన్నరుచిర్హిలోకః" అని యార్యుల నానుడి.

ఈగ్రంథము ఈతీరుననే రాజాస్థానమున ప్రదర్శింపఁబడినదా? రాజుగారామోదించిరా? పండితలోకము శిరసావహించెనా? అను ప్రశ్నలకు సమాధాన మూహ్యము.

విజయరాఘవచంద్రికా విహారము

కామరుసు - వెంకటపతిసోమయాజి

విజయరాఘవచంద్రికా విహారము

శ్రీరాజగోపాల కరుణాకటాక్ష వీక్షాలబ్ధ విశ్వవిశ్వంభరా, శాశ్వతైశ్వర్యధుర్యా, నేపాళ భూపాల స్థాపనాచార్యా, సకల సామంతరాజన్యకోటి కోటీర కోటిరమణీయ చిరత్నరత్న సూత్నప్రభాభాజినీరాజనా, రారాజదరుణచరణాంబుజ, చండ మార్తాండమండల సముద్దండ నిజభుజతేజ, చినచెవ్వ నృపాలాన్వయకలశజలధిసంపూర్ణ పూర్ణిమాసుధాకర, పాండ్య తుండీరాది సమదవిరోధియోధయూథభీకర, సరసకలా విలాసనిస్తంద్ర, సత్యభాషాహరిశ్చంద్ర, కళావత్యంబికా గర్భశుక్తిముక్తాకార, సారఘనసారహారహీరమందార కుందేందుతుందిలకీర్తివిహార, నిఖిలనాటకచాటుకావ్య నవ్య ప్రబంధ నిబంధన లీలాధురంధర, నృపతికుల గంధసింధుర, సాహిత్యసంగీత భంగీ తరంగీకృత విజ్ఞానసాంద్ర, సంతత విభవ దేవేంద్ర, చోళసామ్రాజ్యసింహాసనసునాసీర, భువనైక వీరాధివీర, రఘునాథ భూపాలకుమార, రత్నాకరగభీర, రత్న సానుధీర, రమణీరమణీయాకార, విమలకల్యాణగుణశీల విద్వజ్జనవిలోల, విదళితరిపుజాల, విజయరాఘవభూపాల, పరాకు॥.......................సార్వభౌముండవై పద్య గద్య విద్యాభిరాముండవై, అభినవనాటక చాటుకావ్య కల్పనా

చణుండవై అశేషభాషామనీషావిశేషగుణగరిష్ఠుండవై మీాఱు నిన్ను వచనకుసుమంబులఁ బూజింపఁగోరెదఁగాని పారిజాతంబునకుఁ గుసుమగుచ్ఛం బొసంగు తెఱంగున, పర్జన్యునకు జలకలశంబు సమర్పించుచెలువున, బంగారు గుబ్బలికి బచ్చపైకమిచ్చువిధంబున, రత్నాకరునకు రత్నశకలంబు కానుకసేయుసోయగంబున, బహువిధ ప్రబంధ నిబంధ లీలాధురంధరుండవైన నీకుఁ బ్రబంధంబొసంగి మెప్పించెదనని యెంచినవాఁడఁ గానని విన్నవించి, యిన్నరలోక పాకశాసన కృపా పరిపాకసామరస్యంబు వడసిన కామరుసు వెంకటపతి సోమయాజి విజయరాఘవచంద్రుని చంద్రికావిహార శృంగార లీలావిలాసంబు వక్కాణించి విజయరాఘవచంద్రికా విహారంబను పేరహావణించి, కవిసింహ జిహ్వారంగ శృంగాటకంబులధాటి సల్పు భారతి ఘోటకంబుగా, శృంగార రసవర్షావిర్భావంబునకు గర్భోటకంబుగా నొకనాటకంబు నిర్వహింపఁ బూని తన యిష్టదేవతయైన రాఘవస్వామియే విజయరాఘవస్వామి గనుక నతనిఁ బ్రార్థించి నాందీశుభాచారం బాచరించెనఁట యెటువలెను.

దII మధ్యమావతిII ఆదిII

శ్రీరాజగోపాల సేవాలోల మ్రొక్కేను మ్రొక్కేనయా
నారీపాంచాల వైరి విభాళ మ్రొక్కేను మ్రొక్కేనయా ॥౧॥
భుజ విక్రమాధార భోజావతార మ్రొక్కేను మ్రొక్కేనయా
విజయ రాఘవధీర వీరాధివీర మ్రొక్కేను మ్రొక్కేనయా ॥౨॥

రతిరాజ మోహనాకార రఘునాథకుమార మొ్రొక్కేను
మొ్రొక్కేనయా 1

వితరణకర్ణావతార విజయరాఘవధీర మొ్రొక్కేను మొ్రొక్కే
నయా ॥3॥

తంజాపురవాస కందర్పవిలాస మొ్రొక్కేను మొ్రొక్కేనయా
మంజుల మందహాస మన్నారుదాస మ్రొక్కేను మొ్రొక్కే
నయా ॥౪॥

వ. అని కొనియాడి యతని యిష్టదేవతయైన రాజగోపాల
హేమారవిందేందిరావిష్వక్సేనులఁ బ్రార్థించెనఁట యెటువలెను.

పదము॥ శంకరాభరణము॥ రూపకము॥

శ్రీరాజగోపాల శౌరిని శిశుపాల భూపాలవైరిని।
పారిజాతాపహారిని నే భావింతు లోకోపకారిని ॥౧।

రసదాడి సింగాణి పేరునిగన్న రాధామోహనాకారుని।
వసుదేవకూర్మికుమారుని నేవర్ణింతు చెండలంకారుని॥౨॥

భజియింతు భక్తులఁబాయని
పరమదయా ధౌరేయుని।
విజయరాఘవనాయని యిల్లు
విడువని వేలుపురాయని ॥3॥

మున్నిటిమన్నిని దీవిని చాల
మూర్తిభవించిన తావిని।

మన్నారు పట్టంపు దేవిని
మదిలోన భావింతు శీవిని ॥౪॥
వరువంపు మరువంపు రెమ్మకు
పదివన్నె బంగారు బొమ్మకు!
మురవైరి ముద్దుల గుమ్మకు నే
మొ్రక్కేను మా చెంగమ్మకు ॥౫॥
భావంబులోఁ జింత తీఱను
పరమానందంబు సేరను।
సేవింతు నే సొంపుమీఱను
శ్రీచెంగమల నాంచారను ॥౬॥
మురవైరి కే లెడఁబాయని
ముదుటుంగరముగొన్న రాయని
హరి వాకిటదళవాయిని
నర్చింతునేఁ జేదోయిని ॥౭॥

వ. అని యిష్టదేవతలఁ బ్రార్థించి విజయరాఘవ పట్టభద్రుని పట్టంపుఁగవి తత్కథాసంఘటనంబునకు మొదలఁ గనుపట్టు పట్టణం బేమని వర్ణించుచున్నాఁడు.

పదము॥ సౌరాష్ట్రిము॥ ఆటతాళము॥

కవులెంతురు చోళదేశము కావేరి వారిప్రకాశము।
నవరత్నములున్న కోశము సురనాయక రాజ్యసంకాశము ॥౧॥
చెలికు రాజనంపుఁబైరులు కాఁపు సేమము గలిగిన యూరులు।
తిరముగాఁ బ్రవహించు నేరులు చోళదేశమున వెయ్యారులు॥౨॥

ఆరాజ్యరమకు మంజీరము ఆయమరావతికన్న సారము!
భూరమణీమణిహారము తంజపురము సంపదలకొటారము ॥3॥

నవరత్నంబుల పేటలు దివ్యనారి కేళంబులతోటలు।
నవరణచేసిన కోటలు విటసరసులు నూటారుకోటులు ॥౪॥

వలరాయని మీఁద నేలలు చాల వర్ణింప నేర్చినబాలలు॥
విలసిల్ల నాటకశాలలునందు వింత వింతలు కృష్ణలీలలు ॥౫॥
పరుల గెల్చినపోఁజులు మెచ్చఁబాలింతురు దినరోజులు
సరిలేని విద్యాభోజులు వీట సడిసన్న రాజాధిరాజులు ॥౬॥

వ. ఆరాజధానికి రాజై రాజిల్లు రాజచంద్రుని నతనిపట్టంపుఁ గవి యేమని కొనియాడుచున్నాఁడు.

ది. శ్రీరాజగోపాల సేవచేఁ జాల
పేరుగాంచిన రేఁడు బిరుదుమన్నీఁడు,
లక్షణాన్వితుఁడు కళావతీసుతుఁడు
దాక్షిణ్యశాలి యుత్తమరాజమాళి,
రణముల జగజెట్టి రఘునాథుపట్టి
గుణరత్నములదీవి గురుజనసేవి
బహుదానపరుఁడు భూపాలశేఖరుఁడు
సహజకీర్తిస్ఫూర్తి సర్వజ్ఞమూర్తి
రతులకు రతిరాజు రాజులరాజు
వితరణగుణహారి విభవ జంభారి

జగదుపకారి వైష్ణవ మతోద్ధారి
తగవుల వీడు చింతామణిజోడు
నీతికి మాంధాత నియమసంధాత
జాతివార్తలమేటి శౌర్యకిరీటి
సరసుండు నెఱజాణ చక్కనివాఁడు
పరమవైష్ణవుల చేపట్టు కుంచంబు
బాహువిక్రమశాలి భరతకోవిదుఁడు
సాహిత్య భోజుండు సంగీతవేది
కోరినవారికిఁ గొంగుబంగారు
చేరువమేరు వాశ్రితవర్గమునకు.
పేదలపాలిటి పెన్నిధానంబు
వేదకోవిదులకు వెలలేనిసొమ్ము
పలికిబొంకని రాజు పరమవివేకి
నిలుకడ గలవాఁడు నిత్యాన్నదాత
పట్టభద్రుండు కృపాసముద్రుండు
చుట్టాల సురభి రాజులమేలుబంతి
వర శరణాగత వజ్రపంజరుఁడు
నరుల పాలింటి పున్నమచందమామ
యేకవీరుఁడు జగదేకవదాన్యుఁ
డాకార మన్మథుం డసమసాహసుఁడు
మానినీ నూతన మకరకేతనుఁడు

భానుసమానుఁడు పరతత్త్వవేది
అనుమానమునఁ దేలి యావనమాలి
ఘనవరియిల్లాలి చనుఁబ్రాలుగ్రోలి
పెరిగినయన్న గోభిలహానికన్నఁ
బరతత్త్వ రుచిగన్న ప్రాయంపుమిన్న
విజయరాఘవ శౌరి విద్యావిహారి
భుజబల కంసారి పూర్ణసంహారి
అన్నిట నవధాని యారాజధాని
మన్ననతోఁ నేలు మహిమలమేలు.

వ. అని మఱియు నతని హరువులు దరువుల వర్ణించెనఁట యెటువలెను.

ఎఱుకల కాంభోజి॥ ఆటతాళము॥

నారీమదనవిలాసుఁడు వాఁడు, నన్నేలు మన్నారుదాసుఁడు।
వీరులలో నెల్ల వీరుఁడు మా, విజయరాఘవ ధీరుఁడు ॥౧॥
రాజుల గెల్చిన శూరుఁడు వాఁడు, రాజగోపాలకుమారుఁడు।
రాజిత శుభచారిత్రుఁడు, రక్తాబ్జవల్లిపుత్రుఁడు ॥౨॥
రతిరాజమోహనాకారుఁడు వాఁడు, రఘునాథవిభుని కుమారుఁడు।
వితరణ కర్ణావతారుఁడు మా - విజయరాఘవ ధీరుఁడు ॥3॥

చక్రిహస్తుని పాటిశూరుఁడు వాఁడు - జగదేక మోహనా
కారుఁడు ॥

విక్రమార్కావతారుఁడు మా - విజయరాఘవధీరుఁడు ॥౪॥

చిన్ననాఁడే పరులగెల్చెను రత్న - సింహాసనంబున నిల్చెను
మన్నారుదేవునిఁ గొల్చెను వాఁడు - మన్నె దేవేంద్రుఁడై
వెలసెను ॥౫॥

వ. ఇవ్విధంబున విశ్వవిశ్వంభరా సామ్రాజ్యధారియై విజిత వైరియై విద్వజ్జనోపకారియై విభవజంభారియై విజృంభించు విజయరాఘవశౌరి యొకనాఁటిరేయి పాదచారియై చంద్రికా విహారియై కొందఱు నారీరత్నంబులుగొలువఁ జెలువుమీఱి నిజరాజధానిలో సానికూఁతులఁగేరి దారిగా వచ్చెనఁట యెటు వలెను.

కేదారగౌళ॥ ఆటతాళము॥

కొలువు సింగారమై కులశైలధీరుండు
కోటి మన్మథాకారుండు
వెలఁదులు గొలువంగ విజయరాఘవేంద్రుఁడు
వీధి వెంట వచ్చెను ॥౧॥

బంగారు చెఱఁగులపైతాణిదుప్పటి
చుంగులు జీరాడఁగా
పొంగుచుఁ బౌరులు పురసౌధవీధులఁ
బొంచిపొంచి చూడఁగా ॥౨॥

పదనుగా నలఁదిన పైగోవ జవ్వాది
పరిమళములు మించఁగా।
ముదురకెంపులతాళి ముత్యాలపేరుల
మురువులు రాణించఁగా ॥3॥
జవ్వాను లెదుటను సంగీతమేళంబు
జతనేసికొని పాడఁగా ।
దవ్వు దవ్వులనిల్చి తగువారైన దొరలెల్ల
తనవెంట నడయాడఁగా ॥4॥

కృష్ణధ్యానశ్లోకము :-
భువన భవనదీపం * * * *

వ. ఈరీతి వచ్చిన కుంభినీజంభారాతిని జూడఁగోరి పౌర కాంతలు సౌధాంతరంబుల నిల్చి చూచిరఁట యెటువలెను.

దరువు॥ మోహన॥ ఆదితాళము॥

బంగారు మిద్దెలమీఁదఁ బౌరకాంతలునిలిచి
శృంగారనాయకుని సేవించిరపుడు ॥1॥

వా॥ ఇవ్విధంబున వచ్చిన జవ్వానులలోనొకపువ్వుఁబోణి యవ్విభునిఁ జూచి యువ్విళ్ళూరుచుఁ జెలితో నేమనుచున్నది.

ఎఱుకలకాంభోజి॥ ఆది॥ పల్లవి॥

సుదినమాయెనే యీపొద్దు సుదినమాయెనే। యీ
మదనావతారునిసేవ మనకుఁ గల్గెఁగా।

పొద్దున నిలువుటద్దము పొడగన్న ఫలము – ఇతని
ముద్దుమోము చూడఁగల్గె ముద్దులగుమ్మ ॥౧॥

ఈపొద్దు పూర్ణకుంభము లెదురైనఫలము – ఈ
భూపాలకుంజరు నేఁ బొడగంటినమ్మా ॥౨॥

ద్విజరాజులసేవించిన దివ్యశకునముచేత
విజయరాఘవశౌరిని వీధిలోఁ గంటి ॥3॥

వ. ఆసమయంబున నేఱోకకోరకస్తని తనచెలినిఁజూచి యేమనుచున్నది.

పదము॥ ముఖారి॥ ఆటతాళము॥

చెఱకు వింటి రాయలో యీచెలువరాయలు।
చెఱకు వింటిరాయలైతే చెంగటనుండడా।
చెఱకు సింగాణి రా చిల్కపటాణి ॥౧॥

పల్లవి। ఈరాజు రేరాజో రారాజో।
ఆరాజులకీ రాజు తీరు గల్గనేర్చునా॥
పంకజనాభుండో యీ పట్టభద్రుండు
పంకజనాభుండైతే పజ్జనె యుండడా
పొంకమైన గుడుసుకత్తి పులుఁగు మదహత్తి ॥౨॥

దేవేంద్రుఁడో యీరాజ దేవేంద్రుఁడు
దేవేంద్రుఁడైతే యిందుఁ దాపుకొనియుండదా
దేవతల దుముదారు తెరగన్నులబారు ॥3॥

వ. మఱియొక యుత్తమాంగన యుత్తమామల మఱుంగునఁ దిరుగు మెఱుంగుఁబోణి గనుక తన కన్నులకబ్బుదీఱ ఆజగన్మో హనాకారునిజూడనోడి యొక పోడచేడియతో నాడుకొనె నఁట యెటువలెను.

కాంభోజి॥ రూపకము।

వేడుకైనఁ జూడఁగూడదు వింతవారిని నా
తోడికోడలు నన్ను తొంగిచూడనియ్యదు
పాడిదప్పి మగఁడుమిగుల పగచాటును ఈ
నేడమీఁదికి వచ్చేనంటే మెదలనియ్యఁడు ॥౧॥

వంచనచేసి యితనిజూడ వచ్చేనంటేను
పొంచియుండు మఱఁది యిరుగుపొరుగుపంచల।
పంచశరుని మించిన యీపట్టభద్రుని
ఇంచుకసేపు చూడఁ గూడదేమిసేతును ॥౨॥

అత్తచేతఁ బోరుమిగుల నధికమాయెను
కత్తిమీఁదిసాము నాకుఁ గదలరాదుగా।
బత్తితో విజయరాఘవ పార్థివేంద్రుని నేఁడు
కొత్తగాఁ జూచినమాపు కోటిసేయదా ॥3॥

వా. వెండియుఁ గొండొకప్రియంపుఁగోమలి కుసుమకోదండ దీక్షాగురుండు చండకాండంబుల చెండు బెండాడనోర్వఁజాలక యామండలాధీశ్వరునిజూచి మండాడుకొనెనఁట యెటు వలెను.

పదము॥ ఘంటారవము॥ ఆది॥

నగరువెడలివచ్చి నీవు నామనసు లాగించుకమగిడిపోతే
నేమిసేతురా । విజయరాఘవ
తగవరి వౌదువు మేలురా ॥౧॥

నీరూపు చూచినప్పుడె నిలువెల్లఁ బులకించి
నీరుగా నామనసు కరగెరా – విజయరాఘవ
చేరదీయ వేమి సేతురా ॥౨॥

తొలఁగిపోనిచ్చెనా నిన్ను దొరవై తేనేమాయె ।
కలనైనఁ గూడకమాననను – విజయరాఘవ
కలిసి నన్ను గారవింపరా ॥3॥

వ. మఱియు నొక మించుఁబోణి యారూపపాంచాలునిఁ జూచి మోహించి యేమనుచున్నది.

పదము॥ ముఖారి॥ ఆటతాళము॥

నడివీధిలోరానేల నీవు నన్నుజొక్కించి యీవేళ।
విడనాడిపోయేది మేలా యోరి –
విజయరాఘవ భూపాలా ॥౧॥

పచ్చవిల్తునిపాదమాన నీపక్కను నేరాకమాన।
అచ్చకు డీకొంటేనేనా యోరి -
రాజగోపాల సమాన ॥౨॥

నీవెంట నే వచ్చేరా యోరి- నెనరుంచి నన్నేలుకోరా।
పూవింటిదొరవు నీవేరా-యోరి భువనైక వీరాధివీర ॥3॥

వా. ఆసమయంబున నాసార్వభౌమునిఁ జూచి కాముని బారికిఁ జిక్కి యొక్కజక్కవగుబ్బెత తనవలపునిలుపఁజాలక కేళిసేయుబాలికలఁ దనవాలుఁగన్నుల గదుముచు నొక పదము పాడెనఁట యెటువలెను.

పదము॥ ముఖారి॥ రూపకము॥

కటకట యీరాజకందర్పుని నాకన్నులఁ జూచినప్పుడె నా
బటువు గుబ్బలుబ్బి పట్టురవికెకీలు పటుక్కునవీడెఁగదే॥౧॥
కోమలి యితనిపైఁ గోరికదాఁచి నేగుట్టుననుండే నంటే
నామోహము మీఱి నల్వురునవ్వంగ నన్నింతసేసెఁ
గదే ॥౨॥

వలపుదాఁచి సరివారిలోన వన్నెవాసితో నుండేనంటే
నిలువెల్లఁబులకించి నెలఁతలుసూడ నావలపెల్ల బయ
లాయెఁగా ।
గఱితలముందఱ గనిపించుకోక నేగరిమతో నుండేనంటే
కరఁగించి విజయరాఘవుఁడు నామేనికిఁ జెఱుచెమటలు
దెచ్చెఁగా ॥3॥

వా. ఆసమయంబున లీలావతియను బాలికారత్న మా భూపాలచూడామణిని జూడఁగోరి యొక మేడఁజేరి సోరణగండ్ల దారి నాదునేదారినిఁ జూచి యేమనుచున్నది.

పదము॥ కాంభోజి॥ ఆది॥

నాఁడు నాకలలోవచ్చి నమ్మికలిచ్చినవాని
నేఁడునేఁ జూడఁ గంటిఁగా ।
వేల్పులనెల్ల వేడుకొంటూ ఉంటిఁగా ।
యీకోరిక చేకూడునో కూడదో యంటిఁగా-ఇన్నాళ్లకు॥

పల్లవి॥ నోముఫలమీడేరెఁగా – ఇన్నాళ్ళకు నా
నోముఫల మీడేరెఁగా ।
ప్రేమతో విజయరాఘవ – స్వామిని జూచినప్పుడె
నోముఫలమీడేరెఁగా । ॥౧॥

నాఁటినుండి మట్టుమీఱి – నామోహము బయలుదేరి
పూటపూటకు హెచ్చెఁగా నాదేవుఁడే
నీటుకాని దోడి తెచ్చెఁగా – నేనాడుకొన్న
మాటలెల్ల సరివచ్చెఁగా – ఇన్నాళ్ళకు ॥౨॥

చిన్నప్పుడె యీతని నేఁ – జిత్రపటమునవ్రాసి
కన్నుల నొత్తుకొందుగా– కౌఁగిటగ్రుచ్చి
చన్నులపై కెత్తుకొందుఁగా– వలరాచ
చిన్నలకే హత్తుకొందుఁగా ॥౩॥

వా॥ అంతట విజయరాఘవచంద్రుఁడు చంద్రికావిహారంబు గావించి, చిగురుఁబోండ్లతో తననగరుప్రవేశించెనఁట యెటు వలెను.

పదము॥ శంకరాభరణము॥ ఆది॥

విజయరాఘవశౌరి వేడుకమీఱ
నిజమందిరముఁ జేరి నెలఁతలఁగూడె

వా॥ అప్పుడా మిటారి చిగురుకటారి రాయలు తుటారింప సైరింపఁజాలక, దిగ్గున సెజ్జడిగ్గి, యొకచంద్రశాలఁ జేరి విజయరాఘవశౌరిరూపంబు లిఖించిన చిత్రపటంబునఁ దనచూపులు హత్తించి యేమనుచున్నది.

పదము॥ఘంటారవము॥ఆది॥

మోహసాగరములో మునుఁగుచుఁ దేలుచు
దేహము తల్లడింపఁగా।
మోహనాకార నీ మోముఁజూడఁగఁ గొంత
ముచ్చటదీఱెఁ గదా ॥౧॥

పల్లవి॥ ఎన్నఁడు వచ్చేవో యెన్నఁడు మెచ్చేవో।
యెన్నఁడు కౌఁగిలించేవో।
వెన్నయై నామనసు కరఁగేని యీవేళ
విజయరాఘవ భూపాల ॥౧॥

నిదురలో నొకనాఁడు నినుజూచినందుకే
నిలువునఁ గరఁగితిఁగా।
ఎదురుగావచ్చి నన్నేలయించి పోతేను నే
నేలాగు వేగింతురా ॥౨॥

వలపువక్కణజాబు వ్రాసియంపెదనంటె
వద్ద నెవ్వరు లేరుగా।
చెలులెల్ల నను గేలిసేసేవారేగాని
చేరఁదీసే వారుగారుగా ॥3॥

వా॥ అని యా పూర్ణచంద్రవదన మదనవేదనా దోదూయ
మానమానసయై మఱియు నేమనుచున్నది.

ఏలపదము॥ కేదారగౌళ॥ మట్టెము॥

చిలుకరౌతు కనుమదాఁటె ఝళిపించె సంపంగియీటె
కలువతూపు నామీఁదనాటె విజయరాఘవ,
బలియించు నీకౌఁగిలికోట ॥౧॥
మరుఁడు నామజాదుచేసెఁ గరువలిపాళెము వేసె
బిరుదుకోయిల భేరి మ్రోసె విజయరాఘవ,
మెఱుఁగుఁజూపు పంపులంపరా ॥౨॥
చందమామ మింటఁబొంచె కెందమ్మితుపాకివంచె
సందు వెన్నెలమందునించె విజయరాఘవ, నీ
సందిటి చాటుకు వచ్చేరా ॥3॥

అదిగో మరుని బారుచాలఁ గదలివచ్చెరా యీవేళ।
ఎదిరించి నేఁడాళఁజాలరా విజయరాఘవ,
ముద్దుటుంగరము పాలించరా ॥౪॥

జవ్వనంపు నీరునిండెఁ జనుగుబ్బల పంటపండె
దవ్వుదవ్వుల నన్నుంతురా విజయరాఘవ,
బువ్వంపువిందుకుఁ బిల్వరా ॥౫॥

వలపుమబ్బు బయలుదేరెఁ దలఁపుమెఱుపుఁదీఁగెపాఱె,
పులకపైరు మొలకదేరె విజయరాఘవ,
చలికప్పు నామీఁదఁ గప్పరా ॥౬॥

చావవావిచేసికోరా నావద్దకుఁజేర రారా
మోవితేనె లంచమిచ్చేరా విజయగాఘవ,
ఈవేళ నన్నేఁచేది మేలా? ॥౭॥

వలపుతావి గాలివీచె వయసుజాజిపూవుపూసె
బలుకోరిక మానుగాఁజేరె విజయరాఘవ,
వలరాయలు పొంచిచూచేరా ॥౮॥

వ॥ అని మఱియు నేమనుచున్నది.

శంకరాభరణము॥ఆది॥

కటకట నేఁడు నా గర్వమెందుఁబోయె
కందర్పుఁడే పచ్చిబోయె।
ఎటువంటిదో యతని మొగమాయె
హేరాళమైన మోహమాయె॥ ॥౧॥

వలరాయఁడైనఁ గల్వలరాయఁడైన
వానికి సరివచ్చేనా।
చెలియై పుట్టితే వానిసేవచేయవద్దా
చెల్లఁబోయా పుణ్యమువద్దా॥ ॥౨॥
ఎవ్వరున్నారు నాకు నెనరైనవారు
ఈరాయబార మెట్లుదీఱు।
జవ్వను లతనికి నాకొద్దివారా
సవతులఁ జేర నిచ్చేరా॥ ॥3॥
అతనికౌఁగిలిచేతి కందనిపండు
ఆసపడితే నెట్లాయుండు।
ఇతవైన చెలియను గానను నేను
ఎవ తెను వేడుకొనేను॥ ॥४॥
వానిని నేనేల వలచితినమ్మ
వాఁడొక జనరాలి సొమ్మా।
ఆనాయకుని పొందు లేసి దేటిభావు
అది నోచిననోము నోమ॥ ॥%॥

వా. అని యాచెలువరాయనికి వలవఁగానేమి ! పిలువఁగానేమి ! యామన్నె పున్నమచందమామ పొందిక చందమామ గుక్కిళ్ళుగాక యెక్కడికెక్కడ ! అతని సమాగం బతిదుర్లభఁ బని వితర్కించి యేమనుచున్నది.

శహాని॥ ఆది॥ పదము॥

సన్నంపుఁ జెమవులో నున్న నీరుపాపకు
మున్నీటి నీటనుండే మురువు గలుగునా।
మన్నారు దాసుండు మగువలలోఁ గొలువున్న
చిన్ని నగరు చేరెదనంటే చేరశక్యమా ॥౧॥

అడవిలోని తేఁటికి నాకాశగంగనున్న
కడవన్నె తామరతావి గలుగ నేర్చునా।
అడియాస లింతేగాని యక్కటానాకు వాని
విడి యంపుమోవి తేనె విందుగల్గునా ॥౨॥

సీమ గొల్లపడుచులకుఁ జిగురువిల్తుని గన్న
స్వామిచేతి వెన్నముద్ద చవులు గల్గునా।
ప్రేమతో నావంటిభామకు విజయరాఘవ
స్వామిపొత్తుల భోంచేసే చనవు గల్గునా ॥3॥

వా॥ ఇత్తెఱంగున వితర్కించి లీలావతి యొక హంసగమన యంసభాగంబునఁ గరంబు హత్తించి చిత్తజశర వేదనాపరవశయై యున్న తెఱఁగెఱిఁగి చకోరికయను మెఱుఁగుఁబోఁడి యంతరంగంబు చెలి గనుక కనకాంగిపాలికిఁ గేళికారామంబు వెడలి వచ్చెనఁట యెట్టులనెను.

దరువు॥ సౌరాష్ట్రము॥ ఆటతాళము॥

తుమ్మెదముక్కు సోఁకని కమ్మని విరులుగొంచు
కొమ్మవచ్చె లీలావతి సమ్ముఖంబునకు ॥౧॥

వా॥ ఈరీతి వచ్చినవెచ్చెలి యచ్చెలికిఁదెచ్చిన విరులసరులు గానుకగానిచ్చి యామచ్చెకంటి పచ్చవింటిరాయల మాయలకు లోనైనతెఱఁగెఱింగి వనవిహారంబున కారాజముఖిని అభిముఖినిఁ జేయఁబూని యేమనుచున్నది.

ఆహారి॥ ఆటతాళము॥ పల్లవి॥

వనజాక్షి నీకింత వగపేలలేవె యీ
వనవైఖరిని జూచి వత్తాము రావె।
విరిదేనెలు జాలువాఱేని।
వికసించి పొదలింపు మీఱేని।
కరువలి పేరెములు వాఱేని।
గండుతేఁటులు బారుదీఱేని ॥౧॥
గోరువంకలు మాటలాడేని కోయిలజవరాలుపాడేని।
చెఱకువిల్తుఁడు మల్లాడేని చిలుకలెల్లగుంపుగూడేని॥౨॥
కామునిబలముఁలువాలేని కపురంపుదుమ్ములురాలేని।
ఆమని వనరాజ్యమేలేని ఆనందంబునఁదేలేని ॥3॥

వా॥ అని పలికిన మాటకు మఱుమాటలాడకున్న పాటలగంధినిఁ జూచి యాబోఁటి యేమనుచున్నది.

కాంభోజి॥ఆట॥

ఏమేమాటాడవు ఓచెలియ ॥ఏమే॥
ఏమేమాటాడవేమే చూడవు
మోమేల వాడెనె ముద్దులగుమ్మ ॥౧॥ ।ఏమే।

మేనేల చెమరించెనె ఓ చెలియ మేనేలచెమరించెనే।
మేనేల చెమరించె నేనేలవెగ్గైతి
నీనేలమీఁదికి రానేలనమ్మా ॥౨॥

కురులేలవీడెనమ్మ ఓ చెలియ కురులేలవీడెనమ్మా।
కురులేలవీడెనే విరులేలవాడెనే
సరులేలగూడెనే మరులేల నీకు ॥3॥

నీవేల బడలితివే ఓ చెలియ నీవేలబడలితివే।
నీవేల బడలితి వీవేళ లోనికి
రావేల నీకీతావేలనమ్మ ॥౪॥

వా. అని పలికిన యాకలికిచిలుకలకొలికి యాలీలావతి మోమునఁ బొడము చిఱుచెమటలగోటమీటి కురులఁగూడ దువ్వి, కురులపొరల విరులసరులు మఱల దుఱిమి, గుబ్బచన్నుల మీఁదమెలిగొన్నబన్నసరంబులచిక్కు దీర్చి, కఱంగినతిలకంబు తీరుగఁ దీర్చి, తదీయగుణంబులు విస్తరించి, మూపు మస్తరించి, కొంతకుస్తరించి యేమనుచున్నది.

చెలికత్తెమాట॥ ఇంతవంత నీకేలబాల!
ఎంతపనికైన నేఁగలుగఁ గలఁగఁదగవా? మగువా
నగ వామతించు కటాక్షాఁచలంబు నాపైనుంచి
నీవున్న విన్నఁబాటు దెల్పవమ్మాకొమ్మా.

లీలావతి ప్రత్యుత్తరం॥ అయితే వినవే చెలియ.

వా. అని యేమనుచున్నది.

ఘంటారవము॥ఆదితాళము॥

వెన్నెలలో బయలుదేరి విజయరాఘవశౌరి
వన్నెకాఁడై మీఱివచ్చెనే యీరేయి ॥౧॥

కనకాంబరముఁగట్టి కమ్మవిరులు చుట్టి
ఘనమైన సొమ్ముపెట్టి కైదువ చేపట్టి ॥౨॥

నెఱనీటుగా జీనిసేవళముపూని
పరఁగ నీరాజధాని పాలించు భూజాని ॥౩॥

పరిజనంబులతోడఁ బౌరులందఱుచూడ
మరునిగెల్చిన ప్రోఢ మనవీథిజాడ ॥౪॥

లీలావతిమాట॥ ఆమోహనాకారునిఁ జూచి మోహించినప్పటి నుండియు పచ్చవిలుకాఁడు మచ్చరించినాఁడు. తఱువాతి పనులు నీ వెఱుఁగవా! నన్నేమడిగేవు పోవే.

వా. అనిన నాచంద్రముఖితో సఖి యేమనుచున్నది.

కేదారగౌళ॥ జంపెతాళము॥

దినదినము సారెరాఁడో యావిభుఁడు మనపాలిశౌరిగాఁడో।
వనితలందఱు చూడరో యతనిపై వలపుదరువులు పాడరో ॥౧॥

ఈరీతి వలచినారా యెవరైన నీతలఁపు తలఁచినారా।
మేరగాదమ్మ కొమ్మా యిటువంటికోరికలు గోరకమ్మా ॥౨॥

అజగజాంతరముగాదా మనకు శ్రీవిజయరాఘవ శౌరికి।
గజరాజగమన వినవె నాబుద్ధి నిజముగాఁ దెలిసికొనవె ॥౩॥

వా॥ అని మఱియు నేమనుచున్నది.

కాంభోజి॥ ఆటతాళము॥

చెలియ యీకోరికకొఱకుఁ జెప్పినబుద్ధి మీఱకు
తెలియఁ బల్కేవారు దొరకరా యేలేయింత కరకరా॥౧॥
బట్టువుగుబ్బల యొయ్యారులు అతనికి వెయ్యారులు
అటువంటిపొందునీకబ్బునా యాదొరచిత్తముబ్బునా॥౨॥
సవతులలోనే పోరాటము ఏలెయీ జంఝాటము
నవమోహనాంగుని మాలిమి గలిగినప్పుడె మేలిమి ॥౩॥
కలగంటి నితనిసింగారము కన్నెలకు బంగారము।
వలచేనంటే నమ్మవచ్చునా యెవతెనైనా మెచ్చునా॥౪॥

వా॥ అనిన లీలావతి యాబాలికతో నేమనుచున్నది.

లీలావతిమాట: ఓచెలియ, నీవన్నమాట నిజమానమ్మ. అమ్మ హీపతికి నాకు జన్మాంతర సంబంధ వశంబున నీయను బంధంబు సంధిలెఁ గాని కానిచో నీప్రసంగంబు పొసఁగునా. ఇందు కనుగుణంబుగా ముందు నేనొకకలగని యుందు. నీతో మందలింప సంకోచించియుందు దాదా

పుగ వచ్చినవెనుక నే దాఁచరాదుగా. తెల్పెద వినవే
చెలియ.

వా. అని యావనిత యేమనుచున్నది.

ద్వి. లోలాక్షి, యీమేడలో నొకనాఁడు
మేళవించిన వీణెమీటుచునుండి
మృదుశయ్యపై మెల్లమెల్లన తనకు
నిదుర వచ్చిన శయనించితి నమ్మ.
అపుడొక కలగంటి నలినీలవేణి
యిపుడు నీకా తెఱంగెఱిఁగింతు వినుము.
పూర్ణచంద్రానన స్ఫురణంబువాఁడు
కర్ణాంత దీర్ఘపుఁ గనుదోయివాఁడు
ఆజానుబాహుల యందంబువాఁడు
రాజలక్షణముల రాజిలువాఁడు
వర్ణనీయ విశాలవక్షంబువాఁడు
స్వర్ణవర్ణపు మేనిచాయలవాఁడు
కవినుత ధ్వజవజ్రకలశాది చిహ్న
భువనమోహన పదాంబుజములవాఁడు
గంధసింధుర రాజగమనంబువాఁడు
సింధుగాంభీర్యంబు చేకొన్నవాఁడు
చక్కనివారిలోఁ జక్కనివాఁడు

చక్కెరవిలుకాని సరివచ్చువాఁడు
భువనమోహనుఁడైన పురుషుఁడొక్కరుఁడు
కవచేలుల్ గొలువ నాకలలోన వచ్చి
ముందట నిల్చిన ముద్దునెమ్మోము
చందమామకుఁ గందుచాయలొసంగు
మృగనాభితిలకంబు, మెరవడి సిగను
భుగభుగ వెదచల్లు పూవులసరులు,
మేనసంచపు రేకు మినుకుల జినుఁగు
జీనికుంకుమపూఁత, చెవుల జవ్వాది
ముదురుకెంపులతాళి ముత్యాల యొంట్లు
పదకంబు చేసరుల్ పాదాంగదములు,
మొదలైనసొమ్ముల ముస్తీదు చూచి
మదనుండొ మదనునిమామయో లేక
నలుఁడొ జయంతుఁడొ నలకూబరుండొ
కలికి కంతునిదళకర్తయో లేక
రాజగోపాలుఁడో రఘునాథసుతుఁడొ
ఈజగన్మోహనుం డెవ్వండొ యనుచు
నూహించి మోహించి యుత్సాహమంది
దేహంబు పులకింపఁ దిమిరెక్కి సొక్కి
చేమోడ్చి యుపచరించిన నన్నుఁజూచి

యామహాపురుషుఁ డిట్లని యానతిచ్చెః
"భామాలలామ ద్వాపరయుగాంతమున
నేము నీవెవ్వర మెఱుఁగఁ జాలుదువె ?
అరుదుగాదఁటవె జన్మాంతరలీల
లెఱిఁగింపకున్న నీవెట్లెఱుంగుదువు.
విజయుండనై నాఁడు విఖ్యాతి గంటి
విజయరాఘవుఁడనై వెలసితి నేఁడు.
గురుకుచ, యిందుని కొలువుకూటమున
నొరపరియై యున్న యూర్వశివీవు
రాకేందుముఖి, నీవు రతులకు నన్ను
బైకొని రమ్మని బలిమిచేసితివి.
నీరజానన, నాఁడు నీమనోరథము
పూరింపరాదని పొమ్మంటి నేను.
కలియుగంబున నన్ను గలసెదవనుచుఁ
గులిశధరుండు నీకు వరంబొసంగె.
వినుమటుగావున విజయశబ్దంబు
మునుకొన్న రాఘవముఖ్య నామమున
భూచక్రమునఁ జాలఁ బొగడిక కెక్కి
యీ చోళసామ్రాజ్య మేలుచున్నాఁడ
నాఁటి పట్టపుదేవి నను జోడుగూడి

పాటలగంధి చంపకవల్లి యయ్యె.
మున్ను నేఁగొల్చిన మూర్తియే గాదె
మన్నారు దేవుఁడై మన్నించె నన్ను
రథము నాఁటికి మనోరథము నేఁటికిని
పృథుశక్తితో నడిపించె నాకతఁడు.
వనజదళాక్షి, యూర్వశివైన నీవు
నను గోరి యీతంజనగరంబునందె
రతి విలాసమున భారతి వికాసమున
నతివ, లీలావతివై జనించితివి.
కావున నిను బొట్టుగట్టి చేపట్టి
నా విలాసినిఁ జేసి నడపనున్నాఁడ.
ఈ లీలలెల్ల నీకెఱిఁగింపఁ గోరి
లోలాక్షి, నీకలలో వచ్చినాఁడ"
అని పల్కి చతురంతయాన మెక్కించి
నను దోడుకొని తన నగరికి వచ్చె.

వా. అని యా కాంతారత్నంబు చిన్ననాఁటి స్వప్నవృత్తాంతం బేమని తెల్పుచున్నది.

పదము॥ ఎఱుకలకాంభోజి ॥ఆది॥

గుజగుజ రేకులాడేవేళను నాగుజరాతికెంపుమోవిగోరెలను ।
విజయరాఘవశౌరి వెన్నెలలో బయలుదేరి ।
యిజుగు సేయక నన్నేలెనే ॥౧॥

పల్లవి॥ కలకంఠి యిటువంటి కలగంటినే నా
తలఁపులో నిన్నాళ్ళు దాఁచుకొంటినే ॥౨॥
జడనిండ విరుల సరులు చుట్టెనే నన్ను
పడుచ రమ్మని చేపట్టెనే।
విడిదికిఁ దానేవచ్చి వెలలేని సొమ్ము లిచ్చి
కడవన్నె పైఁడి బొట్టు గట్టెనే ॥3॥

వా. అని పలికి యక్కల నిక్కలసేయుమని మొ్రొక్కి పలికిన యక్కనకాంగితోఁ జెలి యేమనిపలుకుచున్నది.

ద్వి. ఓచెలి, వినవమ్మ యొకరహస్యంబు
సూచించెదను నీకుఁ జోద్యంబుగాను
అలికులనిభవేణి, యది నీవుగన్న
కలకను రూపంబుగా నుండునమ్మ,
రమణి, కళావిశారదుఁడను యోగి
సమధిక విజ్ఞాన సంపన్నమూర్తి
దినకరోదయవేళ దివినుండి వచ్చి
మన యెలఁదోటఁ దామర కొలంకునను
స్నానంబు గావించి జడలు విదిల్చి
మౌనియై గొంత సమాధి సాధించి
కనువిచ్చి ననుజూచి కదళీఫలాది
వనవస్తువులు గొనివచ్చి నేనొసఁగ

నారగించి ప్రసన్నుఁడై నన్నుఁబిలిచి
యీరహస్యంబెల్ల నెఱిగించెఁ గనుక
విజయుండు నీకోర్కి వెలయింపఁగోరి
విజయరాఘవ మహావిభుఁడై జనించె
నతనితోఁబొందు నీకబ్బు నిందులకు
శతపత్రనేత్ర, సంశయము లేదమ్మ.

వా. అని చకోరిక యా చకోరలోచనతో మఱియు నేమను చున్నది.

చెలికత్తెమాట॥ ఓయమ్మా దైవసంకల్పంబున నయ్యెడుపనికి మనకు విచారంబేల! కాలవిలంబంబునఁగాని యీ పూనికసేకూడునా? నేఁడు నామాటవిని వనవిహారమ్మునకు రావమ్మా.

వా॥ అని మందలింప నల కెందలిరాకుఁబోణి కందర్ప దర్పంబు సైరింపఁజాలక చాలఁ గంపించి కాలవిలంబంబునఁ గాని యీపూనిక నెఱవేఱునా యన్న పలుకుల కులికి చెలితో నేమనుచున్నది.

కాంభోజి॥ ఆటతాళము॥ పదము॥

చెలువుని దోడితెమ్మంటె నీచేతఁ గాదనేదానవు।
చలువలు సేయవచ్చేవు నీ చందముచాలుఁ జాలునే
పట్టకు నను ముట్టకు చెడనొట్టుసుమీ నీకునా చెలి॥ ॥౧॥

నిద్దుర రాదు కంటికి నీపా)ద్దు నేనోర్వనొంటికి ।
బుద్దులు చెప్పరాకువే నీసుద్దులు చాలుఁ జాలునే ।
చేరకు పేరఁ జీరకు నన్ను దూఱకు నీవు తొయ్యాలి ॥౨॥
అచ్యుతవిజయరాఘవేంద్రు)ని దెచ్చేవో తేవో నెచ్చెలి ।
ఇచ్చకాలాడ రాకువే యెన్నిగచ్చులే యేటిమెచ్చులే
తలమంటే యీపొలమంటే నీచలమంటే నాకుసైఁచదే ॥3॥

వా. అని మఱియు నేమనుచున్నది.

పదము॥ ముఖారి॥ రూపకము॥ ఆటతాళము॥

బుద్దులుచెప్పవచ్చేవో నావద్దకు వానిఁదోడితెచ్చేవో।
ముద్దుగుమ్మా నాపైనెనరు గద్దొలేదో (దెలుపవమ్మా।)
ఇద్దఱిమనసు లొకటిసేసి యిన్నాళ్ళునినుసంతరించిన।
ముద్దుచెల్లించుకొనేది కద్దొలేదో (యేమనేవు।)
తెలుపవమ్మా చిన్ననాఁటి చెలివౌదువొ గావొ।
వెలఁది, యచ్యుతవిజయరాఘవ, విభునిఁదోడితెచ్చేవో
తేవో (తెలుపవమ్మా) ॥౧॥
వంటకమొల్లక విడెమొల్లక వలపుమున్నీటమునిఁగినదానికి
కంటికినిద్దుర రప్పించేది కద్దొలేదొ।
ఇంటివారునవ్వకుండ నిందువానిఁ దోడితెచ్చి
కంటగట్టుకొమ్మనేది కద్దొలేదొ ॥౨॥

ముమ్మరంపు వలపువక్కణముద్రించి నీచేతికిచ్చెదఁగాని
కమ్మ వానికిఁ జదివించేది కద్దోలేదో।
నమ్మఁదగినచెలివినీవు నన్నువానికిఁ బెండ్లిసేసి
కమ్మవిల్తుని కాఁకదీర్చేది కద్దోలేదో। ఏమనేవు
తెలుపవమ్మ. ॥3॥

వా॥ అని కొమ్మపలికినపలుకులకు సమ్మతించి యాలాగే కానిమ్ము, వేళరానిమ్ము, నేనమ్మహీపాలునిఁ దోడితెచ్చెదనని నమ్మికలిచ్చి యుబుసుపోకగాఁ గొంతసేపు శృంగారవనాంతరంబున విహరింతము రమ్మనిచెలిపిలువ ఆచెలి యొడఁబడనిదానికి వారికిఁ బరస్పరవచన రచనలు నడచెనఁట యెటువలెను.

దరువు॥ కాంభోజి॥ ఆటతాళము॥

వనజాక్షి నీకింత వైరాగ్యమేలె యీ
వనవైఖరిఁజూచి వత్తామె।
వనిత మన్మథుని జవ్వనమెగాని యీ
వనమంటే నేడు నామనసురాదె చెలియరో ॥౧॥

ఇందువదనా యింత కుందనేలే యీ
నందనారామంబునకుఁ బోదమా।
అందైతె రానొల్ల నచ్యుతరఘునాథ
నందనా రామంబునకు వచ్చేనే చెలియరో ॥౨॥

వా. అని పలుకు వ్రీడావతిని వేడుకొని యా ప్రోడచేడియఁ గ్రీడావనంబుజాడకు వచ్చునపుడాలీలావతి యనుకూల బాలా

సిలాది శుభనిమిత్తంబులఁజూచి చిత్తంబు హర్షాయత్తంబు సేసి కొని యత్తతి నాబిత్తరితో నేమనుచున్నది.

పదము॥ రేగుప్తి॥ఆదితాళము॥

అనుకూలశకున మాయెనమ్మ నేనిందు రాఁగ
అనుకూలశకునమాయెనమ్మ యీమాపటికి
నను విజయరాఘవభూనాయకుఁ డేలేనేమో ॥౧॥

విరులుఝల్లని రాలెనమ్మ నాకొప్పుమీఁద
విరులుఝుల్లని రాలెనమ్మ భూవిభుఁడు నా
శిరసున ముత్యాలసేస పెట్టేనేమో ॥౨॥

చిలుకమోవిపండు నొక్కెనమ్మ నేఁజూడఁగ
చిలుకమోవిపండు నొక్కెనమ్మ ఆవిభుఁడునన్ను
కళలఁజొక్కించి నామోవి గంటుసేసేనేమో ॥౩॥

చలువగాడ్పు విసరెనమ్మ నాకెదురుగ
చలువగాడ్పు విసరెనమ్మ నన్ను బైకొన్న
చెలువునికిఁ బైఁటకొంగుచేత విసరఁగలెనేమొ ॥౪॥

వా. ఇవ్విధంబున నలసి సొలసి వలసి యొల్లమిగా నవ్వనికి వచ్చినజవ్వనిచేరికనుండి చకోరిక యేమనుచున్నది.

పదము॥సౌరాష్ట్రము॥ఆది॥

చిగురాకుఁబోఁడి, యీపొగడ చూచితివె।
మగనిగుణంబులు పొగడఁజూచితినె ॥౧॥

శుకవాణి, మారేడు చూచితివేమె।
సకి, యిందు మారేఁడు చనుదెంచినాఁడు ॥౨॥
మగువ, కేసరమైతే మనసురాదఁటవె।
మగనిచేసరమైతే మనసాయెనమ్మ ॥౩॥
సతి, మోవికే యింతసన్నాహమేలె।
పతిమోవికేయింత ప్రతిమాలితినే ॥౪॥
ఎలఁదోఁట మాధవుండేలినమ్మ
ఎలఁదోఁట మాధవుండేలిది హెచ్చా ॥౫॥
పున్నాగసేవకుఁ బోదము రావే।
పున్నాగసేవకేగాద నిన్ను వేఁడేది ॥౬॥
కలియుగపారిజాతముఁ గనుఁగొంటివేమె।
కలియుగపారిజాతముఁ గనుఁగొంటినమ్మ ॥౭॥
కళావతి, సంతానముఁ గదియరావమ్మ।
కళావతిసంతానమె గదియువచ్చెనె ॥౮॥

వా. అని యారమణీమణి భూరమణీరమణుండన్యకాంతాసక్తుండై వచ్చిన చిన్నెలతోఁ గన్నులఁగట్టినట్లున్నఁ గోపంబు నిల్పనోపక యేమనుచున్నది.

పదము॥ముఖారి॥ఆటతాళము॥

ఔర యింతయారజము మీఱితి తెరిగేవు
కానిలేరా లేనిమేరా దాని
చీరవల్లెవాటాయెనా శ్రీవిజయరాఘవేంద్ర ॥౧॥

వన్నెకాఁడవై నీవా వాలుఁగంటి వెంటనంటి
యెన్నైతివి నీవిచ్చిన మెన్నఁటిబాస। మానఁజాలవా
కన్నెపైనాస జాణవౌదువు మన్నారుదాస ॥౨॥

అద్దమరేతిరి దానివద్దనుండి వచ్చినాత్రో
సుద్దులాడేవు కన్నులనిద్దురదేర ఓరి నీకు
పొద్దుపోదేర, రఘునాథేంద్రు ముద్దుకుమార ॥3॥

మాటికి నీవునన్నేలిన, మాటవాసి మఱచిదాని
పోటిసేసేవు। నీవాడిన మాటలేమాయె। నోరోరియా।
బోటిదేమాయ। మేలు కర్ణాటక రాయ ॥౪॥

వా. అని యౌవనిత జనితానురాగయై మఱియునేమను చున్నది.

ద॥ ముఖారి॥ జంపె॥

గమకించి రేరాజుకమ్మఁదమ్మిపటాణి
జముదాడి సానదీరె। వలరాచ
దుముదారు బయలుదేరె। కోయిలలు
దముకులై వెడలఁ బాఱె॥స్వామి॥ ॥౧॥

పల్లవి॥ విజయరాఘవధీర విక్రమార్కావతార।
యిజుకు సేయకుమయ్య యేలుకోవయ్య ॥౨॥
బిరుదు చిల్కపటాణి తరటుసేసెఁ గదయ్య।
చెఱకు సింగాణిరాతు ఇంత ము-

మ్మరమైతే యేమిసేతు। వలపుదే
వరకు నేనెట్లు దాతు॥స్వామి॥ ॥3॥

దండిగా రతిరాజు దళవాయిదిగియున్న
పండువెన్నెలగుడారు, బయటనదె
బొండుమల్లెలబిడారు, ఇట్లయితే
గుండె దిగులెట్లు దీఱు. ॥४॥

వా॥ అని పలికి యాలీలావతి తనవిరాళిఁ జూచి గేలిసేయు బాలికలదూఱినఁజకోరిక యూఱడించెనఁట యెటువలెను.

దరువు॥ ఎఱుకలకాంభోజి॥ ఆటతాళము॥

మనుమని చెలులెల్లననుదీవించే వారు
మనసిచ్చి నేఁడేల మాటాడరమ్మా॥
అనుమానమేలమ్మ యచ్యుతభూపాలుని
మనుమని చెలులెల్ల నినుదీవించేరె ॥౧॥

కనకాంగి, వినవె నాకన్నులముందఱ
తనయునికిచూపెనే తలిరువిలుకాఁడు।
వనఁబోణి, నిన్ను రఘునాథభూపాలుని
తనయునికిఁ జూపేది తగవు గాదఁటవె ॥౨॥

మగువలారా నేను మరులు గొంటేనేమాయె।
నగరని మిమ్ముఁజాల నమ్మితిఁ గదరె।
చిగురుఁబోణి యీపాద్దె శ్రీవిజయరాఘవుని।
నగర నీవుండేవు నవ్వేవారెవ్వరె ॥3॥

తరుణి, సింగారంబు తరువాతనయ్యేని।
సరిపెణ లిప్పటికి సైఁపవు పోనె।
విరిబోణి .యచ్యుతవిజయ రాఘవేంద్రునితో।
సరిపెనలై తేగాని సైఁచునా నీకు ॥౩॥

దొరకు నామనవు లెవ్వరువిన్నవించేరు
తరుణు లెవ్వరు బారిదప్పించేరమ్మ
నిరతంబు మీఁదఁగాక నీవింత పదరితే।
దొరకునె యీలోనె దొరపొందు నీకు ॥౪॥

మారుఁడల్లదిగో నాచేరికఁ గనుపించె।
నేరీతి సైరంతు నేమిసేతునమ్మ।
రారమ్మని నన్ను రఘునాథ విభునికు
మారుఁడాలిగనేలితే మారుఁడేమిసేసెనె ॥౫॥

కళావతి సంతానము గదియరమ్మని నన్ను
బలికినమాట తప్పకుమమ్మ నీవు।
మలయజగంధి, నామాట తప్పునా నిన్ను
కళావతి సంతానముఁ గదియించె నమ్మ ॥౬॥

సవతు లేక * * *
* * * * *

వా॥ అని తన నాయకునిపేరు పేరుకొనుచుఁ జకోరిక కోరిక
సేకూర్చెదననియూఅడింప నారడివలపున వీరిడియై మారుని

పోరుడుపఁ జాలక యానీలాలక భూపాలకందర్పుని డెందంబునఁ గీలించి పాలమున్నీటి తెరలుపొరలివచ్చి భూలోకంబు ముంచి నట్లు చాలహేరాళంబుగా నిండుపండు వెన్నెలలు గాయఁ జంద్ర మామచాయల్లఁ గుందియు, నతని నిందింపక ప్రియోక్తుల మందల లించెనఁట యెటువలెను.

రేగుప్తి॥ ఆటతాళము॥ పదము॥

వెన్నెల వెదచల్లకు చందమామయ్య
వెన్నెల వెదచల్లకు
పున్నమజాతరచేసి నిన్ను వేడుకొందుఁగాని॥ వెన్నెల॥౧॥

పాలయుబ్బుదీరి నాచెలువుఁడు నన్ను జేరి।
కళలఁ జొక్కించి నన్ను గాఁగిట నుంచి
కులుకుగుబ్బలమీఁదఁ గుచ్చినగోరులకు
నెలవంకలంచును నీపేరు పెట్టెదఁగాని ॥౨॥

తొడలపై నన్నుంచి దొరల పట్టభద్రుండు
బుడిబుడి నాగుబ్బలు పుణుకుచును।
విడిగెంపుసెజ్జలోన విహరించుచున్నపుడు
కడగంటి నిగ్గుల నీకందుదీర్చెదఁగాని ॥3॥

వెలఁది రమ్మని నన్ను విజయరాఘవశౌరి
యలముకొన్నప్పుడు నాయలమటదీఱ।

చలువలు వెదచల్లు జాజిబంతి మారుగా।
కలువలరాజా నిన్ను కన్నులనొత్తెదఁగాని ॥౮॥

వా. అని యాకలికి కలువలచెలికిఁ బ్రియోక్తులు పలికి యతని మేనల్లునిఁ బేరుకొని దూఱుకొనెనఁట యెటువలెను.

ఘంటారవము॥ జంపెతాళము॥పల్లవి॥

మేలువద్దా మేలువద్దా మేలువద్దా నీకుమీఁలుడాలు
నజీర ।
ఈలాగు నీవు నన్నేఁచ సాఁగితివి॥ మేలువద్దా॥
మానగరు నుంచి నీ మరుతు మావులకెల్ల
చీని చక్కెర పెట్టి నేనే సాఁకితిగా ॥౧॥
అలరు విల్కాఁడ నీయాయుధంబు లటన్నఁ
దలమీఁద నుంచుకొని తగవు నడపుదుఁగా ॥౨॥
వలరాజ, నీనగరిదళవాయి వచ్చెనని
యెలఁ దోఁటఁ విడిది సేయింతుఁ గా నేను ॥౩॥

వా. అని యాభద్రగజగమన విజయరాఘవపట్టభద్రుని మీఁదిమోహంబున రేయెల్ల నిద్రాహారంబులులేక యా కాంతార మధ్యంబున నొకచంద్రకాంతశిలామయవేదికాంతరంబున వేగింపుచున్న లీలావతిపాలి కొకబాలికామణి వచ్చి మజ్జనభోజనాదులకు రమ్మని పిలుచుచందంబునకు నాకొమ్మ

సమ్మతింపని యందంబునకు పరస్పర వచనరచనలు నడచెనంట యెటువలెను.

ఘంటారవము॥ ఆటతాళము॥

రాకేందుముఖి, యింతరారాపు నీకేల ।
నాకుఁ దెల్పరాదఁటవె యోయమ్మ।
నీకుఁ దెల్పఁగా నేమి యీకాఁక దీర్చేవా
నాకోర్కె లీడేర్చేవో ఓచెలియ ॥౧॥

పలుగఱ చేసికోవె జలకము వోసికోవె ।
తెలతెలవాఱ వచ్చెనే యోయమ్మ ।
పలుగఱ నేనొల్ల జలకము నేనొల్ల
బలిమి సేయరాకువే యోచెలియ ॥౨॥

సరిగ చీరగట్టవె మెఱుఁగుసొమ్ము వెట్టవె ।
అరజాము పొద్దాయెనే యోయమ్మ ।
సరిగ చీరనేనొల్ల మెఱుఁగుసొమ్ము నేనొల్ల
దరముసేయ రాకువే యోచెలియ ॥3॥

జాలిపీఁటకు రావె జవ్వాది పూసుకోవె
చాలపొద్దు వోయెనే యోయమ్మ ।
జాలిపీఁట నేనొల్ల జవ్వాదినేనొల్ల
నేల నాతోఁ బోరేవో యోచెలియ ॥౪॥

తిలకము దీర్పవే కలపంబుఁ గూర్పవే
కొలువుకు వేళాయెనే యోయమ్మ ।
తిలకంబు నేనొల్లఁ గలపంబు నేనొల్లఁ
గలహామునకు రాకువే యోచెలియ ॥౫॥

ముడిపూలేలచుట్టవే విడెమేల ముట్టవే
గడియలు పది సెల్లెఁగా ఓయమ్మ।
ముడిపూలు నేనొల్ల విడెమందుకో నొల్ల
గడిదేరి వాదించకే యోచెలియ ॥౬॥

పానుపు దిగిరావె బోనముఁ బెట్టెరి లేవె
భానుండు పడమటఁ జేరెనే యోయమ్మ ।
పానుపు డిగ నేనొల్ల బోనము నేనొల్ల
లేని జగడ మేటికే యోచెలియ ॥౭॥

వా॥ ఇవ్విధంబున మజ్జనభోజనాదు లొల్లక యాయల్లక భరంబునఁ దదేకాయత్తచిత్తయైయున్న మత్తగజగమన నూరార్పకయాదర్పక సమానునితోఁ గూర్పకున్నఁ గొదువ వచ్చునని మదినెంచి యా చకోరలోచనపాలికిఁ జకోరికవచ్చి యేమనుచున్నది.

ద॥ శంకరాభరణము॥ ఆదితాళము।।

వనజాక్షి, నేఁ బోయి వచ్చేనమ్మ యీ
దినములో శుభవార్త దెచ్చేనమ్మ ॥౧॥

వలపువక్కణకమ్మ వ్రాయింపవమ్మ
చెలి, యిల్లు సవరణ సేయింపవమ్మ ॥౨॥
కులుకు గుబ్బల వాని గుర్చ్చెనమ్మనా
మొలకువగని నీవె మెచ్చేవమ్మ ॥3॥
తెలుపఁ దగినమాట తెలిపేనమ్మ।
నెలఁత, వానిఁదెచ్చి నిలిపేనమ్మ ॥౪॥
తగినట్లు మసవి పద్యము చెప్పవమ్మ ।
నగరికి రమ్మన్నావో చెప్పవమ్మ ॥౫॥

వా॥ అని చెలి పచరించిపలికిన లీలావతి యుపచరించి పలికెనట యెటువలెను.

లీలావతి విన్పించేది.

ద్వి. నారీ శిరోమణిఁ, నాకు నీకన్నఁ
జేరికయైన నెచ్చెలు లెవ్వరమ్మ.
నీదిగాదఁటవమ్మ నెలఁత, నాయలఁత
భేదమేమున్నది ప్రియసఖి, మనకు.
వెనుకకు నీవు నావెత చూడఁజాల
వనియుందు నీవంటి యాప్తురాలుండి
యొక విచారంబులో నుండఁగాఁ దగునె!
అకట! నాకుఁబనేమి యన్నట్లు నీవె

యూరకుండితి వేని యొరులెవ్వరైనఁ
గోరిన కోర్కె సేకూర్పఁ జాలుదురె!
తెలివ, నాపతినిఁ దోతెచ్చెదననుచు
నలిమలిదీర్చి నాకభయమిచ్చితివి.
మదిరాక్షి, నీవింత మాటాడినపుడె
గొదవలుదీఱె నాకోర్కెలీడేరె.
కీరసల్లాప, వాకిటివారికెట్లు
పేరుపేర్వారుసలఁ బ్రియముసెప్పెదవో
లోలాక్షి, యేలాగు లోనికేఁగెదవో
ఏలాగుదొఱకునో యేకాంతవేళ!
పదుచుల నేలాగు బందుగట్టెదవో!
పొడగనుటేలాగు పొంకమయ్యెనో
చిగురాకుఁబోఁడి యాచెలువునివద్ద
మగువనేలాగున మచ్చుగప్పెదవో
లలన, నామనవి యేలాగుదెల్పెదవో!
చెలియ, యెట్లొడఁబాటు సేయనున్నావో!
నెఱవక యేలాగు విన్నవించెదవో!
దొరను నీవేలాగు దోడితెచ్చెదవో!
నీకు బుద్ధులుసెప్ప నేనెంతదాన
నీకార్యమీడేర్ప నీవెనేర్పరివి.

కలకంఠి, యాయుషాకన్యకవద్ద
నల చిత్రరేఖ నీకరవాసి దిగుడు.
దమయంతికొాలకు దౌత్యము చేసినట్టి
కమలజు తేజి నీకన్న నేర్పరియె!
పూర్ణేందుముఖి, నీవుపూనినయపుడె
పూర్ణమయ్యె మదీయపూజాఫలంబు
వలపుమున్నిటిలో వరదవోకుండ
నలివేణి, యొక తెప్పవైతివినీవు.
ఈప్రొద్దు సుముహూర్త మీాకమ్మగొనుచు
భూపాలుపాలికిఁ బోయిరావమ్మ.

వా॥ అని తత్సఖీరత్నంబున కుత్సాహంబుఁ బొడమించి యా కొామ్మ కమ్మ కేదంగి రేకుపై వలపువక్కణవిస్తరించి కస్తూరిచే గోర్వాగఅను లిఖియించి, సిఖాచేసిన యాకమ్మ సఖిచేతి కొాసంగి పోయిరమ్మని పొసఁగఁబలికి యాలింగనంబుగావించి పంచిన, నబ్బాలిక భూపాలునిపాలికిఁ బోవుచుఁ దనలోఁ దా నేమనుచున్నది.

పదము॥ రేగుప్తి॥ ఆది॥

అనుకూలవార్తలు వింటిఁగా నీ శ్రీవలో
ననుకూలవార్తలు వింటిఁగా। ఈ
మనుజదేవేంద్రుఁడు నాతోమాటలాడేనేమొ ॥౧॥

ధవళములువినవచ్చెఁగా ముత్తైదువల ధవళములువిన
వచ్చెఁగా। ఆభువనమోహనుఁడు చెలికి బొట్టుగట్టే
నేమో ॥౨॥

నమ్మపంక్తిదురాయెఁగా ఈప్రొద్దు గజనిమ్మపంక్తిదురా
యెఁగా। ఈ-కొమ్మ బటువుగుబ్బలతండు గ్రుచ్చిపట్టె
నేమొ ॥3॥

పాలబిందెలుగంటిఁగా ఈదోవలోఁ
బాలబిందెలుగంటిఁగా-భూ
పాలుండు బాలకుమోవి పాలించేనేమొ ॥౪॥

విరులకావడివచ్చెఁగా నాకెదురుగా
విరులకావడి వచ్చెఁగా।
విరులశయ్యనేలేనేమొ విజయరాఘవేంద్రుఁడు। మా
వెలఁదిని విరులశయ్య నేలేనేమొ ॥౫॥

వా। అని మార్గంబున శుభవస్తుదర్శనంబున కానందించుచుఁ, బుప్పకందుక ఖర్జూరద్రాక్షాఫలంబులు జీనితట్టలఁ బట్టించుకొని యాపట్టభద్రుని నగరివాకిలిఁ జేరెనఁట యెటువలెను.

వా. అప్పుడు లీలావతి విజయరాఘవేంద్రునిసమ్ముఖంబునకు నిజవయస్యనుబంచి, యీమనోరథఘటనం బతిదుష్కరంబనియెంచి తనలోఁ దా నేమనుచున్నది.

పదము॥శంకరాభరణము॥

పలుమారువేడుకొంటిఁగా వానివద్దకుఁ
జెల్లిని బోయిరమ్మంటిఁగా ॥౧॥

స్వప్నము చేరఁగూడునా—చేరిన వాఁడా
రమణితో మాటలాడునా ||౨||

అనువైన వేళగాదుగా ఇప్పుడీకమ్మ
వినిపింపఁ బోరాదుగా ||3||

విన్నా చౌకసేసునో చౌకసేయక
నన్ను జేరఁదీసునో ||౪||

నానోములీడేరునా ఈపనులెల్ల
దీనివలనఁ దీఱునా ||౫||

వా|| ఆసమయంబున నూర్వశి పూర్వసఖియైనరంభ యా విరహసంరంభమెఱిఁగి మెఱుఁగుఁబోణి నూరార్చి, ఖాపి శుభంబుసేకూర్చి వచ్చెదనని మాయాశబరియై యా నీలకబరి యున్న కేరిదారిగావచ్చెనట యెటువలెను.

కొరవంజరువులు||మ్యాళవి||త్రిపుట||

జింకపొక్కిటి యుసలుదీరిన చిన్ని తిలకము మించఁగా
సంకుకడెమ్ములు నూత్నవజ్రపుసందెదండలు మెఱయఁగా
వచ్చె నెఱుకత ||౧||

వచ్చె నెఱుకత విజయరాఘవవసుమతీపతివీటికి
రచ్చసేయుచు రాజవీధులఁ రాజవదనలు చూడఁగా||౨||

ఆరజముగా నెఱికపోసిన యరిది చీరచెఱంగులు
పారుటాకులచీరతీరున్నఁ బాదములజీరాడఁగా ||3||

గుబ్బచన్నులమీఁదఁజేర్చిన గోవకెంపులపేరులు
గబ్బిగాగురుగింజపూసలు కంటసరులై మించఁగా ॥౮॥

వ. ఇవ్విధంబున సాక్షాత్కరించిన శకునాల చెంచుమించుఁ బోఁడిరాక విని లీలావతితో నొకబాలికయేమనుచున్నది.

సఖిమాట॥ ఓరాజీవలోచన, ఓరాకేందుబింబానన, ఓరమణీ శిరోమణి, యొకవిన్నపంబు వినవమ్మ.

లీలావతి॥ ఏమే, యేమనెదవే! ఏమి విన్నవించెదవు తెల్పవే చెలియ !

సఖి॥ నేఁడొక యెఱుకత మనవీధిదోవగావచ్చి, యడిగినవారికి దలఁపుతార్కాణగాఁదెల్పుచున్నది. తోడితెత్తునా ?

లీలావతి॥ అయితే తోడితేవే చెలియ.

చెలికత్తె॥ ఓచిగురాకుఁ బోఁడి, మాయక్కపిలిచేనిరావే.

వా॥ అని లీలావతిపంచినచెలి పిలువ నెఱుకుమెఱుంగులఁ బోణి యాబాలికామణిపాలికి వచ్చెనఁట యెటువలెను.

ద॥ వచ్చెను దరువుపాడుకొంట — తాను
విచ్చలవిడి రాజ వీధులవెంట ॥వచ్చెను ॥౧॥
తీరైన బుట్టిచేపట్టి — మంచి
పారుటాకుల చీరగట్టి పచ్చబొట్టువెట్టి ॥వచ్చెను ॥౨॥

వా. వచ్చిన శబరను లీలావతిచూచి యేమనుచున్నది.

లీలావతి॥ ఏమేయెఱుకత, నీయూరేమి ? పేరేమి ? నీవిధంబు దెల్పవే.

ఎఱుకత॥ అయితే తెల్పెద వినవమ్మా.

వా॥ అనినయెఱుకత యేమనుచున్నది.

పదము॥ యదుకులకాంభోజి॥ ఆటతాళము॥

ఎఱుకో యెఱుకో యెఱుకో యవ్వ ।
ఎఱుకడఁగవె నీ కెఱుక సెప్పేను ॥౧॥
మందారముననుందు మలయాద్రి నుందు ।
పొందుగా మాయాపురి నుందునమ్మ ॥౨॥
ద్వారకనుందుఁ గేదారంబుననుందు
మారకపురినుందు మధురలోనుందు
చిఱుతనై హరిపూజ సేతునోయమ్మ-
సురలకు శకునాలు చూతునోయమ్మ ।
వెఱవక గుఱిచూచి వేతునోయమ్మ॥
కొరవంజి మన్నారుకోడలినోయమ్మ ॥3॥
కలికి, మున్నే దైనఁ గడతునోయమ్మ।
నలుదిక్కులయందు నడతునోయమ్మ॥
విలుఁబూని యమ్ములు విడుతునోయమ్మ।
పులుల సింగంబులఁ బొడుతునోయమ్మ ॥౪॥

ఎల్లరాజులపేరు లెఱుఁగుదునమ్మ।
తెల్లదీవిలోనేఁ దిరుగుదునమ్మ।
చల్లని మాటాడుకుంటా జరుగుదునమ్మ।
అల్లుని యల్లునికొల్వుకు నరుగుదు నమ్మ ॥౫॥

ఎఱుక సెప్పేవారి నేలుదు నమ్మ ।
సరివచ్చు మాటాడఁ జాలుదునమ్మ ।
వరుసఁ గలిగినయింట వాలుదునమ్మ ।
దురితంబులెల్లఁ బోఁదోలుదునమ్మ ॥౬॥

దినపయనముల పంగుని తిరునాళ్ళు సేవింప
వనిత, దవ్వులనుండి వచ్చితినమ్మ ॥౭॥

వా॥ అని పలుకుచు వచ్చిన యెఱుకతను మరకతపీఠంబున నుంచి తానొక వజ్రశిలాఫలకంబుపైఁ గూర్చుండి, దాని ముగ్ధ సందిగ్ధవచనంబులకు నవ్వుచు, నవ్వైరిబోణి యెవ్వారికిఁదార్కాణగాఁ జెప్పితివి తెల్పవే యనియడిగినఁజెంచుమించుబోణి యేమనుచున్నది.

ద॥ యానాదుల వంగడమున నేలికసామి పారునికడ।
కానలలో నడయాడుచుఁ గడుపైయుండఁగను।
కానుపుగనియెదవేయని కాంతునిఁజేరెదవేయని
ఈనేలకుఁ బాడమినదొరసానికిఁ జెప్పితినే ।౧।

బురుకల కాపరిపేరిటి పురుషునకే యీవలెనని
బరవసముగఁ దోఁబుట్టువు పలికినపలుకులకు ।
వెఱచిన యారుకుమమ్మకు వెన్నునిఁబెండ్లాడెదవని
సరిగరితలనేలెదవని శకునము చెప్పితినే ॥౨॥

తెల్లని దాసరి కానుకతెచ్చిన నారుకుమమ్మకు
నల్లనిదేవరయిచ్చిన నాఁడలిగిన చెలికి
తల్లి, యీవులమానె తాఁదెచ్చియిచ్చినని
గొల్లలయేలిక రెండవకొమ్మకు సెప్పితినే ॥3॥

వా॥ అనిపలికి తనవంశవృత్తాంతంబు విన్నవించెనఁట యెటు వలెను.

దరువు॥ కేదారగౌళ॥ ఆది॥

నెలఁది, సింగపుమోముదేవర వియ్యమందినచెంచులు
కోలముసాములుగాని వేఱొకకోలమువారని యెంచకే ॥౧॥

పలుకులేటికిఁ గొమరుసామికిఁ బడుచునిచ్చినయెఱుకలు ।
పొలఁతి వినవే మాకుఁగంచపుఁ బొత్తుగలసిన బలగమే ॥౨॥

వా. అనిపలికి యాకలికిశో మఱియు నేమనుచున్నది.

ద॥ నాట॥ అమ్మాయమ్మ

ద॥ మధ్యమాది॥ మొక్కియడుగవమ్మ సేయెత్తి
మొక్కియడుగవమ్మ ।
మొక్కియడుగకుంటే మూకాంబిక వచ్చి

ముందర నిలువదమ్మ ।
మోయమ్మ మొక్కి యడుగవమ్మా ॥౧॥
తలఁసుకోవమ్మ నీమనసులో తలఁసుకోవమ్మ ।
తలసినతలఁపెల్లఁ దార్కాణగాఁజేప్పనే। యోదుండి
తలఁసుకోవమ్మ ॥౨॥
ముత్యాలు దెప్పించవే యోదుండి ముత్యాలు దెప్పించవే
ముత్యాలుదెప్పించి మొరిఁటెలో నించునీ
ముచ్చట చెప్పెదనే యోదుండి ॥3॥

వా. అనిన లీలావతి నీలాలమొరిఁటెలో వజ్రవైడూర్యమరకత మాణిక్య గోమేధిక పుష్యరాగ పద్మరాగ మౌక్తికంబులు పిడికిలించి త్రిభాగంబులుగా నుంచి తన యిష్టదేవతను బ్రార్థించి నిజలక్షణంబులుపరీక్షింపుమని హస్తంబునిగిడింప నెఱుకత తదీయాభిమత కథాకథనోన్ముఖయై తనదేవతలఁ బ్రార్థించెనఁట యెటువలెను.

ఎఱుకతమాటలు॥ అమ్మాయమ్మ॥ సామీ మన్నారుసామి !
మంగళగిరినాత ! సన్నిగరాయ ! ఓసెల్లపిళ్ళరాయ !
బదరినున్న గోపాల ! పండరంగి విఠల !
కదిరి వోబుళనాత ! కంచి వరదప్ప !
కావేటిరంగనాత ! కాకులము నారసింహా !

భావనారాయణ! భద్రాద్రి రామ!
వీరరాఘవసామి! వెంకటగిరినాత!
ద్వారకాపురివాస! ధర్మపురీశ!
చక్కని వాకిచ్చి చల్లనివాకిచ్చి అక్కతలంచిన తలంపు
లానతీరయ్య. బంగారపువాకిచ్చి భాగ్యముల వాకిచ్చి
సింగారపు వాకిచ్చి సేమము దెలుపరయ్య.

వా. అని పలికి లీలావతికరంబు నిజకరంబునగీలించి యే మనుచున్నది.

ఎఱుకతమాటలు॥ అమ్మాయమ్మ, సెయిసూపు, సెయి సూపు
సెయిసగాప వేయమ్మ. బంగారుసెయ్యి బాగ్యముగల
సెయ్యి ధనముగలసెయ్యి, ధాన్యముగలసెయ్యి.

పదము॥ కొమ్మబంగరువాన గురియించుసెయ్యి
రమ్మనిసుట్టాల రప్పించుసెయ్యి!
నమ్మినవారిని నడపేసెయ్యి
అమ్మలక్కలకెల్ల సొమ్మిచ్చుసెయ్యి ॥౧॥
పతి కన్నులనొత్తు బంగారుసెయ్యి
రతనాల ముంగాముఱాముల సెయ్యి!
ఇతవుగా వీణవాయించేటిసెయ్యి
వితరణగుణముం దెలసినసెయ్యి ॥౨॥
కడవన్నె బంగారుగాజులసెయ్యి

విడి కెంపుబటువుల విలసిల్లుసెయ్యో।
పుడమి వేల్పులనెల్లఁ బోషించుసెయ్యో
ముదుపులఁ బాలించు ముద్దులసెయ్యో ॥3॥
కుటిలాలక, యేగురు రాజులయిండ్ల
సెటువంటిసెయి సూసియెఱుగనోయమ్మ ॥4॥

వా. అని యెఱుకత మఱియు నేమనుచున్నది.

దరువు॥ కన్నడగౌళ॥ మట్టెం॥

ముదితరో వినవె మ్రొక్కితినవె
సెదరనివాకు సెప్పెద నీకు।
ఎదలో నింత యేలేసింత
ఇదిగో తాన యీాడే రేన ॥౧॥

ఎఱుకతమాట: అమ్మాయమ్మా। ఇంకాసెప్పె వినవేయమ్మా.
పతిచేత బిరుదులందెదవె పచ్చలపల్లకి నెక్కెదవె।
రతనాలసొమ్ము పెట్టెదవె రంగులచీర గట్టెదవెయవ్వ॥౧॥
దిక్కుల వార్త కెక్కెదవె దేవుల సానివయ్యెదవె।
యెక్కువ విద్య నేర్చెవె యెచ్చుగా నడచేవెయవ్వ॥౨॥
సాయకురాలవయ్యేవె నలుగురుకొడుకులఁ గనేవే।
వేయేండ్లు వర్ధిల్లేవె విభుని మెప్పించేవె, యవ్వ ॥3॥
అల్లారుముద్దయ్యేవె ఆగురారాలు సేసేవే।
చల్లంగా వర్ధిల్లేవె సవతులగారవించేవె యవ్వ ॥4॥

బవిసి గలిగేనే భాగ్యముగల్గేనే,
మేలుగల్గేనే మెచ్చులందేవె యవ్వ ॥౫॥
ఎఱుకలబుట్టితోడె యీబురుకనితోడె।
తరకటబురకటగాదె తార్కాణయ్యేనే యవ్వ ॥౬॥
గాసము కోసముగాదె కల్లలాడేదాని గాదే।
నీసరివారిలో నెఱదొరసానివయ్యేవే యవ్వ ॥౭॥

వా. అని మరియు నేమనుచున్నది.

దరువు॥ కాంభోజి॥ ఆటతాళము।

చెలియరో యొకమేలు తలఁచుకొంటివి నీవు సెప్పేనువినవమ్మ
పొలఁతి, యాటదయితే ముంగరముత్యము పురుషుఁడయితే
మీసమే ॥౧॥

ఎలనాగ యీదిక్కేటువంటిదిక్కంటే నిటువంటి దిక్కమ్మ। నీవు
తలఁచినాతఁడు సీమాంతరము వాఁడుగాఁడు దక్షిణరాయ
లమ్మ ॥౨॥

నమ్మిన యేనూరుగరితల సొమ్ము నీదిగావలెనంటివి। యో
కొమ్మ నీకోరిక కొండంతపనిగాని కొంచెపుపనిగాదె ॥౩॥

వా. అని యెఱుకత మఱియు నేమనుచున్నది.

దరువు॥ కాంభోజి॥ రూపకము॥

బలుకోరికగోరితి నీపనిచేకూడీనా యని
నిలువునఁ గరఁగేవకట నిష్ఠురగానవుగా ।

తలంచిన తలంపెల్లం దార్కొనైసరివచ్చిన
చెలి, ననుమెచ్చేవా నీచేసరులిచ్చేవా ||౧||

వేసరకువమ్మ యొకరాసుతుని మీంద
నాసపడి బగుదినాలాయె నోయమ్మ ||౨||

రేయిపగలును నిదురసేయనోయమ్మ
ఆయిసోరంబు గనమాయె నోయమ్మ ||3||

నెనరుగల పడుసొకతె నీకుం గలదమ్మ యీా
పనులెల్ల దానిచేతనె దీరునమ్మ ||౪||

ఒకయేడు సెప్పితే ఓపజాలవుగా
ఒకనెలంటే యందు కోర్వంజాలవుగా ||౫||

ఒక్కపున్నమగడువు కోర్చుకోవమ్మ
నిక్కముగ నీవంత నిడివికోర్చెదవె ||౬||

వనిత, యీాలాగైతే వద్దువద్దమ్మ
వినుము రేపెల్లిటనే వేడుకచెల్లీనె ||౭||

రేపెల్లి యన్న నీవోపం జాలవుగా
ఈపొద్దు గడువుకే యెఱుక సెప్పెనె ||౮||

ఇది నీకు సరివచ్చెనేని నను మెచ్చి
సుదతి, రేపొకవరుస సొమ్మియ్యవమ్మ ||౯||

పోయి వచ్చెదనమ్మ పొద్దువోయె నమ్మ।
ఓయమ్మ సల్లంగ నుండవోయమ్మ ||౧౦||

వా॥ ఆసమయంబున విజయరాఘవమహీకాంతుని చేరి కకుం బోయినచకోరిక యానగరాజధీశుని నగరుప్రవేశించి నగరిమగువలలో మొగమెఱుకయైన యవసరంపుం బడుచును జూచి యేమనుచున్నది.

దరువు॥ కేదారగౌళ॥ ఆటతాళము॥

కామిని, విజయరాఘవనాయని వారేమి సేసెదరమ్మా।
నామతీర్థంబునకు వచ్చి మన్నారుస్వామిని బూజించేరె ॥౧॥
ఎలనాగ దెల్పవె యిప్పుడెందున్నారో యింకనైన వేళగాదా।
కొలువుసింగారమై గొప్పచప్పరములో,గూర్చున్నారమ్మ ॥౨॥
జవ్వని నేవచ్చి జామాయె నింకనైన సమయముగాదంటవె।
ఎవ్వరుం బోరాదిపుడు ఏలినవారి కేకాంతసమయమమ్మ ॥౩॥
ప్రముఖులందఱువచ్చి బయలుదేరిరింక సముఖముదొరకదంటె।
రమణీమణి పళ్లెరము పెట్టినారంట రావచ్చునా యిపుడు ॥౪॥
పొలంతి, నాయనివారు భోంచేసెరనివింటిం బోడగానరాదంటవె।
భళిభళి గరితలు పడకింటనున్నారు పవళించేవేళగాదా ॥౫॥
ఉప్పవడంబై యున్నారనివింటి నొకమాట దెల్పవమ్మా।
ఇప్పుడేలినవా రేకాంతమైయుందు రింక విన్నవించెదనమ్మ ॥ —

వా. అని పలికి యామదావళగమన తదాగమనంబన్న శేంద్రచంద్రునకువిన్నవించి యతని యనుజ్ఞగాంచి తన్నుం

బిలువ నాచెలువ యాచెలువరాయని సమ్ముఖంబునకు కైకాను
కలుగ్గొంచు వచ్చెనఁట యెటువలెను.

ద॥ శుభవస్తువులు గొంచు సొంపుగో వచ్చెను
ఇభయాన విజయరాఘవేంద్రుని కడకు॥

వా. వచ్చి తెచ్చిన కైకానుకలు సమ్ముఖంబుననుంచి
కేలుమొగిచి యేమని విన్నవించుచున్నది.

ద్వి. అవధరింపుము దేవ, యతులప్రభావ
నవమన్మథాకార, నగరాజధీర
భుజగర్వ దుర్వార, భోజావతార,
విజయరాఘవధీర, వీరాధివీర
నిన్న దేవరవారు నెఱసీటుమీఱ
వెన్నెల ప్రొద్దుల వీధిలో వెడలి
సారిగా మేమున్న జాళువా కేరి
దారిగా వచ్చినతఱి మిమ్ముఁజూచి
యెలదీఁగ బోణి మాయేలికసాని
లలనాలలామ లీలావతిభామ
మీమీఁద దయఁబడి మిక్కిలిచొక్కి
స్వామికి విన్నపపత్రింబువ్రాసి
పంపఁగా వచ్చితి పచ్చవిల్కాఁడు
తెంపుసేయకమున్నె దేవరవారు

కలకంఠి కమ్మవక్క్రాణ చిత్తగించి
యల చంద్రికా విహారాపదేశమునఁ
గేరికివచ్చి మా కీరసల్లాప
నీరేయి రతిరాజ్య మేలింపవయ్య.

వా. అని యాకన్నియ విన్నవింప చిన్నినవ్వునవ్వి యవ్వి జయరాఘవభూపాలుండు రాజగోపాలోపాసనావాసనాలబ్ధ దివ్యజ్ఞానమహిమంబునఁ దన చిరంతనవృత్తాంత మెఱుంగుఁ దనుక నా మెఱుంగుఁబోణి మనవి యంగీకరించి, యా కొమ్మ చేవ్రాలు కమ్మ యాపుత్తరాళైన రాయసంపుఁ బడుచు చదు వఁగా విన నవధరించెనఁట యెటువలెను.

(కమ్మవక్క్రాణ పద్యం)

సీ. (శ్రీ)రాజగోపకుమారులౌ విజయరా
ఘువ నాయ నయ్యవా రవధరింపఁ
గదరయ్య దేవర పదపద్మములకు మీ
బైట నాటకశాల పడుచనైన
లీలావతిని పదివేల దండంబులు
వెట్టి సేయంగలవిన్నపంబు
కలలోన ననుమీరు గలిసినదాదిగాఁ
గనుఁగొని సారిగాఁ గదలిరాఁగ
గీ. ఆసపడి చూచి నగరిసొమ్మైనదాన
మాచకోరిక నంపితి మనవి దెల్ప

గట్టిగా మీరు నన్ను చేపట్టకున్న
నించు విల్కాఁడు మఱి నిర్వహింపనీఁడు.

వా. అనిన విని యా కొమ్మవాా్రసిన కమ్మవక్కాణకు మెచ్చి యచ్యుతవిజయ రాఘవుం డాచకోరికకొాక వరుసపొమ్మిచ్చి యీరేయివచ్చి మీనారీమణి మనోగథముఁ బూరించెదను పోయిరమ్మని లాలించి ముద్రుటుంగరంబుపాలించి పంచెనఁట యెటువలెను.

దరువు॥ కన్నడ॥ ఆటతాళము॥

విజయరాఘువమహీ విభుని ముద్రికఁ గొంచు
గజరాజ గామిని కదలి వచ్చెనపుడు ।

వా. ఇవ్విధంబున వచ్చినచకోరిక తనరాకకెదురుచూచు రాకాచంద్రముఖి కాముద్రికనొసంగి యాపట్టభద్రుం డాన తిచ్చిన భద్రాలాపంబులు దెలిపెనఁట యెటువలెను.

ద్వి. నీమనోరథమెల్ల నేఁడు ఫలించె
జాములో నేకాంతసమయంబు దొరకె.
పురుషవరేణ్యుని బొడగంటి నమ్మ
తెఱవ, నీమనవులు దెల్పితి నమ్మ
కలికి, నీకమ్మ వక్కాణచూచి యతఁడు
భళిభళి యని మెచ్చుపాటించె నమ్మ
ఈరేయివచ్చి నిన్నేలెద ననుచు

సీరత్నముద్రిక నిచ్చెనోయమ్మ
కోదవలు తీఱె నీకోర్కెలీడేరె
మదిరాక్షి, యింకను నెమ్మది నుండవమ్మ.

వా. అని శుభవార్త తెచ్చిన యంగనామణి నాలింగనంబు సేసి లీలావతి చాలలాలించి యేమనుచున్నది.

లీలావతిమాట॥ రావే యో చెలియ, నీవుసేసిన యుపకార
మునకుఁ బ్రత్యుపకార మేమిసేసేనే.

అని మఱియు నేమనుచున్నది.

పదము॥ ఘంటారవము। ఆది॥

ఒయ్యారి, నీవుసేసిన యుపకారమునకు
వెయ్యారులిచ్చిన వెలకాదుగా ॥౧॥
ముమ్మాటికిని నేనే నీసొమ్మైయుండఁగా
కొమ్మా యీసొమ్ములెల్ల నీసొమ్ములేగదా ॥౨॥
నేను నీమేలు మఱచేదానఁ గానమ్మా। యో
మానిని, వేళకొద్ది మాట గాదమ్మ ॥3॥

వా. అంతట విజయరాఘవచంద్రుండు చంద్రికాసమయం బుననారగించి దివ్యాంబరాభరణంబులుధరియించి పరిమళం బులుపూసి కైసేసి కొండఝాడిగంపుఁ బడుచులిరుఁగడల నడవ నడపంపుఁ జెలియొసఁగు మడుపులు గైకొని యేకాంతలీలా విహారహారియై లీలావతియున్న కేరికివచ్చెనఁట యెటువలెను.

ధవళము॥ చంద్రునికి రెండవచంద్రుఁడై.
చంద్రబింబాననయున్న ।
చంద్రశాలకు విజయ రాఘవ
చంద్రుండు వచ్చెనావేళ।

శ్లో. భువనభవన దీపం * * *
* *
* *

వా. ఆభూపాలుని పాలికి నవాళిచికుర నివాళిపళ్ళెంబు పట్టించు కొని వచ్చెనఁట యెటువలెను.

దరువు। కాంభోజి॥ ఆటతాళము॥
మదన విలాసుని మన్నారుదాసునిఁ జేర
మదగజగామిని యెదురుగా వచ్చె ॥

వా. ఇవ్విధంబున మదిరాక్షి యెదురుగావచ్చియతనిపాదం బులుపన్నీటఁ గడిగి పయ్యెదచెఱఁగులఁ దడియొత్తి యారతు లెత్తెనఁట యెటువలెను.

ఆరతి॥ మంగళము సంపంగి మన్నారుదాసునకు
మంగళము మానినీ మన్మథునకు।
మంగళము చోళసామ్రాజ్యధౌరేయునకు
రంగుమీఱిన విజయరాఘవునకు ।౧॥
నగరాజధీరునకు నయగుణాధారునకు
జగదేకవీరునకు జయమంగళం॥

అగణితోత్సాహునకు ఆజానుబాహునకు
జగతీవరాహునకు జయమంగళం ।౨।

వా. అప్పుడా వేదండయాన వైదండమెుసంగఁ దదీయపాణి గ్రహణంబుగావించి యాకుందరదన మందిరంబుఁజేరి యానారీ మణితో రత్నసింహాసనమునఁ గూర్చుండెనఁట యెటువలెను.

వా. ఆసమయంబున భూసురపుంగవులు మంగళాశాసన శ్లోకంబులు చదివిరఁట యెటువలెను.

శ్లో. తదేవలగ్నం సుదినం తదేవతారాబలం చంద్రబలంతదేవ।
విద్యాబలం దైవబలంతదేవ లక్ష్మీపతే తేంఘ్రియుగంస్మరామి॥

శ్లో. శ్రీరాజగోప వపుషా పరిదృశ్యమాన
పాథోనిధానతనయా పరిణీరజస్రం
నిత్యోత్సవం నృపశిఖామణయే దదాతు
విద్యావతీ విజయరాఘవనాయకాయ.
సమాధానా । ఆయమా సర్వాయత్తం ।

శ్లో. హేమారవింద కుహరాన్వయగర్భగేహా
దావిర్బభూవ జగదభ్యుదయాయ యాసౌ
సారాజగోపమహిషీ విజయాయ భూయా
ద్విద్యానిధే ర్విజయరాఘవనాయకస్య।

· సమాధానా॥

శ్లో. దుర్యోధనాది నృపతీ న్సమరే విజిత్య
యోధర్మరాజ మకరోదధిరాజ ముర్వ్యాం ।

రక్తారవింద రమణీ రమణీయమూర్తి
రాజ్యం దదాతు రఘునాథనృపాత్మజాయ॥

శ్లో. సశర్వాణీవాణీ కమనసుమనోరాజవిభవా
యదీక్షా క్షీరోదప్రభవ నవపాథః కణలవాః।
కళత్రం కంసారేః కనకకమలాంతఃపురగతం
కళావత్యాస్సూనోః కలయతుమనః కామితశతం॥

వా. ఆసమయంబున లీలావతినెచ్చెలు లామహోత్సవాలయంబున సువాలపాడిరంట యెటువలెను.

సువాల॥సువ్వి విజయరాఘవేంద్ర చవ్వానృపతివంశచంద్ర
సువ్వి భోగామరేంద్ర సువ్వి సువ్వి ॥౧॥
చపలలోచన విరాళిజాలిచేత చాలబడలె
నుపచరించి తొడలమీఁద నుంచుకోవయా ॥౨॥
భావభవుని కాఁకదీఱ మోవిపంచదారలిచ్చి
హావభావముల మిటారి నలముకోవయా ॥౩॥
ముదురుకెంపుచెక్కడంపుఁ జదురుపెండ్లిచవికెలోనఁ
గదిసి మాచెలిని బొట్టుగట్టుకోవయా ॥౪॥
మగువవిన్నవించుకొన్న మనవులిచ్చి చనవులిచ్చి
నగరనుంచి గారవించి నడపుకోవయా ॥౫॥
రాజగోపాలశౌరి రాధనేలుకొన్నదారి
నీజగన్మోహనాంగి నేలుకోవయా ॥౬॥

వా. శోభనాంగులు శోభనంబులు పాడిరఁట యెటువలెను.

శోభనము॥రతిరాజాకారునకు రఘునాథకుమారునకు
వితరణగుణహారునకు విజయరాఘవధీరునకు ॥౧॥

చక్రాయుధశౌర్యునకు శాశ్వతజయధుర్యునకు
విక్రమపారీంద్రునకు మావిజయరాఘవేంద్రునకు ॥౨॥

అభినవగోపాలునికి హరిసేవాలోలునికి
విభవదేవేంద్రునికి మావిజయరాఘవేంద్రునకు ॥3॥

వా. ఇవ్విధంబున విశ్వవిశ్వంభరాధీశ్వరుండు తదీయ పాణిగ్రహసుభాచారంబాచరింప నా రజనీసమయంబున నీరజముఖులు నీరాజనంబిచ్చిరఁట యెటువలెను.

శోభనము॥శోభనమె శోభనమె, ప్రాభవయుతునకురఘునాథ
సుతునకు శోభనమె శోభనమె ॥౧॥

పరరాజులగెల్చి పాళెముఁల చెరఁబట్టించిన
శ్రీరఘునాథ వరపుత్రుఁ డైమించి వర్ణనగాంచిన
నెఱదొరయైనట్టి నృపమణికి । శోభనమె ॥౨॥

మనవులకై గడిమన్నె రాజులు
గొనివచ్చి యిచ్చిన కొమ్మలచే
దినదినము విద్యలువిని మెచ్చివారికిఁ
జనవులు పాలించు సరసునకు ॥3॥

తుండీరదేశంబు దొరకూఁతురు
పాండీని పట్టియైన పద్మలోచన।
కొండొకపాయంపుఁ బెండ్లికూఁతులై సేవసేయ।
నిండువేడుకనుండు నెఱజాణకు ॥౮॥

వా. ఆసమయంబున లీలావతి విజయరాఘవులు మంగళంబు పాడుచు నటియించిరఁట యెటువలెను.

మన్నారుదేవికి మంగళం॥

భరతవాక్యము॥

ఇవ్విధంబున విజయరాఘవ పట్టభద్రుని పట్టంపుఁ గవియైన కామరసు వెంకటపతిసోమయాజి హావణించిన విజయ రాఘవచంద్రికావిలాసనాటక చాటుకావ్యంబునకుఁ గథానాయకుండైన విజయరాఘవస్వామికి నతని యిష్టదేవతయైన రాజగోపాలస్వామి యాచంద్రార్కంబుగా విశ్వవిశ్వంభరాధిపత్య నిత్యాయురారోగ్య భాగ్యంబులు పాలించి రక్షించుగాత॥

విజయరాఘవచంద్రికా విహారం సంపూర్ణం.

విజయరాఘవ కల్యాణము

కోనేటి దీక్షితులు

విజయరాఘవ కల్యాణము

సీ. శ్రీవత్సకౌస్తుభ శ్రీసమన్వితవక్ష
చక్రనిర్దళిత నిర్జరవిపక్ష
నీలనీరద విభానిభ రమణీయాంగ
మానిమానసపద్మమత్తభృంగ
దక్షిణ ద్వారకాస్థలకృతబహులీల
కటితటీ విలసిత కనకచేల
బ్రహ్మాదిదైవత ప్రణుతపాదాబ్జాత
భక్తజనాంగణ పారిజాత

గీ. ఇందురవినేత్ర, కరధృత హేమవేత్ర
యమితగుణధామ చెంగమలాభిరామ
చేరి రక్షింపు మేవేళ శ్రీవిశాల
భవ్యగుణహారి రాజగోపాలశౌరి !

పరాంకుస్వామి - కైవారము॥ శ్రీరాజగోపాల సేవాధురీణ !
సీమంతినీ జనమోహన పంచబాణ ! రమ్యతర శృంగార
రూపరేఖావిలాస ! రమణీయ చంద్రికా రాజితహాస !
మత్తారి మహీధర ఖండనాఖండల ! మహిత సకల దిశా

రంజన కీర్తిమండల ! సకల ధరాభార ధరణసముద్దండ భుజాదండ ! శౌర్యవిజిత గాండీవకోదండ ! అతులతులా పురుషహిరణ్యగర్భాది దానధౌరేయ ! అఖిలవైష్ణవ జనభాగధేయ ! శతక్రతుచతుర్వేది తిరుమల శ్రీనివాస తాతయార్యపదపద్మభృంగాయమానాంతరంగ ! చతుర విలాసవతీరంజిత నాట్యరంగ ! అఖండ చోళమండల రక్షణదీక్షా విచక్షణ ! అఖిలావయవ సంశోభిత శుభలక్షణ ! విజయరాఘవ మహీపాల ! విజయలక్ష్మీ విశాల ! పరాకు, దత్తావధానుండవై చిత్తగింపుము.

శ్రీమద్రామాయణోపదేశసంతుష్టాంతరంగ భవత్కృపాపాంగ వీక్షణానుక్షణ ప్రాప్తసార్వాగ్రహార తారహార చిరత్న కంకణోదార తారానురూప ముక్తాకలాప హృద్యతర బిరుద వాద్యనానావాహనాదిసన్మానమాననీయ శాశ్వతైశ్వర్య ధుర్యుండును, బహువార రచితయాగభాగ సంతర్పితాఖిల దేవతావర్యుండును, సంగీత సాహిత్య విద్యాధురీణవరేణ్యుండును, రామానుజాచార్య తనయాగ్రగణ్యుండును భారతభాగవతాది శిక్షావైచక్షణ్య విజితవిబుధాచార్యుండును, గురురాజ శతక్రతు శ్రీనివాసదేశిక ప్రతిష్ఠాపితోపాధ్యాయ వైభవధుర్యుండును, సకలసద్గుణసాంద్రుండగు కోనేటి దీక్షితచంద్రుండు కందళద్రసగర్భ సందర్భంబుల నందంబుగా హవణించిన విజయ

రాఘవకళ్యాణం బనునాటకరాజంబు నటనపటిమగనుపింప వినిపించెదము విననవధరింపుఁడు. అని విజృంభించి యారంభించు కథాసంవిధానంబునందు ప్రధానకథానాయకజనకుండును, జగజ్జనకుండు నైనశ్రీరాజగోపాలస్వామిని ఏమని కొనియాడుచున్నాఁడు.

ద్వి. శ్రీరాజగోపాల, శ్రీసతీలోల
నారదస్తుతశీల, నత జనపాల
కాంచన వనవాస, కమనీయహాస,
యంచితాంగవిభూష, యతులితవేష,
వారిధిగంభీర, వరగుణోదార,
ధీరమానససేవ్య, దివిజసంభావ్య,
గోపికాజనజార, కువలయాధార,
పాపసంఘ విదూర, బలిదర్పహార,
సౌవర్ణరుచిచేల, జయరమాపాల,
సేవకావనదక్ష, శ్రీవత్స వక్ష,
కౌస్తుభలలితాంగ, గరుడ తురంగ,
హాస్త్రీంద్ర శుభదాయి, యఖిలాతిశాయి,
సారెకు నినుగొల్తు సదయానుభావ,
కోరిక లొనగూర్చు గోపాలదేవ!

అని గోపాలదేవుని బ్రశంసించి యతని పట్టంపుదేవిని ఏమని
కొనియాడుచున్నాఁడు.

కవివచనం ద్విపద:-

కనకాంబురుహావల్లి కాంతామతల్లి
వనజాత నిభపాణి, వరనీలవేణి,
కమనీయగుణధామ, కమలాభిరామ,
యమిత కృపాపాంగ, యతిశోభనాంగ, (?)
దక్షిణ ద్వారకాస్థల వాసజనుల
రక్షింప వెలసిన రాజీవనయన !
సుజనులు గొనియాడ సొంపొందునట్టి
విజయరాఘవమహీవిభునిఁ జేపట్టి
నీపట్టిగాఁగ మన్నించి లాలించి
పాప్రుదాపై మించుబంగారుతల్లి
సేవించి యేవేళఁ జిత్తంబులోన
భావించి మీపాద పద్మముల్ గొలుతు.

వ. అని యీచందంబున నందంబుగా విశిష్టేష్టదేవతా
వందనంబుగావించి యారంభించు నవరసశృంగాటకంబగు నాటక
రాజంబునకుఁ బ్రధమకథనీయంబుగారంజిల్లు తంజాపురంబు
వర్ణించెనట యెటువలెను.

కవివచనం ద్విపద.

శ్రీవిలాసముచేతఁ జెన్నొందుచుండు
కావేరికాతీర ఘటితాగ్రహార
వైభవములఁ జాల వన్నెమీఱుచును
శోభనాస్పదమగు చోళదేశంబు
ఆదేశమున నయోధ్యాపురమునకు
నాదేశమిదియని యందముఁ బొగడ
దంజాపురంబున ధరణిలోపలను
రంజిల్లుచుండుఁ బురంబు వేడుకను
ఆపట్టణంబున నమరెడుకోట
చూపట్టు వలయాద్రిసొంపు నింపుచును;
కమనీయ హేమపరికాశంబుచేతఁ
గొమరు మీఱినకోటకొమ్మలచ్చటను
గనుపట్టుచుండును గగనలక్ష్మికిని
దనరారు సంపంగిదండలో యనఁగ,
ఆరసాతలమంటు నగడతలందు
వారిధిరాజు గర్వము నవ్వుచుండు.
ఎడపక తిరిగెడు నినచంద్రులకును
బడలికల్ తీర్చు నుప్పరిగ లచ్చటను
అప్పురంబేలు నాయకుఁడు వైష్ణవుల

కెప్పుడు దానంబు లిచ్చు గేహములు
వడిగ జన్నములకై వచ్చు జేజేల
విడుదులో యనఁగను వెలయుచు నుండు.
జగతి నప్పురిఁ గల్గు సత్త్రంబు పేర
నెగడుచు నుండును నిఖిల యాగములు;
పన్నగ పతికైన బ్రహ్మకునైన
సన్నుతింపఁ దరంబె చాల నామహిమ.
వేదనిధానమై వెలయు విప్రులను
మేదిని సరిలేక మీఱు రాజులను
గోటిలాభములఁ గైకొన్న వైశ్యులను,
మేటిసంపదలచే మించుపాదజులఁ,
జక్కఁదనాన నచ్చర పువుఁబోండ్ల
నక్కజంబుగ గెల్చు నలవారసతులఁ,
గులశైలములమించుకుంజరేంద్రముల
నలఘుజవంబులౌ హయరత్నములను
సరిలేని కాంచన స్యందనంబులను
హరి పరాక్రమ ధుర్యులగు వీరభటుల
నలరి భేరీమృదంగాది ఘోషములు
గలిగి యొప్పగుఁ బాలకడలి యనఁగ.

వ. ఇవ్విధంబున రంజిల్లు తంజాపురంబు నిచ్చలు నెచ్చుగాఁ బాలించు నచ్యుతవిజయరాఘవమహీపాలుండొక శుభదినంబున సకలవైభవంబులు మెఱయ నకలంకశశాంకవదనలు ముదం

బంకురింప నలువంకల బలిసి కొలువుసేయ నలరారు వలరాజు డారి, హాళోయలుమీఱి కొలువుకు వచ్చెనట యెటువలెను.

సౌరాష్ట్రము॥ ఆది॥

కొలువుకు వచ్చెను – గోపాలుండనంగ ।
వెలఁదులు గొలువఁగ – విజయరాఘవేంద్రుఁడు॥
శృంగార నాయకుఁడై – చెలువము మీఱంగ।
చెంగట నెచ్చెలులు – కై దండలొసంగ॥
అంగనలు కొందఱు – హారిగలు పూనంగ।
సంగీత మేళంబు – సరస రాణింపఁగ॥

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చిన యచ్యుతవిజయరాఘవమహీపాలుండు నిండువేడుకమీఱ వేదండయాన లిరుదండలఁ గొలువఁ బ్రేమమీఱ శ్రీరామాభిరామంబగు శ్రీరామ సౌధంబునఁ గలువరాచలువచెలువంబుగల చలువరాజగతిపై నూత్న రత్నసింహాసనంబునసుఖాసీనుండై చెలంగుచుఁ గొలువై యుండెనట యెటువలెను.

* * * * *

వ. ఈ చెలువునఁ గొలువైయుండి మన్నారుదాసమహీపాలుండు చేరువనున్న బరాబరినిం జూచి యేమనుచున్నాఁడు.

నాయనిమాట: రావోయి బరాబరి! ఈవేళ కేళికచూడ వేడుకైయున్నది. నాటకశాలవారిని బిలువవోయి.

బరాబరిమాట: అయ్యా ఆలాగే తోడి తెచ్చెదనయ్యా.

వ. అని విన్నవించి బరాబరిపిలువ సంగీతసాహిత్యభర తాదివిద్యలచేతఁ జాతురిమీఱి ఖ్యాతిచే బిరుదులుగాంచిన యిందువదనలు విజయరాఘవపురందరుని చెంగటికి నాట్యసం రంభంబుమెఱయ రయంబునవచ్చిరఁట యెటువలెను.

కళ్యాణి॥ ఏకతాళి॥ దరువు॥

భరతాది విద్య లీభామిను లానన
బిరుదు పాత్రలు వచ్చి రాధరణీశుఁజేర॥

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చిన జవ్వాను లావిజయరాఘవభూవల్ల భునకు సలాముచేసిరఁట యెటువలెను.

ఖాచి॥ ఆట॥ ద॥

సల్లాము సల్లాము రే జవ్వనే రే ॥సల్లాము॥
సల్లాము విజయరాఘవసాహేబు మే రే ॥౧॥
సంగీతలోలా రే ఆహా మే రే సాహిత్యభోజు రే।
సంగర విజయు రే జగదేక వీరు రే ॥సల్లాము॥

వ. ఈలాగున సల్లాముచేసి యామదవతులు పదకేళిక విస్త రించిరఁట యెటువలెను.

ఖాచి॥ ఆట॥ పదము॥

సామిరారా మదనునిసామీ రారా।
వేమాఱునిన్ను వలచినదాన
విజయరాఘవధీర హంవీర ॥౧॥

వలపు నేఁడాఁచనేరర పగకాఁడ నీకుమ్రొక్కెదర।
చెలఁగుచు నీకౌఁగిలీర దయమీఱ
చలముసేయక బంగారుసామి ॥౨॥

బాలప్రాయముదానఁ బాయఁజాలనిదాన।
మేలుదాన నేఁచ నీకు మేరగాదుర చక్కనిసామీ ॥3॥
నెఱజాణవు నీవేర నీమోవికె యాసయ్యేర
మరుకేళిఁదమిమీఱ మన్నారుదాస, నన్నేలు ॥౪॥

పదము॥ నేరమేమినావల నెఱజాణ, పలుకవునేఁజెల్ల।
రారాపుసేతురా విజయరాఘవవజీర ॥౧॥
మరుఁడైననీకెమ్మోవి మునిపంటనొక్కెదర।
అరమరసేయక నెయ్యమ్ముగరమ్మని కౌఁగిలియ్యర ॥౨॥

వ. ఈలాగునఁ గేళికవినిపించిన బాలికామణులకుఁ గుంకుమ సంకుమదజాంబూనదాంబరకదంబకంబులుబహుమానంబు గావించి పంచెనఁట యెఱువలెను.

వ. తదనంతరంబ యథోచితప్రసంగంబుల సంతుష్టాంతరంగుండైయుండు మన్నారుదాసమహీపాలుచెంగటికి నించువేడుకఁ జనుదెంచినచెంచులరాక విన్నవించుటకై యన్నగారులువచ్చిరఁట యెఱువలెను.

శంకరాభరణము॥ ఆది॥

సరిగంచుకుళ్ళాయలు అరచట్లదుప్పట్లు
హారువుగమెఱయంగ నన్నగారులువచ్చిరి.

ఈరీతివచ్చిన యన్నగారు లన్నరనాథునితో నేమనివిన్న వించుచున్నారు.

అన్నగళమాట: స్వామీపరాకు. దేవరవారికిఁ బొడగనేటట్టుగా కానుకలుపట్టించుకొని చెంచుదొరలువచ్చియున్నారు.

అని విన్నవించిన యన్నగారులతో మన్నారుదాసమహీపాలుం డేమనుచున్నాఁడు.

నాయనిమాట: మంచిదే తోడితేరోయి.

అన్నగళమాట: అయ్యా ఆలాగే తోడితెచ్చెదమయ్యా. అని విన్నవించిన కంచుకులుపిలువఁ జెంచుదొరలు వచ్చె క్రమ మెటువలెను.

ద్వి. ఆవేళఁజెంచులు హర్షంబుమీఱ
భూవరశేఖరుఁ బొడగనుటకును
జిలుకపంజరములు జీనువాయిలును
పలటీలు వెలిచెలు బైరిడేగలును
జవ్వాదిపిల్లులు జాగిలంబులును
సివ్వంగులును లేళ్ళు చిఱుతదుప్పులును
నెమలిపిల్లలును వెన్నెలపులుఁగులును
చమరీమృగంబులు జాలెడేగలును
కాఱెనుములును సింగములకూనలును
కాఱుకోళ్ళును బట్టి గాండు్రికౌఁజులును

పులిజున్ను నింజెట్లు బొంగుకప్పురము
తలముళ్ళు మంచిగంధంపు మానులును
సెలవిండ్లు బదనికల్ జీవదంతములు
పులిగోళ్ళు గసగసల్ పుట్టతేనియలు
చారపప్పులును ద్రాక్షలు జీడిపప్పు
దారికట్టెనుఁగుతలల ముత్తెములు
మొదలైనకానికల్ ముదముతోఁ గొనుచుఁ
గదలివచ్చిరి చెంచుగమికాండ్రు వేగ.
అప్పురా మఱియువార్క వచ్చే విధమెటువలెను.

జతి। సావేరి। ఆట।

పల్లమీసములు పారుటాకుదుప్పటులును
నల్లనిమేనులు నారకాసెలు మెఱయ ॥వచ్చిరిచెంచులు॥
వచ్చిరిచెంచులు వైఖరిమీఱంగ।
అచ్యుతవిజయరాఘవాధీశునకొలువునకు ॥వచ్చిరి॥
జేగురుబొట్లును జీవదంతములు।
బాగైనకడెములు బదనికలునుబూని ॥వచ్చిరి॥
సెలవిండ్లును మేలి చిల్లకోలలును।
తలచుట్టు పించపుదండలు మెఱయఁగ ॥వచ్చిరి॥
బిరబిరనడచుచు బెదరిచూచుచును।
పరిపాటి నరుఁడైన దొరయని మొక్కుచు ॥వచ్చిరి॥
జంగనడలు తమజాతి కిన్నరలు।
సింగము కోరల చేయమ్ములు పూని ॥వచ్చిరి॥

వ. ఇటువలెఁ జేరవచ్చి యన్నగరియశేషవైభవమ్ములఁ జూచి యాచెంచుదొరలు తమలోఁ దామేమనుచున్నారు.

చెంచుల మాటలు: వారెవారె సిన్న, వారెవారె లక్కు, వారెవారె పెదకాట, వారెవారె సినకాట, వారెవారె బుక్కు, వారెవారె నూక, వారెవారె లకుమ, వారె వారె కుళ్లి, ఈమొగసాల వాకిలి యెంతపొడవుర !

మరొకఁడు॥ వారే యెట్టైనరక, యీపొలాన ఇంతలేసిమానులు తిరుగుదున్లు !

మతొకఁడు॥ వారేవారే పోగా పోగా ఎన్నికొంకరవంకర లురా !

మతొకఁడు॥ ఈకొంకర వంకరలు యింతవారెవరైనా యింతవస్తే తగిలిస్నుక యిగిలిస్నేతుట్టా.

మతొకఁడు॥ వారేవారే ఆమానిసిసెవుల తెల్లంగా అల్లాడుతా వుండేదేమిరా !

మతొకండు॥ శిలల్ల వుప్పిపండ్లు గాదంటరా.

మతొకఁడు॥ వారేవారే సూడు. ఈమానిసికి ఆకుమేపుతా వుండాట్టా.

మతొకఁడు॥ ఇదామానిసిమెకమురా. వీరు నడిమికి సుట్టుకొన్న పారుటాకులు వన్నెలై వున్నదిరా.

మతొకఁడు॥ ఏమానునబుట్టెనో మాకు తెలియదురా.

మఱొకఁడు॥ వొరే యీ గాదెబుట్టలోను రెండుపాశాలామూసి కొట్టేదేమిరా !

మఱొకఁడు॥ వొరే అవేకమా ! నేరముసేసినమానిసిని ఈ బుట్టలోయేసి రెండుపాశాలామూసి, కుట్టియేసి గుండెలు దీసుకకొట్టితే కూసికాదురా.

మఱొకఁడు॥ వొరేవొరే మన మనుబోతులనోటికి తాళ్ళా తగులూతగిలిస్సి పైని యేమోయేసికొని, కాళ్ళ సందున ఇరికిస్సికొని పారెదరు సూడరా.

వ. అని యొకరొకరు మాటలాడుచుఁ గొన్నివాకిళ్లు గడచి వచ్చుచు, దుడ్డుకోలలు చేఁబూని నల్లగొంగళ్ళు ముసుఁగులిడి పట్టెనామములుపెట్టుకయుండే గొల్లలఁజూచి భిల్లవల్లభు లేమనుచున్నారు.

చెంచులు విన్నవించే దరువులు :

ముఖారి॥ ఆట॥

ఎదురుకోలలిచ్చి యెలుఁగులఁబట్టి తెచ్చి।
యిదిగో వాకిట నిల్పిరిది వింతగాదా ॥౧॥

అరచట్ట కుళ్లాయులందముగా మేన
మెరయ మానిసికోఁతి మెకము తిరిగేర ॥౨॥

అనుమంతుఁడాదిగా మనసాములనుబట్టు।
కొనివచ్చి యిచ్చటనుంచి నారిదిగో ॥౩॥

వ. ఇవ్విధంబునఁ బలుకుచువచ్చి యవ్వసుంధరాపురందరు సమ్ముఖంబుఁ జేరి సాగిలమ్రొక్కి తాము తెచ్చినకైకానికలు ముందరనుంచి యొకదండనిలుచుండి మించినభయంబున మేనులు వంచి యడుగులుతడఁబడ నల్లనల్లన వెనుకకునడచుచు నప్పు డప్పుడమిరేనితో వారలేమనుచున్నారు.

(చెంచులు చదివే ద్విపద)

ద్వి. మన్నారుదాస, మామనవులన్నియును
విన్నవించెదమయ్య వినచిత్తగింపు
సామిదేశంబున సరుదైన యడవి
సీమలగేములఁ జెలఁగుచుండుదుము
తాతముత్తాతల తరములనుండి
పాఁతరికములైన బంట్లము మేము
చవ్వల నున్నయంతనె మమ్మువీర
లెవ్వరోయని మదినెంచఁగా వలదు
జననాథ, గుహుని వంశంబువారలము
గనుక మీకును దగుల్ గానుందు మెపుడు
దేవరమనసుగాఁ దిరిగెడువార
మేవిధంబున మమ్ము నేలుకోవయ్య.

వ. అని మఱియు నేమనుచున్నారు.

(చెంచులు వినిపించే దరువులు)

కాంభోజి। ఆట।

దేవర వారిటు దెమ్మనఁ గరువలి-దేవర జింకనే తెచ్చే
మయ్యా ॥౧॥

మమ్ము రమ్మనిపిల్చి మదపు టేనుఁగునైనఁ
దెమ్మనఁ జెవిఁబట్టి తెత్తుమీవేళ ॥౨॥

సింగమునైనను జేరి తెమ్మనినఁ
జెంగట నుంతుము సెలవీయవయ్యా ॥3॥

వ. అనిన నామనుజదేవేంద్రుం డేమనుచున్నాఁడు.

ఛాయనిమాట : అవునౌను చెంచుదొరలార, మానగరికిఁ దర తరములనుండి తగువారైనవారలుగారా ఇప్పుడిచ్చటికి వచ్చిన కార్యమేమి తెలుపరోయి.

వ. అని యానతిచ్చిన యానగరనాథునితో వనచరపతు లేమని విన్నవింపుచున్నారు.

సీ. స్వామివారలు మమ్ముఁ బ్రేమఁ బోషింపంగ
గోరంతయైనను గొదువలేదు
మాకును నెల్లైన మలలఁ గాననముల
గుహలను బొదరిండ్లఁ గోనలందు
గుంపులు గుంపులు గూడుక మేయుచు
మడిఁగోఁకలిడుచు (?) మార్మలయుచుండు
నెన్నఁడు నటువంటి వన్నెమెకంబులు
కన్నవి విన్నవి గావుదేవ !

గీ. కాన దుష్టమృగాళి రాఘవుఁడమున్న
వేఁటలాడుటగాని యీ వెనుకగాన
మిపుడు దేవరయిటువచ్చి యింపుమీఱఁ
జేరికూ్రరమృగాళి శిక్షింపవలయు.

వ. అని విన్నవించిన మన్నారుదాసమహీపాలుండు మన్నన
మీఱ నాయెఱుకుదొరలతో నేమనుచున్నాఁడు.
నాయఁడుచదివే పద్యము:

గీ. చెంచుదొరలార, మీమదినెంచునటుల
నచ్చటికివచ్చి భుజబలమతిశయిల్ల
వీఁకమీఱంగ మృగములవేఁటలాడి
యెంతయేనియు వేడ్కగావింతుమీకు.

వ. అనిపలికి యీ యెఱుకుదొరలకు వింతవింతవగలఁ గను
పట్టు కట్టువర్గంబులఁ బాలించి లాలించి చెంతనున్న కటికివారిని
జూచి యేమనుచున్నాఁడు.

నాయనిమాట: రారోయి కటికివారు ! రాణువవారిని హెచ్చ
రించి వేఁటకాండ్రను ఆయత్తపడి రమ్మనరోయి.

కటికివారిమాట: అయ్యా ఆలాగేరప్పించేమయ్యా.

వ. అంత నవ్విజయరాఘవమహీకాంతుండు అంతఃపురంబు
ప్రవేశించెనఁట యెటువలెను.

వ. ఆసమయంబున మన్నారుదాసమహీపాలుండు వేఁటసన్నాహంబునకు రంగుమీఱ శృంగారించు కొనెనంట యెటువలెను.

కవివచనము :—

ద్వి. మన్నారుదాసుఁ డింపలరనావేళఁ
బున్నమ చంద్రుని బోలు మోమునను
పొలుపొంగఁ గస్తూరిబొట్టు తీర్చుచును
చెలువు మీఱఁగ నొంట్లు చెవులధరించి
సరిలేనిపట్టి బుర్నాపాగఁ జుట్టి,
హరువుగాఁ గుంకుమ యరచట్టదొడిగి
తారహారంబు లెంతయు వింతగాఁగఁ
బేసరంబునఁ దాల్చి పెరిమ దీపింపఁ
జాల రాణింప హిజాకును దొడిగి
మేలు బంగరుదట్టి మెఱయంగఁ గట్టి
వలనొప్ప వజ్రాల వంకటుచెక్కి
తులలేని సరిగంచు దుప్పటిగట్టి
కేడెంబు కత్తియుఁ గీలుకొల్పుచును
వేడుక మీఱంగ విపులశౌర్యమునఁ
గరమొప్ప మూపునఁ గవదొనల్ పూని
కరముల మేలిసింగాణి ధరించి
వేఁటసన్నాహం‌బు వింతయై చెలఁగ
నీటుగా వచ్చె నానృపశేఖరుండు.

వ. ఇవ్విధంబున నవ్వసుంధరా పురందరుండు కొందఱు చనవరులగు దొరలు దండఁ జేరి కైదండలొసంగఁ గక్ష్యాంతరంబులు గడచి లక్ష్మీనివాసంబు చేరవచ్చిన యవసరంబున, నిగనిగలం గనుపట్టు మగరాల మొగముట్టును రంగారుబంగారు సింగంపుఁ బల్లంబును ఈలంపునీలంపుఁ బనులఁ జొక్కంబగు పక్కెరయును, తీరుగల పేరోజంబుల మెండుగల దిండువాగెయును, ఈడులేని వైడూర్యముల చాలుగల మేలువాగెయును, వాటంబులగు పుష్యరాగంబుల తలాటంబును, డాలుగల పగడాల కళ్లెంబును, అందంబులగు కెంపుల యందియలును, నివ్వటిల్లు రతనంబుల మువ్వలును, ఉల్లసిల్లు ముత్తియంబుల జల్లులును రాజిల్లు నొకతురంగరాజంబును దెచ్చి యొకసాహిణి ముందఱ నిలుప నందంబుగాఁ గరారవిందంబునఁ గందంబప్పళించి యారాజపురందరుండు తురంగరాజంబునకు మ్రొక్కి చౌకళించిన నేర్పుచూచి, యెదుట నిల్చి వేత్రహస్తులు హస్తంబులు చాచి 'అవధానము సాహో జతనము పరాకు దేవ!' యని సారెకు హెచ్చరింప, రాజకుమారవర్గంబు లిరుగడలఁ జామరలు వైవ, మన్నెదొరలు తురంగంబుల నెక్కి యిరుచక్కి నింగొలువ, జోడన రవగాలు చుట్టు కేడెంబు దనర రాజమార్గంబునఁ దేజంబు మెఱయ వచ్చెనంట యెటువలెను.

ముఖారి॥ ఆది॥ దరువు॥

విజయరాఘవ మహీవిభుఁడు వచ్చెను।
ప్రజలకుఁ గన్నుల పండువుగఁ దేజినెక్కి ॥౧॥

తీరైన నడలుగలుగు తేజీలనెక్కి
వీరాధివీరులు వజీరులు గొలువంగ ॥౨॥

పరరాజులగెల్చి పట్టితెచ్చిన
సురమాయిజల్లులు సూర్యచంద్రులు మెఱయ ॥3॥

భేరీలు డమామీలు మీఱి చెలఁగఁగ।
సారెకు వందిబృందము సన్నుతిసేయ ॥౪।

వ. ఈచందంబున వచ్చి నచ్యుత విజయరాఘవ మహీపాలునియెదుట నిల్చి వేత్రహస్తులు హస్తంబులు చాచి యేమని పొగడుచున్నారు.

(కటికివారు పొగడేది)

రంగత్తురంగ పుంగవారోహణ నిషధరాజ !
రాజాధిరాజ ! సన్నుతప్రతాప దినరాజ !
భామినీ మనోజ ! పరరాజ భయంకర తేజ !
సకల యాచకసురభూజ ! సాహిత్య కళాభోజ !
సంగరాంగణ ప్రచండ రిపుభయద భేరీవిరావ !
సామదాన భేదదండ చతుర్విధోపాయ చతురప్రభావ!
పరిపాలిత చోళధరామండల! బహుభోగనిర్జితాఖండల!
పాదావధాన ! దృష్టిముష్ట్యష్టావధాన !
రాజపరమేశ్వర ! అష్టదిగ్రాజకుల మనోభయంకర !
మహనీయ యశోవిలాస ! మన్నారుదాస !

పరాకుస్వామి !

వ. ఆసమయంబున దొరలు గొలువఁ బచ్చవిల్తుని జారి మీఱి వచ్చు నచ్యుత విజయరాఘవేంద్రునిఁ జూచు · వేడుక నప్పురంబునం గలుగు కప్పురగంధులు ఈడులేని వేడుక మేడల మీఁదికిఁ జేరవచ్చిరఁట యెటువలెను.

ఖాబి। ఆది।

మన్నారు దాసుని మగువలు చూచువేడుకఁ
జెన్నొందు సౌధముఁ జేరవచ్చిరపుడు॥

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చిన జవ్వనులలో నొకపువ్వుఁబోఁడి మదన వేదనాదోదూయమాన మానసయై యామదనావ తారుం జూచి కోరికచేరిక యయ్యెనని యొక చేడియతో నేమనుచున్నది.

(పౌరకాంత వినిపించేద్విపద)

ద్వి. ఎలనాగ, చూచితే యీరాజు చెలువు
అల జయంత వసంతులందును గలదె!
ఈ చెలువునియందె యింపు మీఱఁగను
నాచిత్త మిప్పుడు నాటి యున్నయది
వలరాజు బలముతో వచ్చెఁగదమ్మ
నెలకొన్న వలపు నే నిలుపలేనమ్మ
ఒకవంక మకరాంకుఁ డొకచాయశుకము
నొకచక్కి తెమ్మెరయును నేచసాగె

తెలిసి యెవ్వరు తోడి తెచ్చెదరమ్మ
కలనైన నెడఁబాయఁగాఁ జాలనమ్మ
సారిగా వచ్చినచందమా యితఁడు
వారి జాణ్ములనెల్ల వలపించవచ్చె
బలిమి నేఁ బిలిచినఁ బలుకునో కాక
చులకదనంబునఁ జూచునో యితఁడు
తెలిఁగొప్ప నేను ప్రతిజ్ఞ చేసెదను
మఱవకు మప్పుడు నే మందలించెదను
వెలఁదిరో నేను పవితమునైన
వెలయంగ నితనినే విభునిఁ జేసికొని,
వలపించుకొని నాదువలలకుఁ దీసి
కళలఁ జొక్కించి రాగరసాబ్ధియందుఁ
దేలించి మఱి తఱితీపి పుట్టించి
చాల నాకెమ్మోవి చవులదక్కించి
కులుకుగుబ్బల రొమ్ముగుమ్మి పైకొనుచు
మలయుచు సొలయుచు మక్కువమీఱ
వదలక నాశయ్యవద్దనే వీనిఁ
బదిలంబుగా నుంచి బాళిఁ బుట్టించి
యడపంబు గట్టింతు నందఱుఁ జూడఁ
బడఁతిరో యిప్పుడు నాపంతంబు చూడు.

వ. అని మఱియు నాకాంతామణి విజయరాఘవ మహీకాంతునిం జూచి యింతింతనరాని కంతుసంతాపంబునఁ జెంతనున్న యింతితో నేమనుచున్నది.

జులావు॥ ఆది॥

కంటిరానీసొగసెల్లఁ గన్నులుచల్లఁగా
జుంటితేనెవంటిమోవి గంటుసేయర ॥౧॥

చిన్నిచన్నులపైనఁ గొనగోర జీరలుంచరా।
మన్నెహంవీర, నన్నురమ్మని మాటలాడరా ॥౨॥

ఘంటారవము॥ ఆట॥

ప్రాణేశ, నాగుబ్బపాలిండ్లపై గోర
నేణాంకుని గుఱుతు లిపుడుసేయర।
వీణెను నినుజాల వేడుకఁ జొక్కింతు
జాణ, రారాయిపుడు నాసరసకురారా ॥౧॥
ఏమిర విజయరాఘవేంద్ర, మ్రొక్కెదరా।
ఈమోహము నేనెటువలెఁ దాళుదురా ॥౨॥

వ. మఱియు నొకయిందువదన యారాజకందర్పునింజూచి డెందంబున నానందంబు సందడింప నేమనుచున్నది.

ధన్యాసి॥ ఆది॥ దరువు॥

కలికిగో వీనిఁగలిసినదేకొమ్మ-చెలులలోన దెమేలు
చెలియమ్మ ॥౧॥
కలనైనవీనిఁ గలయఁకమానలేనె
పలుకుఁబంతము నాబాళిచూడవె ॥౨॥

లలితపంచమం॥ ఆట॥ దరువు॥

చాలమేలుదాన నీతో సరసములాడకమాన।
బాలాపాంచాల చలమేలయేలరా ॥౧॥

మరులుకొనినదాన మరునిపాదమాన
కరుణించియేలరా గారవముమీఱ ॥౨॥

వ. మఱియు నొకకలకంఠి యారాజకంఠీరవునిం జూచి మనసునిలుపలేక యొక కుటిలకుంతలతో నేమనుచున్నది.

కాంభోజి॥ జంపెతాళము॥ దరువు॥

వలపురెట్టించెనేకొమ్మ వలరాజు పగవాఁడోయమ్మ
చెలువుని నిటుతోడితెమ్మా।
చెలియరో నామనవి చేకొనవమ్మా ॥౧॥

వలపునామదిదాఁచరాదు। వనితరో యిదికల్లగాదు
చెలరేఁగె మరువింటినాదు-చేకొనవె నామనవి
యేటికెవాదు ॥౨॥

కేదార॥ ఆట॥ దరువు॥

మ్రొక్కెరా రారా నీచక్కెర-మోవి తేనెలీర।
చక్కని విజయరాఘవ-జాణరాయయేరా ॥౧॥

ఏలర నాపైనింతచల - మేల తాళఁజాలర।
చాల నిన్ను నమ్మినార - సరసుఁడ వేగరారా ॥౨॥

వ. మఱియు నొకభద్రగజయాన మారామభద్రానుజునిం జూచి మోచినతమి నేమనుచున్నది॥

ఎరుకలకాంభోజి॥ ఆది॥ దరువు॥

సామి నీవిటు రారా నీచక్కెరమోవీర।
నామనసునీపైఁజాల నాటియున్నదిరా ॥౧॥
విటరాయ నిన్నుజూచి వేమారుచొక్కితిరా।
బటువుగుబ్బల నీరొమ్ము పలుమారు గ్రుమ్మెరా ॥౨॥

దరువు॥ ఆహిరి॥ ఆది॥

ముమ్మరించిన మోహమాయెరా - మోహనాకార
చేర రారా।
ఎమ్మెలు సేయఁగమేర - యేర నారీచిత్తచోర ॥౧॥

వ. ఈరీతిఁ బౌరనారీతిలకంబులు తమతమ విలాసవిభ్రమవైచక్షణ్యంబులు మీఱి విలోకించుతఱి మన్నారుదాసుండును ఆమగువలఁ గ్రేగంటఁ జూచుచు వచ్చుసమయంబున గాటంబుగా వేఁటకాండ్రను డేగలు జాగిలంబులును జిగురుకండెలు సెలవిండులు వల లురులు పందిపోటులు పికిలిపువ్వులయీకెలు బోనులు లోనుగాఁగల సాధనంబులు గైకొని తన వెంట వంటి కొలువ నింపుసొంపునింపుచంపకవనంబుచేరి నివ్వటిల్లు నవ్వనవైభవంబువీక్షించెనట యెటువలెను.

కవివచనం పద్యం :

సీ. మందార ఖర్జూర మాకందజంబీర
　　పున్నాగ వకుళాది భూరుహములు,
కీరమయూర కోకిలభృంగ చక్రాంగ
　　సారసముఖ పక్షిసంఘములును,
హర్యక్ష శార్దూల హస్తీంద్ర భల్లూక
　　హరిణముఖ్యానేక వరమృగములు,
కైరవ సారస కాదంబ నికురుంబ
　　సారంబులైన కాసారములును

గీ. చాలవేడుక నెఱయించు శైలగుహలు
గాటముగఁ బాఱు నలసెలయేటిగములు
మంజులామోదరమ్య నికుంజములును
గాంచు వేడుకతోడ నీక్షించె నృపుఁడు.

వ. ఇవ్విధంబున నివ్వటిల్లు నవ్వనవైభవంబువీక్షించుచు వచ్చి, యప్పుడు విజయరాఘవభూపాలుండు ఎంచఁదగు చెంచు మన్నీలను మేటితనంబుగల వేఁటకాండ్రను అచ్చోఁ హెచ్చరించి, పొలములకుఁ బలుమేర వాఁగుపాఱించియును, ఓదంబులుత్రవ్వించియుఁ, వలలొడ్డించియు, నురులుపన్నించియు, బిసలుపొసఁగించియు, బోనులానించియు, చిలుకుములుకులుగల పలకలు పెఱతెరువుల నెఱయించియు, నట్టహాసంబులు సేయించి చోప్ర నెట్టించి,

ఒక్కొకచోట చక్కడిగి యచ్చటిజనుల హెచ్చరించుచు, నొక్కొక్కయెడ తురంగంబునెక్కి సంచరించుచు, నన్నిదిక్కుల దానయైయున్నయట్లు మెలంగుచు, కూఁతలునెఱయించి యును వాద్యంబులుమొరయించియును, ఆకులపడఁ బలుతుపా కులు ముట్టించియును, ఈరీతి బెదరుపుట్టించియు. నదరిపడి నిదురచెడి సొంపువీడి గుంపుగూడి నెలవులుగడచి చలములు విడిచి సింహశరభశార్దూలగండభేరుండాదు లొండొండ కలంగి బెండుపడి మెండుచెడి సంచరించుసమయంబున నాటవికులను వేఁటకాండ్రను హెచ్చరింపుచు నచ్యుతవిజయరాఘవేంద్రుఁడు నీటుమీఱి వేఁటలాడెనఁట యెటువలెను.

బిలహరి॥ జంపెతాళము॥ దరువు॥

సింగార మమరంగ సింగాణి యెక్కిడి
సింగముల నేసె మగసింగమా విభుఁడు ॥౧॥

వాలమ్ముగైకొని వాలుచు నున్నట్టి
కోలము నేసెను గునలయాధిపుఁడు ॥౨॥

నిబ్బరమైనట్టి నేజ కోలపూని
బెబ్బులిని బొడిచెనాగబ్బిమన్నీఁడు ॥3॥

వ. అంత నావిజయరాఘవమహీకాంతుఁడు చెంతనున్న చెంచుదొరలకు వేఁటకాండ్రకు సెలవిచ్చిన మచ్చరంబుమీఱి కరిచ్చక యచ్చటిమృగంబులంజూచి యొకరినొకరు హెచ్చ రించు కొనిరఁట యెటువలెను.

చెంచులమాటలు॥ వోరేవోరే యీకెలవాండ్లల్లా యీపార్శ్వ
నకు పొండండ్రి. తుపాకుల వాండ్రిందఱున్ను అటు
నిలువండ్రి. ఉరులవాండ్రందఱు నొకదిక్కుగా నిలువుండ.
వలవాండ్రు బోనులవాండ్రిందఱున్ను వెనుకదిక్కున
వుండండ్రి. సింగా, సింగంవచ్చేదోవ సూసుకోనేవుండు.
ఓనందిబావా, పందివచ్చె దారిపదిలంగా పొంచికాచు
కయుండు.

వ. అని యీచందంబున వేఁటకాండ్రొకరొకరిని హెచ్చ
రింపుచు సూటిగా వేఁటలాడిరఁట యెటువలెను.

మంగళకైశిని॥ ఆట॥ దరువు॥

బెబ్బులియదుగో బొబ్బరింపుచువచ్చె
బొబ్బరింపకురా గబ్బి తిమ్మ!
అబ్బబ్బ యిది దొడ్డ దబ్బె యీమెకమును
గొబ్బునఁగ్రిమ్మి నేయుబ్బణంచెదను॥ తానందనా
ననా తానతానా నందనతాన ॥౧॥

చెంచుమాటలు ॥ వోరెవోరె వెరవుకర వోరే నేనుండా
వెరవుకర నే సూచివచ్చెద గాని వెఱవకురా.

మరొకఁడు : వోరి, వెరపించంబోయి వెరచినట్లా నీవేపడి
తన్నుకొంటా వున్నావు. నన్నుజూడరా నే బోయి
పొడిచి వచ్చేను.

మరొకడు : ఓరి, పడ్డాలేచినా నాచేతనయ్యేకార్యం మీచేత నౌనా ? యిప్పుడుచూడరా నామొగతనం నేపులిని బొడుచుకుంటావస్తావున్నాను.

మరొకఁడు : అయ్యా అయ్యా సామి, పులిని బొడిచినవాడు వాడంటావుండవద్దు. నేనైతే పులిని బొడిచినవాఁడు. వాఁడు వుత్తవాఁడు. బహుమానం నాది. వొరే కోఁతి ఆడితే జోగి పోసుకపోయినట్టు కాదురా. నా స్వామి వారి వారిమేలిమి యెఱుంగును.

మఱొకఁడు : సామి, నాయిన్న పంవినుండ. వీఁడనంగానెద్ది పులిని బొడిచేదనంగానెద్ది. పులిని బొడిచినవాణ్ణు నేను.

మఱొకఁడు : అవురా పులిని బొడిచినవాణ్ణు నేను గాదంటివి.

మఱొకఁడు : ఓరి నీవనంగానెద్ది ! పులిని బొడిచేదనంగానెద్ది! పులినిజూడంగానే విలవిలపడి తన్నుకొంటివే. నేను గాదంటావి నీకువెఱ్ఱుదీర్చినది !

దరువు ॥ బెబ్బులి యదుగో బొబ్బరింపుచు వచ్చె
బొబ్బరింపకుర గబ్బితిమ్మ!
అబ్బబ్బ యిది దొడ్డ దబ్బెయీమెకమును
గొబ్బున గుమ్మి నే మబ్బణంచెదను ॥౧॥

సింగమదిగో చెంగునదాఁటుచు
రింగునవచ్చె నా ముంగలను।

సింగ, యిప్పుడు నా యంగునబడె దీని
సంగునగుర్మిర్మి నేపాంగణంచెదను తానా ॥౨॥

పంది యదిగో బలుపందినపొడవృతో
నందందపొడసూపె నందిబావా।
పందియదెంత నాపందిపోటున పక్క
సందిగుర్మిమ్మదు నీక సందియమేల॥ తానా ॥3॥

మాయమెకమువలె మాయమైతిరిగితిని
మాయలే డందుకే మాయెలేరా।
మాయలన్ని నేమాయము సేతును
మాయది సూడుము మాయంద మిపుడు॥ తానా ॥౪॥

-

వ. ఈచందంబున నానామృగబృందంబులఁ గొందలమందఁ జేయుచు డొక్కలు పక్కలు కాళ్ళను వ్రేళ్ళను శిరంబులు కరంబులును భేదంబుదెలియరాకుండ నుఱుమాడి వేరువాడి యందఱు నవ్విభునిముందఱ గుంపుగూడి సొంపుమీఱ యమ్మాంసఖండంబులఁ గఱకుట్లుగావండి, కాల్చిని ముందఱ మంచి యందఱుభుజియించి, గట్టునఁ దేర్చించుచు బొజ్జలు నిమురుచుఁ దమ సామిలీలలు చాలఁ బాడిరఁట యెటువలెను.
మాట॥ వోరెవోరె నాకు సుమాళం వస్తావుండది కాటమ రాజుపదాలుపాడెద యినరా.

మజ్జోకఁడు : అయితే పాడుకోరా.

కాంభోజి॥ ఆట॥ దరువు॥

కుంభములోఁ బుట్టినట్టి కుంభకర్ణుని కొడుకవై
కుంభమల్లా దింటివిగదరా ఓ కాటమరాజ !
కూరనార వెతకవుగా॥
అంబాలిక సొగసాన అంబుధిదాఁటువేళ
పంబలువాయింపుచును - ఓకాటమరాజ
కంబళి నాచు కొంటివిగా॥
సుప్పనాతి ముక్కుపోయి - నొప్పిచేత మూలుగంగ
ఇప్పపూల దండవేసి - ఓకాటమరాజ
అప్పుడే కూడితివి గదర॥

చెంచుమాట॥ వారెవారె నాకే కంబమురాయనిమీఁది
పదాలు వస్సిరా.

మజ్జోకఁడు॥ అయితే అరిచందకత చదుచ్చుకున్నావో, ఇంత
అల్లికోరా.

మంగళకైశిక॥ ఆది॥ దరువు॥

సరిగ పార కేలఁబూని - వెలుగుమీాది తొండవలెను
ఎలుగురాజు మీాదనెక్కి - ఓకంబమురాయ
జలదారి దాఁటితివేర॥

మంచము నెత్తిఁబెట్టుక - కంచము వాయించుకొంటి
మంచుకొండ మీదనెక్కి - ఓకంబము రాయ
చెంచలికూర దెచ్చితివిగా॥

మాట॥ వోరే నాకు కూనలమ్మమీది పదాలు వస్సిరా.

మఱొకఁడు॥ అయితే పాడుకోరా.

ఘంటారవము॥ఆది॥

బూరుగమానుగని-బూచియని వెఱచుకొని
బొబ్బరింతువుగదమ్మ-పోలేరమ్మ ॥౧॥
వాలుజన్ను లల్లాడంగ-నాలుక వెళ్ళఁబెట్టుక
వ్రాళబెట్టుదువుగదమ్మ-పోలేరమ్మ ॥౨॥

మాట॥ వోరే యిదేవిరా కూనలమ్మమీది పదాలుపాడు
మంటే పోలేరమ్మమీద ననేవు.

మఱొకఁడు॥ వోరే వీనిచేతగాదు, నేననేరా.

పున్నాగ॥ ఆది॥ దరువు॥

కుండనిండ కొండగోగు-కూరవండి
కూకుండి తిందువమ్మ-కూనలమ్మ ॥౧॥
కోతికూన చంకఁబెట్టి-కోటయెక్కి
కొక్కిరింతువుగదమ్మ-కూనలమ్మ ॥౨॥
కూటికుండ తెరచివేసి-గునిసియాడుచు
కుక్కలదోలుదువమ్మ-కూనలమ్మ ॥3॥

మాట॥ వొరే నేను దరమరాజుమీాది పదాలు అనేరా.

మళ్లోకఁడు। వొరే నీవు కుసలవపురాండం ససికినావొ?

మునుపటివాడు॥ ససికితే నెద్ది ససక్కుంటే నెద్ది.

ప్రత్యుత్తరం- అయితే సనకటించరా?

కాంభోజి॥ ఆట॥ దరువు॥

ఊసుములఁబట్టి తెచ్చి నడుములకుఁ త్రాడుఁగుచ్చి
కొడవలి చేతికిచ్చి—ఓదరమరాజ
అడవులలో నాడితివిగా।
బొద్దికూర సద్దిగొంచు-మద్దెలనెత్తిఁబెట్టుక
మద్దిమాానిమీాఁద నెక్కి—ఓదరమరాజ
మెద్దులను మేపుదువుగా॥

మళ్లా॥ వొరే నాకు దరమరాజుమీాది పదాలుపాడగానే శివం వస్తావుండదిరా.

మళ్లోకఁడు॥ వొరేవొరే వీనికి నిబద్దిగా దరమరాజుశివం వస్తావుండదిరా. మన చాకలిమల్లుగాఁడు తనకుంటిగాడిద పారిపోయెను కానమనెనె. దరమరాజుశివంయెక్కించి అడుగుదాముగాని పంబమూర్తిగాణ్ణి పిలువరా.

ప్రత్యుత్తరం॥ మంచిది పిలుచుకవచ్చెదనయ్యా. వొరే పంబమూర్తిగా, చెంచురాయఁలు పిలుస్తావుండాడు రారా వొరి నడిగారారా.

వ. అని వాండ్రుపిలువంగా సంబరముగా పంబ మూర్తిగాండు వచ్చేనట యెటువలెను.

ద. కంబమురాయనిమీఁది కవులు పాడుకొంట।
పంబమూర్తిగారువచ్చె బాగుమీరఁగను॥

వ. ఈరీతిఁ జేరవచ్చిన పంబమూర్తిగారు చెంచువారలను జూచి యేమనుచున్నాండు.

పంబవానిమాట॥ ఏమయ్యా చెంచురాయుడు, సుమ్మరప్పించిన కార్యమేమయ్యా.

చెంచురాయులమాట॥ మేమందఱము కూడుకొని యొక కాసు ఇచ్చేదముగాని మావరదరాజునకొకటి అడగవలసి యున్నది. శివం రప్పించరా.

పంబవాడు: మంచిది అయితే యీడ అలుకరా.

ప్రత్యుత్తరం: అలికితి.

పంబ: పిళ్ళారిని పెట్టుండ.

ప్ర: పెట్టితి.

పంబ: పిళ్ళారి నెత్తిమీఁద గరిక పెట్టు.

ప్ర: గరిక పెట్టితి.

పంబ: పండ్లు టెంకాయలు కొంటరా!

ప్ర: కొంటవస్తి.

పంబ: వక్కలాకులు కొంటరా!

ప్ర: వస్తి, ఇంతాచేస్తిమే శివంబట్టించు.

పంబ: అలాగే పట్టించేమయ్యా.

మఱొకఁడు: ఎట్టాపట్టించేది.

దరువు॥ ఘంటారవము॥ ఆది॥

వుప్పులేనిసద్దిగంజి వోదర్మరాజ।
వూదుకతాగుదువయ్య వోదర్మరాజ ॥౧॥

వుట్టిమీదకెగరబోయి వోదర్మరాజ
కాలువూనమాయెగద వోదర్మరాజ ॥౨॥

వొద్దిమానిమీదనున్న వోదర్మరాజ
వూగివూగి యాడుమయ్య వోదర్మరాజ ॥3॥

వుల్లంకిపిట్టవలె వోదర్మరాజా
వులికికులికి యాడుమయ్య వోదర్మరాజా ॥౪॥

వూసరవెల్లివలె వోరద్మరాజ
తలవూచియాడుమయ్య వోదర్మరాజ ॥౫॥

మాట: వారేవారే వీనికి శివం గుబగుబలుగావస్తాఉండది. దూపంతేరా దూపంతేరా. ఓలయ్యలారా, యిప్పడు మీరనేకార్యం అడిక్కొండ.

మఱొకఁడు: అయితే అడిక్కునేమురా.

తిరుగచెంచుమాట: ఓసామీ ధర్మరాజయ్యా! చాకలిమల్లు గానిగాడిద యేడబోయింది తెలీదు. సామీ సెప్పి కాపాడవయ్యా.

ధర్మరాజుమాట: అవురావోరి, అయితే యేంబెట్టేవురా?

చెంచు: సామీ, నీవుసూసి యేంబెట్టుమన్నా పెట్టేమయ్యా.

ధర్మరాజు : లెస్స పెట్టేవా ?

చంచు : లెస్స పెట్టేమయ్యా.

ధర్మ : అయితే చెప్పేవినరా . వోరేవోరే ఆసందులోకిపో,

చెంచు ; సామీ, పోతి.

ధర్మ : అడనుండి ఆడకుఁబో.

చెంచు : అయ్యా పోతి.

ధర్మ : ఆడాడ సూడు

చెంచు : సూసికాడితి, కాన.

ధర్మ : అయితే ఆవోంటిగుంటి మీఁదనెక్కి పెంటిగాడిదవలె కూసి కాడు; పోతుగాడిదతానేవస్సిరా.

చెంచు : సామీ నాసేతగాదు. దేవర ఆడకువస్సికూసికాడి సూపవయ్యా.

ఒకడు : ఓరీ, సామి లెస్స తెలియసెప్పెరా.

మరొకఁడు : ఈశివంసాలు నిలువవయ్యా.

ధర్మ : నిలదు నిలదు.

చెంచు : నీకు నీకండ్లా నిలు; తన సొట్టపాదాలమీదనేనిలు.

ధర్మ ; నిలదురా, నిలదురా.

చెంచు : అయితే జాట్లుతేరా.

ధర్మ : అయితే నిలిసెరా. నిలిసెరా.

వ. అంతట నాచెంచులు పలికోటుము. నేనుంగుతలలో ముత్తియమ్ములు, చమరీవాలమ్ములు, సింహాశరభశార్దూల గండభేరుండాది చిహ్నంబులు కైకానుకలుగా దెచ్చియిచ్చిన మెచ్చుచు నచ్యుతవిజయరాఘవమహీపాలుం డాచెంచు దొరలకు హెచ్చుబహుమానంబులుసేసి, యచ్చట సొంపు సంపాదించు తనబిడారంబగుగుడారంబునకువచ్చి, భోజనాది కృత్యంబులుగావించి, యుంటవిల్లు కేలంబూని తుంట వింటి దొర యందంబుగనుపట్టు. నాపట్టభపుత్రింకు చెంగటం జెన్నొందు పున్నాగ నారంగ జంబీర నారికేళాదితరువుల నీడలనాడాడ సంచరింపుచు వినోదింపుచు నుండెనట యెటు వలెను.

హుశాని॥ ఆట॥ దరువు॥

ఒఱపు మీఱినయట్టి యుంటవిల్లు చేఁబూని
సరిగదుప్పటి కటిఁ జక్కఁగాఁ గట్టి।
మహిని దేజము గెల్చు మన్నారుదాసుండు
దురుసుగా సంపంగితోఁటలో విహరించె॥

వ. ఆసమయంబున సుగుణాంబునిధియగు కళానిధి రాజపుత్రియైన మదనమంజరియనుజగన్మోహనగాత్రి జవ్వనులు గొలువ సవ్వనంబునకు వేడుకలుమీఱ, విహారంబుగావింపుచు వచ్చేక్రమం బెటువలెను.

కవివచనం :—

ది. ఆవేళ నొకకొమ్మ యుపరంజి బొమ్మ
తావైన పూరెమ్మ తగు ముద్దుగుమ్మ
భామాలలామ సౌభాగ్యంపు సీమ
హేమాంగరుచిధామ హితగుణారామ
కమ్మవిల్తునిదీవి కపురంపుఁ గ్రోవి
తమ్మి నెత్తావి కుందనముబ్రోవి
వనితలమేల్బంతి వలపులదొంతి
మనసిజు మదదంతి మరువంపుబంతి
చెంగావి పావడ చెలువుమీఱంగ
రంగారు కనకాంబరంబు ధరించి
యాణిముత్తెపుజంటి హారువున నంటి
రాణించి మించినఱవికయుఁ దొడిగి,
యలరులు కొప్పున నమరించి నుదుటఁ
దిలకంబు కొనగోరఁ దీరుగా దిద్ది
పచ్చముంగరఁ బెట్టి బటువుముత్తెముల
హెచ్చైన కుతికంటు నెంతయు మెఱయ,
పలక వజ్రమ్ములఁ బొసటబొట్టు
తులకింప సూర్యచంద్రుల నేర్పరించి,
కరమొప్పు రతనాల కమ్మలు నెఱయ

మురువులు బవిరెలు ముద్దుకంటెయును,
సరిపెనల్ పదకముల్ సందిదండలును
మురువైన యొడ్డాణమును మొలనూలు,
మెట్టెలు పిల్లాండ్లు మించుల మించు
నట్టి కెంపులయందియలు పైఁడిగజ్జె
లతి రయంబునఁ బూని యందచందముల
నతనుని సమ్మోహనాస్త్రమోయనఁగ
నడపంబు పావడ యరవిరి సురటి
పడఁతులు పూని వెంబడిని గొల్వంగఁ,
గలికి మిటారులు కైదండలొసఁగఁ,
గలకంఠ శుక శారికల రవంబులకు
హృదయంబు రంజిల్ల నెలఁదోఁటకపుడు
మదనమంజరి వచ్చె మహిమ దీపింప.

బిలహరి॥ ఆది॥ దరువు॥

చెలువలు గొలువఁగఁ జెలఁగుచు మదనమంజరి
చెలువైన యెలదోఁటఁ జేరఁగా వచ్చె।

వ. ఈరీతిఁ జేరవచ్చిన యారామను జూచి వద్దనున్న రామామణులు అభిరామంబుగాఁ గనుపట్టునారామంబుచూడు మని హెచ్చరించి మచ్చికమీఱ నేమనుచున్నారు.

(చెలికత్తె చదివే ద్విపద)

ద్వి. ఎలనాగ, చూచితే యెలమావిసాగను
అలరువిల్తుని సౌధమనఁ జెన్నుమీఱె.
పొలఁతిరో చూచితే బొండుమల్లియలు
అలరారె మకరాంకుహారంబులనఁగ.
చెలియరో చూడుమీ సేమంతి బంతి
వలరాజు గొడుగుల వైఖరిఁ దనరె.
కొమ్మరో వాసించు కురువేరు చూడు
కమ్మవిల్తుని కుంచె కైవడి మించె.
పడఁతిరో యిపుడుసంపగివిరుల్ చూడు
నెడవిల్తు బంగారువిరిదండ లయ్యె.
మల్లెలు జాజులు మాధవీలతలు
మొల్లలు కురవకములు గన్నెరులును
గుజ్జుమామిళ్ళును కోవిదారములు
గొజ్జఁగుల్ మోదుగుల్ కురువిందపొదలు
నారికేళంబులు నారంగములును
పారిజాతంబులు పాటలంబులును,
గలిగి యెంతయుఁ జాలఁ గనుపట్టెనిపుడు
అలచైత్రరథమన హరువున మీఱి
ఇందిరాదేవికి నింపు సొంపెసఁగు

కెంవమ్మి కొలఁకులు కెలన గన్పట్టె.
కొలఁకులఁ గెలఁకులఁ గోయిల లఘులు
చిలుకలు హంసలు చెలఁగి పల్కాడిని.
కలకల ధ్వనులు నల్గడలందు నెఱయఁ
జెలఁగుచు నున్నది చెలువ, చూచితె!

వ. అని నెచ్చెలితో హెచ్చరింపుచు నెల నవ్వులు నివ్వటిల్ల నాపువ్వుఁబోఁడియుఁ దామును బువ్వులు చిదుముచు సరస వచనరచనలు మెఱయింపుచు విహరించిరంట యెటువలెను.

సావేరి॥ ఆట॥

కొమ్మ యీసంపంగి కొమ్మచూచితివె చే
కొమ్మ యిదె నీకు సమ్మతమమ్మ. ॥౧॥

సౌరాష్ట్రము॥ ఆట॥

సరములు భళిరె మీసరములు ఇవి చే
సరములు గూర్పుము సకియ ॥౨॥

సావేరి॥ ఆట॥

కన్నెరోయిప్పుడు – కన్నెఱ్ఱసేయనేల
కన్నెపొన్నవిరులు – గైకొనవమ్మా ॥3॥

సౌరాష్ట్రము॥ ఆట॥

తావికినెల్లను – తావిదివోనేల
తావిరి బంతివింత........................ ॥౪॥

సావేరి। ఆట॥

సన్న సేసెదవు ఈసన్న జాజులకును
సన్నుతాంగి మనసెన్న దగువిరులు ॥౫॥

వ. ఈరీతి నారీతిలకంబులు వనవిహారంబులుగావించి,మించిన వేడుకలంబొడమిన బడలికలుదీర నప్పుడంతకుఁ దోడ్కొని కాసారంబు చేరవచ్చి యాసింహమధ్యలు పద్మాకరమధ్యంబున నిల్చి యొకరినొకరిం చేరుకొనుచు, అండెలునందంబగు చిమ్మన గోవులు కేలఁబూని వారి విహారంబు సలిపిరఁట యెటువలెను.

కేదార॥ ఆట॥ దరువు॥

చిమ్మనగోవులు చిమ్మేద నిప్పుడు
ఎమ్మెలు సేయక యెదురుగ రావె ॥౧॥

అరవిరులను నేను అండెల నించుకొని
తరుణిరో చల్లెదఁ దప్పించుకోవె ॥౨॥

పూవుఁబోఁడిరో నేను పుష్పొడుల గుప్పెద।
నావలఁ బోనిత్తునా నావగఁజూడు ॥౩॥

జారుడు పీఁటలెక్కి సారసముఖులార।
సారెకు నాడుదాము చేరంగ రారె ॥౪॥

కలువకంటిరో యిపుడు కలువపూవులచేత
నెలమితో నాడుదము ఇటు చేర రావె ॥౫॥

వ. ఈరీతి వారివిహారంబుగావించి తీరంబు చేరంగవచ్చి, రంగుమీఱ శృంగారించుకొనిరఁట యెటువలెను.

సీ. చెంగావి పావడ శృంగారమమరంగ
రంగారు కనకాంబరములు దాల్చి
కురులు నున్నగదువ్వి కొప్పులొప్పగఁబెట్టి
మురువుగా విరవాదిసరులు చుట్టి
తిన్ననిమోములఁ దిలకముల్ మెఱయించి
పొలుపొందఁ దాటంకములు ధరించి
రాణించు ముత్తెలరవికలపై కంట
సరులు నుత్తరిగలు నెఱయజేసి,

గీ. సరిపెణలు బన్నసరములు సందెదండ
లుంగరంబులు మొలనూలు నొనరు కంక
ణమ్ములందెలు మొదలైన సొమ్ములెల్లఁ
జెలులు గైసేసిరప్పుడు చెలువమమర.

వ. ఇత్తెఱంగున మెఱుంగుఁబోఁడులు శృంగారించుకొని యంగనామణిందోడ్కొని మున్ను తాము న్నకప్పురంపుఁదిన్నియపై హరువుమీఱు సురపొన్నతరువుచేరవచ్చిరట యెటువలెను.

కన్నడ॥ ఆది॥

సరసిజముఖి యపుడు సకియలు గొలువంగ।
సురపొన్న నీడకు సొంపుతో వచ్చె॥

వ. ఇటువలె వచ్చి కుటిలాలకలో నాపాటలగంధులాట పాటలఁ గొంతసేపు ప్రొద్దుపుచ్చుచున్న సమయంబున నా కాంతామణినింజూచి చెంతనున్న యొకయింతి యేమనుచున్నది. చెలికత్తె చదివే పద్యము.

గీ. నేఁడు శుభమగు దివసంబు నీరజాక్షి,
మన్ననారుల సుతువంటి మగని నీవు
పెండ్లియాడి జగంబులఁ బేరుగనుట
కించువిల్తునిఁ బూజింత మిపుడుమనము.

వ. అని యాలోలలోచన లీలావతిలోఁ దెలుప నాబాలిక లించుఁబోఁడిచేతఁ బంచబాణుని పూజసేయింప నుద్యోగించి, పూజాద్రవ్యంబులు గొంచు వచ్చిరఁట యెటువలెను.

తోడి॥ ఆట॥

తెలుకుఁ జూపుల ముద్దుగులుకంగా నవ్వుడు
కలువకంటి యొకతె కలువలు దెచ్చెన్ ॥౧॥

మొలక నవ్వులు మీఱ ముద్దియయొక్కతె।
పొలుపు మీఱఁగ మొల్లపూవులు దెచ్చె ॥౨॥

ఖాచి॥ రూపక। ఆటతాళము॥ దరువు॥

మగువ యొక్కతె తావి మిగుల రాణింపంగ।
పొగడంగఁ దగినట్టి పొగడపూవులుదెచ్చె ॥3॥

నటనలు మెఱయంగ బటువు గుబ్బలు గదల
కుటిలకుంతల యొకతె కురువేరు దెచ్చె ॥౪॥

మల్లారు॥ ఆట॥

సరసిజముఖి యొకతె సరిలేక రాణించు
సరసిజములు దెచ్చెఁ జాల వేడుకను ॥౫॥
రాజీవముఖి యొకతె రంజిల్లు సన్న
జాజులు దెచ్చెను సరగున నపుడు ॥౬॥

హుశాని॥ ఆది॥

చందనకుంకుమ సంకుమదంబులు
ఇందుముఖి యొక్కతె యెలమితోఁ దెచ్చెన్ ॥౭॥
బంగారు పళ్లెమున ఫలములక్షతములు
అంగన యొక్కత యందముగఁ దెచ్చె ॥౮॥

వ. ఈచందంబునఁ బరిమళఫలకుంకుమ సంకుమదఘనసార గంధసారాది నిస్తులవస్తువులు దెచ్చి పచ్చవింటిదొరను పూజ సేయింప నమర్చిన సంవిధానం బెటువలెను.

కవివచనము :

సీ. రామలందఱుఁ గూడి లేమావినీడను
దిన్నెఁగాఁగపురంపుఁ దిన్నె మర్చి
కురువేరు దవనంబు విరవాదిసరములు
హరువులు మెఱయఁ జప్పరమమర్చి

యొఱపైన చిగురాకు హొంబట్టుపఱుపైఁ
దెలిదమ్మి ముద్దుగద్దియ యమర్చి,
చెలువుమీఱినయట్టి చెంగల్వవిరియను
మెఱుఁగు సూర్యపుటంపుఁటారఁగుచేర్చి

గీ. మొగలిరేకను పటమున మృగమదమున
కీరకోకిల కలహంస కేకిభృంగ
హిమకరవసంత మలయానిలములతోడ
నొనర రతిమన్మథులవ్రాసి యునిచిరపుడు.

వ. ఈచందంబునఁ గందర్పపూజాసంవిధానంబమర్చి యమ్మో ఱుంగుఁబోఁడి తమ్మిదోదుమ్మివేల్పుదొరముందఱ సుఖాసీనయై యాసఖీమణులందిచ్చు సువస్తుజాతంబులఁ బూజసేసెనఁట యెటువలెను.

మన్మథపూజ॥ చిత్తసంభవం ధ్యాయామి, రతిరాజమావా హయామి, శీతలానిల స్యందనాయనమః సింహాసనం సమర్ప యామి, అనర్ఘశీలాయనమః అర్ఘ్యపాద్యాదీని సమర్పయామి, వసంతసఖాయనమః వస్త్రగంధాక్షతాన్ సమర్పయామి, కుసు మాయుధాయనమః నానావిధకుసుమాని సమర్పయామి, అప్ర తిమప్రతాపదీపాయనమః ధూపదీపానిసమర్పయామి, ఇక్షు కోదండధరాయనమః హృద్యతరనైవేద్యాని సమర్పయామి, నీరజాస్త్రధరాయనమః నీరాజనంసమర్పయామి.

వ. అని యానీరజవదన రతిరాజపూజ గావించి నిటలసంఘటితాంజలి పుటయై సుమనోరథసిద్ధికై యా యనిరుద్ధజనకునిఁ బ్రార్థించెనఁట యెటువలెను.

(నాయకురాలు చదివేపద్యం)

గీ. చెంగమలవల్లి కరుణచేఁ జెలఁగువాని
మన్ననారుల దయఁగ్గి మనెడువాని
నీవసుంధర నెల్లను నేలువానిఁ
బతినిఁగా దయసేయుము పంచబాణ!

వ. అని యా వనజగంధి మఱియు నేమనుచున్నది.

బిలహరి॥ఆది॥దరువు॥

రతిరాజ, నీవంటి – రమణీయమూర్తిని
పతిఁజేసిరక్షింపు – పలుమాఱు వేఁడెదను।

వ. ఈకైవడి నా కీరవాణి పంచశరారాధనంబు గావించి, సంతోషితస్వాంతయై, యిందువదనలుఁ దాను నిజమందిరంబుఁ జేర నుద్యోగించుతఱి, మధ్యంబున నివ్వటిల్లు నవ్వనంబున నందంబగు నొక సురపొన్నతరువుక్రింద నుంట విల్లుగైకొని తుంట వింటిదొరదారి నీటుమీఱి సంచరించుచు తమ విలాసవిశేషంబులు విలోకింపుచునున్న మన్నారుదాసభూపాలునిం జూచెనఁట యెటువలెను.

కవివచనం:—

సీ. కొమరు నీలపురంగు కుంతలద్యుతివాని
ముద్దుగులుకెడు నవ్వుమోమువానిఁ
దెలిదమ్మిరేకులఁ దెగడు కన్నులవాని
వలమురి నిరసించు గళమువానిఁ
బసిఁడితాల్పు నదల్చు బాహాంతరమువాని
సురగేంద్రు గెలుచు బాహువులవాని
సింహావలోకనశ్రీలు గాంచినవానిఁ
గమలరేఖాంక పాదములవానిఁ

గీ. జెలుల ముచ్చటలోనగూర్చు చెలువువాని
నించువేడుక నట సంచరించువాని
విజయరాఘవమేదినీ విభునిఁజూచె
భామినీమణి కన్నులపండువుగను.

వ. ఈచందంబునఁ జూచుచు మున్ను తనయెదుటఁ బ్రసన్నుండైయున్న మదనునకు మన్నారుదాసునకు నించుకయు భేదంబు నెంచఁగూడక యా చంచలాక్షి యచ్యుతవిజయరాఘవుని నొక నెచ్చెలికిఁజూపుచు నాపడంతితో నేమనుచున్నది.

(నాయకురాలు వినిపించేది)

దరువు॥ పంతువరాళి॥ ఆది॥

చెలువ, మనముపూజచేసిన చెఱకువింటిరాయలు
నెలకొని ముందఱనిలిచినాఁడమ్మ ॥౧॥

ఉంటవిల్లుఁ గైకొని వాహ్యాళులుగ సంచరించు
తుంటవింటిరాయఁడీదొరగాఁబోలు ॥౨॥
కుందనపుఁజాయలఁ గోమలైననెమ్మేని।
యందముచూచితే యంగజుఁడుగాఁడమ్మ ॥3॥
పున్నమచందమామఁబోలు వీనినెమ్మోము
కన్నులపండువుగాఁ గనుఁగొంటినమ్మ ॥౪॥
ఉన్నదియురమున మన్నారుదాసముద్ర
మన్నారుదాసుఁడే మగువరో యితఁడు ॥౫॥

వ. అనిన మదనమంజరితో నొకమంజువాణి యేమను చున్నది.

(చెలికత్తె చదివేపద్యం)

క. వలరాజు మించుచెలువము
గల రాజులలోన నితఁడు ఘనుఁడెవ్వఁడొకో
తెలియఁగ నేటికి పదవే .
చెలియరో, మనసదనమిఁకను జేరఁగవలయున్.

వ. అని యీచందంబున నొకకుందరదనమందలింప నయ్యిందువదనమేనుపులకరింప మనసుమరలింపనేరక వెనుక నిలిచిన చెలులఁబిలుచునెపంబున నందియలరవళికి వెంటనంటి వచ్చు రాయంచల నదలించుచందంబున మరలిమరలిచూచుచున్న తఱి నామన్నారుదాసుండును ఆవన్నెలాఁడిచెలువంబును కన్నుల

పండువుగాఁ గనుంగొనుచు ననంగుని విజృంభణం బోపనోపక పొలఁతిమీఁది వలపునఁజిక్కి చొక్కి ప్రేమమీఱ అనేమను చున్నాఁడు.

(నాయఁడు వినిపించేది)

సీ. అకలంకమైన యీయలివేణి మోమున
కిందుబింబము సాటి యెట్లువచ్చు
నెడలేకయుండు నీయింతి చన్నులకును
జక్రవాకము లెంచ సమములగునె
మృదువులై మెఱయు నీ సుదతి పెందొడలకు
నరఁటికంబము లెనయగుట యెట్లు
అందమౌ నీయింతి మందయానమునకుఁ
బఱచు నంచల నీడు పలుకు టెట్లు

గీ. ఈజగన్మోహనాంగి యేరాజసుతయొ
యింత చక్కనిసుదతి నేనెందుఁగానఁ
జూచినంతనె నామది చొక్కెనిప్పుడు
ఈమగువఁ గూడఁగ నుపాయ మెట్లుగలుగు.

వ. అని యావన్నెలాడి విలాసవిభ్రమంబులు మాటిమాటికి మనంబున నెన్నుచు మన్నారుదాసభూపాలుండు చేరవచ్చినపరిజనంబులుగొలువఁ బురంబుప్రవేశించెనఁట యటు వలెను.

దరువు॥ భైరవి॥ ఆట॥

వెలఁది పైఁ దలఁపున విజయరాఘవశౌరి
చెలువొందు పురమును జేరఁగా వచ్చె॥

వ. ఈచందంబున హజారంబుఁ జేరవచ్చి వారివారి తారతమ్యంబులు దెలిసి కనుసన్నల చేసన్నల నుచితసంభాషణంబుల సరసమందహాసంబుల దొరల మరల నిజనివాసంబులకుం బంచి యంతఃపురంబు ప్రవేశించి రాజవదనలొనర్చు నీరాజనోపచారంబులు విలోకింపుచుఁ జంపకగంధులతోఁ గొలువై యుండియు నాబాలికామణిమీఁది బాళి మీఱి యుండునంత. నామదనమంజరియును జెంత నింతులుగొలువ నిజనివాసంబు చేరవచ్చెనఁట యెటువలెను.

తోడి॥ ఆది॥ దరువు॥

వనితలు గొలువంగ ఘనవైభవము మీఱఁ
దన నగరు చేరవచ్చెఁ దరళాక్షి యపుడు.

వ. ఈచందంబున నామందయాన తనమందిరంబుచేరి మీఱినవిరహాభారంబునఁ జెలువలఁ జీరక చలువలఁ గోరక యాహారంబులెంచక యవ్విభునిపై మనసుడించక నిదుర చాలింపుచు నిట్టూర్పులు నిగిడింపుచు నావన్నెలాడి మన్నారుదాసభూపాలునిపై వలపుతలంపున నతని రూపరేఖావిలాసంబులు వర్ణింపుచు నొకకలికిచిలుకలకొలికితో నేమనుచున్నది.

నీలాంబరి॥ ఆట॥ దరువు॥

మదన వేదనచేత – మనసు కరగీని
సుదతిరో యెలదోఁట చూతము రావె ॥౧॥
వలరాజు గెలిచిన – వన్నె కాఁడు సన్న
మొలక నవ్వులచేత – మోహఫుట్టించె నమ్మ ॥౨॥
సొగసుగా నుంటవిలు – సొంపుతోఁ బూనిన
వగకానికి నేను – వలచితి నమ్మ ॥3॥
మన్నారుదాసుండు – మచ్చిక మీఱఁగ
కన్నెచూపులచేతఁ – గరగించెనమ్మ ॥౪॥

వ. అని పలికిన మచ్చెకంటితో నెచ్చెలు లేమనుచున్నారు

ముఖారి॥ ఆట॥ దరువు॥

ఇంత మోహాముగలదా – యేమందమమ్మ
వింతాయె నీమాటలు – వెలఁదిరో యిప్పుడు ॥౧॥
ఎలఁదోఁటలందును – గులసతీమణులకుఁ
బలుమాఱు సంచరింపఁ – బాడిగాదమ్మ ॥౨॥
నిన్న వచ్చిన చెలువు – మన్నారుదాసభూవిభుని
గన్నెరో చూతమని – కద యెంచినావు ॥3॥
చెలువుని జూతమని – పలుమాఱు లెంచేవు।
నెలఁతరో యిది నీకు – నీతిగాదమ్మ ॥౪॥
పగలు రేలును వానిపై – బాళితోనుండఁగా।
మగువరో యిది నీకు – మర్యాదగాదు ॥౫॥

వ. అని మదవతు లదలించిపలికిన మదనమంజరి విని విన ములుచేసి యామదనావతారునిపై మమతమీఱి నావారిజాక్షు లతో నేమనుచున్నది.

ముఖారి॥ ఆది॥ దరువు॥ పాములనాగసరము॥

ఎన్నరాని మోహమాయె నేమిసేతునే।
సన్నుతాంగి. వాని నేనెన్నఁడు గనుఁగొందునే ॥౧॥
మోముమోమునఁజేర్చి ముద్దుగులుకు ముద్దుపెట్టి
ప్రేమరెట్టింపఁగ బిగిఁ గౌఁగిటఁజేర్చి।
భామరో నాప్రాణవిభుని బాళిమీఱఁ జొక్కించి
కాముని కేళి వానిఁ గరగించు టెన్నఁడో ॥౨॥
తేనెసోనలు గుఱియు తేటైన కెమ్మోవి।
ఆనుచు గుబ్బలగుమ్ముచు నరమర తీఱ।
మానిని యావగలమాటలఁ దేలించి
పూని వానితోడలమీఁదఁ బొందుగా నుండు టెన్నఁడో
॥3॥

ముద్దుగుమ్మ రమ్మని మోహముమీఱంగ
నిద్దంపు వానిచెక్కిలి నీటుగానొక్కి
అర్ధమరాతిరిదాఁక నలయించి తేలించి
ఒద్దికగా వాఁడునేను-హాయలుగాఁగూడు టెన్నఁడో॥౪॥

వ. అని మందలించి యాయిందువదన వద్దనున్న ముద్దియతో మఱియు నేమనుచున్నది.

కాంభోజి॥ ఆట॥ దరువు॥ జతి॥

వలపు దాఁచఁగనేరనే వాఁడునావద్దికెన్నఁడు వచ్చునే।
కలికిరో విజయరాఘవనామిపై నుంచిన ॥౧॥

వనితరో వాఁడునావద్దికిఁ జేరవచ్చి
నెనరున చెక్కిలినొక్కి నీటుమీఱంగ।
కనుసన్న చేయుచుఁ - గౌఁగిట నను జేర్చి
మనసురంజిల్లఁగ నాతో - మాటలాడినట్లయ్యెనే ॥౨॥

వ. అని మఱియు నేమనుచున్నది.

సావేరి॥ ఆది॥

కలికిరో నావిజయరాఘవుఁ దోడితేవే।
నిలుపరాని మోహమాయె నిముసమొక్క యేడాయె॥౧॥

చక్కనివారిలోఁ - జక్కనివాఁడోయమ్మ
దక్కితినేవానికి నా - తమినిలుపఁ జాలనమ్మ ॥౨॥

చిలుకతేజీరౌతు చెలఁగి - దాడివచ్చెనమ్మ।
కలనైన వానిబిగి - కౌఁగిలెడఁబాయనమ్మ ॥౧॥

ముందఱవచ్చినిలిచి - ముచ్చటాడినట్లయ్యెనే।
మందగమన, వానిపై మమత ఘనమాయెనమ్మ ॥౪॥

వ. అని పలికి యాచిలుకలకొలికి వేఱొకకలికితో నేమను చున్నది.

పున్నాగ॥ ఆది॥

వెలఁదిరో రమ్మనవె - విజయరాఘవసామిని।
నిలుపరాని మోహమాయె-నేనేమి సేతునె ॥౧॥
తళుకుఁ జెక్కులునొక్కి - తమిమీఱఁగఁజొక్కి
కులుకుగుబ్బలఁ గ్రుమ్మి-కూడియుండమనసయ్యానె ॥౨॥
పలుచని వానిమోవి - పలుమొన గంటునేసి
యెలమిఁ గౌఁగిటఁజేర్చి-యెపుడు గూడమనసయ్యానె॥౩॥

వ. ఇత్తెఱంగునఁ జిత్తజాయత్తచిత్తయై విజయరాఘవమేదినీకాంతునిపై మోహవిభ్రాంతిఁ జేనున్న యందంబుచూచి చెంత నున్న కాంతామణు లేమనుచున్నారు.

దరువు॥ భైరవి॥ ఆది॥

ఈరాజముఖివలపు హేరాళమాయె।
నూరకుండఁగ మనము మేరగాదమ్మా ॥౧॥
మగువపై మలసిన మలయమారుతమును
ఇగురుఁబోఁడులార, యిపుడు వేఁడుదమ ॥౨॥

రామకవి॥ ఆది॥

కలువచెలికాని గాకసేయకుమని
చెలఁగుచుఁ బ్రార్థనసేయుదమమ్మ ॥౩॥
అలరులవిలుకాని దళకర్తయైనట్టి
యలవసంతునిఁ గొనియాడుదమమ్మ ॥౪॥

వసంతభైరవి॥ ఆది॥

చక్కెరవిలుఁబూనుసామికి నీవేళ।
మక్కువ మీఱంగ మ్రొక్కెద మఁటరె ॥౫॥
చిలుకలకుఁ గోయిలలకు నంచలకు
వెలఁదులార, చాల ప్రియము పల్కెదమా ॥౬॥

వ. అని యాలోలలోచన లాలోచనలు సేయుసమయం బున నాకుందరదన కొందలమందించు నిందుకందర్పమందానిలాదుల నేమని నిందించుచున్నది.

సౌరాష్ట్రము॥ ఆట॥ ఏలలు॥

పాలకడలిలోన వెలసి పద్మాసహోదరుఁడవై
యేల యిట్లానన్నేఁచేవురా ఓవెన్నెలరాజ
స్త్రీలనేచ నేరగాదురా ॥౧॥
చల్లనిరాజవై జగమెల్ల రంజిల్లఁగఁజేసి
పల్లవాధరుల నేతురా ఓవెన్నెలరాజ
చెల్లఁబోయింత కాకుసేతురా ॥౨॥
వెన్ననికిఁ దనయుఁడవై కొన్నవిలు చేఁబూని
కన్నెలపై దాడివత్తురా ఓవెన్నెలరాజ
నిన్ను వేడుకొంటిఁ గదరా॥

వ. ఈచందంబున నిందుకందర్పుల నిందింపుచు విరహ భారంబునఁ గుందుచున్న యాకుందరదనను నొకచంద్రకాంత

శిలామయవేదికాంతరంబున నుంచి చంద్రవదనలు శైత్యోప
చారంబులు సవరించిరంట యెటువలెను.

ముఖారి॥ ఆట॥ దరువు॥

కలకంఠి యొక్కతె కలువపువ్వుల చేతఁ
గలికి కన్నులనొత్తెఁగాఁక తీరఁగను ॥౧॥
సన్నుతాంగి యొక్కతె సరసకుఁజేరి
పన్నీరు చిలికించె భామపై నపుడు ॥౨॥
మగువయొక్కతెచేరి చిగురాకుఁబోఁడికి
సొగసైన యురవిరిసురఁటిచే విసరె ॥౩॥
జలజలోచన యొకతె చలువగంధము తెచ్చి
చెలియ నెమ్మేనను గలయంగ నలఁదె ॥౪॥
విరిబోఁడి యొకతె యావెలఁదికి నపుడు
విరులదుప్పటి గప్పె వేడుక మీఱ ॥౫॥
తరుణి వేఱొక్కతె తలిరుఁబోఁణికిని
హరువుగనుమృణాలహారముల్ వైచె ॥౬॥
చపలలోచన యొకతె సరిలేక మించిన
కపురము గుప్పెను కలికిపై నపుడు ॥౭॥
వారిజముఖి యొకతె వరుసగా ముత్యాల
హారములుంచెను అతివ నెమ్మేన ॥౮॥

వ. ఇత్తెఱంగున నత్తలోదరులుసేయు శైత్యోపచారంబు లత్యంతసంతాపకరంబులైన విన్నవై చెంతనున్నయింతులః జూచి యాకన్నియ యేమనుచున్నది.

(నాయకురాలు చదివేపద్యం)

సీ. కనుఁగవఁ జేర్చిన కలువపూబంతులు
నీరజాస్త్రునిచేతి నేజలయ్యె
అలరంగ విసరెడు నలరులసురఁటులు
డంబైన మరుని కేడెంబులయ్యె.
తనువునఁ జేర్చిన తామర తూఁడులు
కుసుమసాయకుని భకోరులయ్యె
చెలువంబు మీఱిన చిగురాకు పానుపు
అలమివిల్తుని యంపములుకులయ్యె

గీ. సకియ, నామేన నలఁదిన చందనంబు
మదనకీర్తి ప్రకాశంబు మాడ్కిఁ దనరె
కలికి, నామేన గుప్పిన కప్పురంబు
మరుని మోహనచూర్ణంబుకరణి మీఱె.

వ. అని పలికిపలికి యాకలికిచిలుకలకొలికి తన కన్నులఁ గట్టినట్లున్న మన్నారుదాసుపైఁ దలఁపునిలుపుచు నేమను చున్నది.

గాడిపంతు॥ ఆట॥ రబాబు॥ పదము॥

విజయరాఘవ నిన్ను వేడుకొనేర
గజయాన, రమ్మని కౌఁగి లీయర ॥౧॥

నిలుపరాని మోహమాయె నిముస మొక్కయేడాయె
చలముసేతుర సారె యేఁతుర
తలిరువిల్తుని దాడి తాళ లేనుర ॥౨॥

వ. అని మఱియు నేమనుచున్నది.

సావేరి॥ ఆది॥

వింతదాననా యచ్యుతవిజయరాఘవ
కంతుబలమునఁ గలిగితిఁ గౌఁగిలిదయసేయవేర ॥౧॥

నిన్ను నమ్మినదానరా నిక్కము కల్లగాదుర
మన్నారుదాసహంవీర మక్కువతోఁ జేరరారా ॥౨॥

వ. అని మఱియు నేమనుచున్నది.

ఏలరా - నీమోవి తేనెలియ్యవేలరా నాసామి
చాల వలచినదాన చక్కని మన్నారుదాస ॥౧॥

తాళలేనురా చాల దక్కినదానరా।
బాలనురా నీపైఁజాల బాళినిలుపలేనుర ॥౨॥

వ. అని మఱియు నేమనుచున్నది.

కాంభోజి॥ ఆది॥

ఎంతసేపని తాళుదురా
రంతుకాఁడ వౌదువు విజయరాఘవధీర ॥౧॥

ముమ్మరించిన మోహమాయె మోహనాకారయిది
నీమాయ।
కమ్మవిల్తుఁడు ననుడాయఁ గౌఁగిలీయవు విటరాయ॥౨॥

వ. అని మఱియు నేమనుచున్నది.

యదుకులకాంభోజి॥ ఆది॥

ముచ్చటయ్యేర నీచక్కెర - మోవితేనె లియ్యర
అచ్యుతవిజయరాఘవ - యౌవగల మెప్పించేర ॥౧॥

మేనుపులకరించేర నీమీఁద మేలుదానర
మానినీచిత్తచోర - మన్నారుదాస ధీర ॥౨॥

వ. అని యౌవనిత తనలోఁ దానేమనుచున్నది.

నాయకురాలు చదివే ద్విపద:

ద్వి. ఆరాజదేవేంద్రు నభినవచంద్రు
నారామనీమ నేనటు చూడనేల।
చూచితే నేమాయె సుజనమందారుఁ
డేచినతమిని నన్నేఁచ నేమిటికి!
వానిఁ జూడనియట్టి వనితలెవ్వార

తైన నావలెఁ జొక్క నతివలు గలరె !
చొక్కితే నేమాయెఁ జూచినచెలులు
అక్కటా నను వాని హత్తింపరాదె !.
ఏరీతి నైనను ఏప్రుమీఱంగఁ
జేరి నామనవులు చేకూర్పరాదె !
ఏమిసేయుదు నింక నెట్లువేగింతు
నేమని తెల్పుదు నెవ్వరితోను.
వీరాధివీరుఁ డావిజయరాఘవుఁడు
చేరరమ్మని పిల్చి చేపట్టినన్ను
మక్కువఁ జెక్కుల మకరికల్ వ్రాసి
పుక్కిటివిడెము నేర్పున నిచ్చునెపుడు.
ముదముతో మోమున మోముచేర్చుకొని
కదిసి ముద్దాడు భాగ్యము గూర్చునెపుడు
చక్కెరకెమ్మోవి చవులకుఁ జొక్కి
యక్కఱతో మోవి యానునెన్నటికి !
వాటమౌ నాగుబ్బపాలిండ్లుగోట
మీటుచుఁ గౌఁగిట మెలఁగు నెన్నటికి !
కళలంటి చొక్కుటిగతులను వాఁడు
గలిసి వినోదింపఁగాఁ గల్గునెపుడు !

వ. అని యావిజయరాఘవునిఁ దలంపుచు మోహవిభ్రాంతి వే నున్న యాకన్నియనుజూచి తోడిచెలియలలో నొకభామ యేమనుచున్నది.

(చెలికత్తె చదివేపద్యం)

సీ. పలుమాఱు పిలిచినఁ బలుకదు మనతోడఁ
జెలువమన్నరుదాసుఁ బిలుచుఁ గాని
పడఁతి రాయంచల నడపులు నేర్పదు
వసుమతి బోటవేల్ల వ్రాయుఁగాని
సుదతి రాచిల్కలఁ జదివింప నొల్లదు
పతిమీఁది పదములు పాడుఁగాని
మీనలోచన వీణెమీటదు కొనగోట
మీటిన కన్నీరు మీటుఁగాని

గీ. ఎన్ని శైత్యోపచారంబు లిపుడు మనము
చెలికిఁ జేసినఁ గాఁకయగ్గలమె యాయె
నేమి సేయంగఁ గలవార మిపుడు మనము
కుటిలకుంతల కీవంత యెటులఁ దీఱు.

వ. అని శుకవాణు లాకరాకరితోడఁ దలఁకి పలుకుచుఁ గలంకచెంది యిందుముఖి విరహాభారంబుదీర్ప నేర్పులేక యొండొరులమోముఁ జూచుచు నూరకయున్నతఱి నాలోక స్తనికోరిక చేకూర్చుజవ్వని యెవ్వతె, యీమారు బారిఁ దప్పించువారెవ్వరు, ఈజాలి యేలీలఁ దీఱుననుచు నాలోచన సేయుసమయంబున, నామదనమంజరి హృదయకంజంబు రంజిల్లఁజేయ కనకాంగియను అనుంగునెచ్చెలివచ్చెనఁట యెటు వలెను.

కల్యాణి॥ ఆది॥

కనకాంగియనునట్టి యనుఁగునెచ్చెలియపుడు
వనజలోచనఁజేరవచ్చె వేడుకను.

వ. ఈరీతిఁ జేరవచ్చి యాయిందువదనయున్న చందంబుఁ జూచి డెందంబునఁ గుందుచు నాయంగనామణితోఁ గనకాంగి యేమనుచున్నది.

(ప్రధానచెలికత్తె వినిపించేది)

పదము॥ఆహరి॥ఆట॥

ఇదియేమిచందమో యెలనాగ, నీవు
ముదమున నెప్పటివలె ముచ్చటలాడవేమి ॥౧॥
పిలిచినఁబలుకవు ప్రియము చేకొనవు
అలసతఘనమాయెఁ దలఁప్రవింతాయె ॥౨॥
వెలఁదిరో యిప్పుడీవితమేలగలిగెను।
తెలుపవే దాఁచితే తీరునా యిఁకను ॥౩॥

వ. అని మఱియు నేమనుచున్నది.

(చెలికత్తె ద్విపద)

ద్వి. ఎలనాగ, యీచింతయెందుండివచ్చెఁ
దెలుపవే! నీవున్న తెఱఁగేమియిపుడు!
పొలఁతిరో నిలువెల్లఁబులకింపనేల?
మొలకన్రొంజెమటలు పొడమనేమిటికి

నడపులోఁ దడఁబడ నడవంగనేల?
చిడిముడి మోమునఁ జెందఁగానేమి?
చెలియరో చెక్కిటఁ జెయ్యదియేమి?
పలుచనినీమేను బడలఁగానేమి?
భూరమణుని వరపుత్రివినీవు
ఊరకె నిట్టూర్పులొదవింపనేల?
ఎంతకార్యంబైన నేనున్నదానఁ
జింతసేయఁగనేల చిగురాకుఁబోఁడి?
చిన్ననాఁడాదిగాఁ జెలిమికోఁగూడి
యున్నవారముగాని యొకవింతగాదు.
నాచిత్తమూఱడ నాతోడనీవు
దాఁచక తెల్పుమా తరుణీలలామ!

వ. అనిపలికిన సుదతినిజూచి మదనమంజరి యేమనుచున్నది.

(నాయకురాలు చదివే ద్విపద)

ద్వి. వారిజానన, నీవువచ్చినయపుడె
కోరినకోర్కి చేకూరినట్లయ్యె.
తలఁచినయటువంటి తలఁపులిడేరెఁ
దెలిపెదవినవమ్మ తేటపడంగ.
ఆరామమున నిన్న నందంబుమీఱ
నోరామ, విహరింపుచున్న యావేళ

విజయకేళీసాంద్రుఁ విక్రమోపేంద్రుఁ
విజయరాఘవచంద్రుఁ విభవదేవేంద్రుఁ
గన్నులపండువుగాఁ జూచుచుండఁ
గన్నులవిలుకాఁడు కడుగాసి సేయ
మనసు చెల్వునిమీఁద మరలింపలేక
వనిత, యావిభుఁదెచ్చువారలులేక
యేదిదిక్కని మదినెంతయువగచి
దాదులఁ జెలుల నీతటి వేడుకొనిన
నెక్కుడిమోహంబు లెక్కుడివలపు
లక్కరో చాలింపుమని రింతెకాని
చెలువునినన్ను గూర్చినవారులేరు
చెలియ, వచ్చితివి నాజీవమిచ్చితివి.
ఏరీతి నైనను ఈకార్యమిపుడు
కూరిమిమీఱఁ జేకూర్పవోయమ్మ.

వ. అని మందలించిన యాయంగననుజూచి కనకాంగి యేమనుచున్నది.

(కనకాంగి వినిపించే పదం)

కేదారగౌళ॥ ఆది॥ పాముల నాగస్వరం॥

కులసతికిటువలెఁ గోరరాదమ్మ
తెలుపఁదగినమాట తెలుపవలెనమ్మ॥ ॥౧॥

నగువకోనీవింత మట్టుమీాఱినమోహాన
వగతురా యిది యేటిపడుచుదనము ॥౨॥
తగవుగాదిపుడు పెద్దలువిని రేనియు
మిగులనేమందురో మేరగాదమ్మ ॥3॥
పట్టభద్రుడు నిన్నువరముగాగోరి కన్న
పట్టవిగావ యింతబాళియుంతురా ॥౪॥
చు - లువిని రేని చుల్కగాజూతురు
ఇ_ వలపునఁ జిక్కనేటికోచుమ్మ ॥౫॥
త ణికో తలిదండ్రులనుఱుంగువ నుండేదానవు
అరిమిసేతురా విన్న - యున్నదమ్మలు।
సరివారలైనను - సారె నిన్నెంతురా
వసునిఁగూర్పుమనియింత - నగవనేమిటికే ॥౬॥

వ. అని దూఱిపలికిన వారిజాక్షికిఁ దనపైఁ గరుణతోఁప వావిరిఁబోణి యేమనుచున్నది.

(నాయకురాలు విన్పించేది)

ధన్యాసి॥ ఆది॥ పదము॥

కుటిలకుంతల, నీవుఇటువలెఁబలికితే
నెటువలె నాకోర్కెలీడేరునమ్మ ॥౧॥
చెలులు నామాటలుచేకొనరైరి
అలివేణి దాదులు అదలించిరమ్మ.
పిలిచినఁబలుకవు పెంచినచిలుకలు
కెలనున్నయంచలు కేరడములాడేని.

వ. అని నెనరుమీఱఁ బలికిన వనజగంధిమనసు రంజిల్లఁ గనకాంగి యేమనుచున్నది.

(కనకాంగిపద్యం)

క. బోఁటిరో వినునాపంతము
మాటలఁదేలించి వానిమది నీమీఁదన్
నాటించి పెండ్లిసేసెద
మాటికి ననుమెచ్చవమ్మ మదగజయానా!

వ. అని పంతగించి పలికిన నాయింతితో నాకాంతామణి యెంతయుఁ బ్రియంబుమీఱ నేమనుచున్నది.

కాంభోజి ||ఆది||పదము||

ఏరీతివిన్నవింతేవో- యెట్లునన్ గూర్చేవో।
నారీలలామ. మ-న్నారుదాసునీవు ||౧||
చెలియరోవినవె నా- చెలువుని సమయము।
తెలుసుక వద్దనున్న- తెఱవలకెల్ల
పలుమాఱు బ్రియములు- పలుకుచు వారిని
వలకులోఁజేసికొని- వానికి నెనరుగలుగ ||౨||
కలికిరో నామనవి- దెలుపునప్పుడు మనసున।
నళుకు లేక యితఁడు దొర-యని బెదరక।
యెలమితో నావిభుని-హృదయము రంజిల్ల।
మలయజగంధి, నాపై - మక్కువగలిగి నీవు ||3||

నీకుబుద్ధులు దెలుప - నేనెంతదానను
రాకేందువదన, పరాకు సేయక।
యీకార్యమిప్పుడు - ఏరీతినైనను
జేకూర్పవలెనని - చిత్తమున నెంచునీవు ॥౪॥

వ. అనిన విని యౌవనజగంధి యేమనుచున్నది.

(కనగాంగి విన్పించేది)

పదము॥ రేగుప్తి॥ ఆది॥

ఇదె పెండ్లి సేసెద నింతివగవకువె।
మదనావతారుఁడైన - మన్నారుదాసధీరుని ॥౧॥
చెలులలో నన్ను మి - క్కిలి గారవింపుచు
నలినాక్షి, హెచ్చు మ - న్నన సేతువు
చెలియకే యుపకారము - సేయుదునో యని
తలఁచుచునుందు నీ - తఱి నన్ను జూడుము ॥౨॥

వ. అని యివ్విధంబునఁ బలికిన యవ్వారిఁబోఁడిని మించు ప్రేమఁ గౌఁగిలించుకొని యాయంగననుబనుప నావన్నెలాఁడి మన్నారుదాసుని జేరవచ్చు సమయంబున నామన్నారుదాస భూపాలుండును మన్ననాయుల సన్నిధికి తీర్థమునకు వచ్చెనంట యెటువలెను.

సౌరాష్ట్రము॥ ఆది॥ దరువు॥

గజరాజగమనలు కైదండ యొసఁగఁగ

విజయరాఘవ మహీవిభుఁడు వచ్చెఁ గోవెలకు ॥౧॥

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చిన విజయరాఘవభూపాలుండు గోపాలుని సన్నిధింగూర్చుండి నేమంబున నామతీర్థంబులు అష్టాక్షరీజపంబు గావించి, తిరుశఠగోపంబునకుఁ దిరువారాధనంబు చేసి, హేమాబ్జనాయికా రాజగోపాలకులఁ బూజించి సేవించి, తీర్థప్రసాదంబులు గైకొని యంతరంగంబున నింతింతనరాని సంతోషంబు పొదలఁ జెలువుమీఱఁ గొలువుశృంగారంబై రామాయణ శ్రవణంబు గావించునవసరంబున, నవసరంబుల వారుపిలువ విద్వాంసులుఁ గవీశ్వరులు వచ్చిరఁట యొఱువలెను.

బిళహరి॥ ఆది॥ దరువు॥

పట్టెతిరుమణులును పట్టుకుళ్ళాయలు

పట్టుదుప్పటు లరచట్టలు మెఱయ

దిట్టలౌ విద్వాంసులు ధీరులౌకవులును

పట్టభద్రుని కొలువుకు వచ్చిరావేళ॥

వ. ఈచందంబునఁ దోదోపులమీఁది నామేదినీశ్వరుని సముఖంబునకు వచ్చి యచ్యుతవిజయరాఘవస్వామికి నాశీర్వాదంబులు చేసిరఁట యొఱువలెను.

విద్వాంసులు॥ మంగళాని భవంతు, శ్రీరాజగోపాలస్వామి పరిపూర్ణకృపాభివృద్ధిరస్తు. అరుణాబ్జనాయికా కరుణాభివృద్ధిరస్తు. ఆచార్యకృపాభివృద్ధిరస్తు. అఖండభూమండలాధిపత్యమస్తు. సకలదిగ్విజయోస్తు.

నాయనిమాట: అయ్యగార్లు కూర్చుండరయ్య.

వ. అనివలుకు జనపాలకుని సమ్ముఖంబున వారలు కూర్చుండు క్రమ మెటువలెను.

(అయ్యగార్లు తమలోఁ దామాడుకొనే మాటలు)

అప్పావయ్యంగారె యిప్పాలె యిరుం
అణ్ణావయ్యంగారె నణ్ణాయిరుక్క
పిళ్ళయ్యంగారె మెళ్ళయురుం
అమ్మాళయ్యంగారె శమ్మయాయిరుక్క
అయ్యావయ్యంగారె కయ్యాలె యిడిక్కిశేరెన్న
అప్పనయ్యంగారె వుమ్మడదుప్పటి యెంగె.

తెలుంగు విద్వాంసులు ఆడుకొనే మాటలు.

మాధవశాస్త్రి, మీద పడకువోయి
గోపాలభట్లు, మీపాగ యేదోయి ?
పెద్దిభట్లు, నిద్దుర యేందోయి ?
కల్లినరసంభట్లు, నీకుళ్ళాయి యేదోయి
దేవరాజుభట్లు దానశెందుఁబోయె ?
కొండుభట్లు, నీకుండలాలేవి ?

వ. ఈచాలున తోదోపులమీాద నొండొరుఁగడచి యా భూమండలాధిపుని దండగూర్చుండి తమతమ విద్యాప్రసంగం బులు చేసిరఁట యెటువలెను.

చిట్టిబళ సోమయాజులుగారు :

శ్లో॥ మన్నారుదాసభూపాల, మహనీయగుణాంబుధే
అచంచలాభక్తిరస్తుభవాన్ గోపాలపాదయోః॥

గోవిందభట్లు॥ హేఅత్రోచ్యతే అచంచలాభక్తిర్భవానిత్యత్రస్త్రియాః పుంవదితిసూత్రేణ పుంవద్భావేకృతే అచంచల భక్తిరితివక్తవ్యే కథమచంచలా భక్తిరిత్యుచ్యతే. యద్యస్తిశక్తిః వక్తవ్యోత్రపరిహారః

సోమయాజి॥ అహోభవద్భిసూత్రార్థస్సమ్యక్ జ్ఞాతః భవదుక్త సూత్రఏవ అపూరణీప్రియాదిష్వితి ప్రియాదిషుపరతః పుంవద్భావస్య నిషిద్ధత్వేన ఆచంచలాభక్తిరిత్యేవ వక్త వ్యం జితమస్మాభిః.

మధ్యస్థుఁడు: ఓహో నిలువుండ ఎన్నిగంతులు వేస్తిరి! మీా పక్షమైన స్త్రీకి పుంవద్భావం కలదనేరా? మీాపక్ష మైన స్త్రీకి పుంవద్భావం లేదనేరా!

మఱొకమధ్యస్థి: ఇది కద్దననూరాదు లేదననూరాదు. ప్రయోగ వశాన తెలుసుకొనేది.

వేంకటేశ్వరుడు: ఓయీ సోమాభట్లు, మీవారిషువలెనే ప్రయోగింతురా ?

మల్లికార్జునుడు: మావారిషువలెనే ప్రయోగించేది. దృష్టాదులయందు కద్దని చూచినాము. అదృష్టాదులయందు లేదని చూచినాము.

చిట్టాబళసోమయాజులు: ఆ ప్రసంగం అటువుండనిండు, అవునోయి గోవిందభట్లు, ఇందరనుమించి దొరముందర కూర్చున్నాడవే. కవిశైవవిద్యాయని కవిత్వంగదా ప్రధానవిద్య. నేనొకసమస్య యిచ్చెదఁగాని యిచ్చుటనే పూరించగలవా ?

గోవిందభట్లుమాట: చిట్టాబళసోమయాజులు, ఈమాత్రపుమాట నన్నుజూచి ఆడేవాడు కలిగెనేకద. ఏదినీదారిచూతాం

చిట్టాబళసోమయాజులు ఇచ్చే సమస్య:

“విద్యానిధిర్విజయ రాఘవ సార్వభౌమః”

గోవిందభట్లు సమస్య పూరించేది:

శ్లో. సద్యోదదాతి సుకవిప్రకరేప్సితార్థాన్
హృద్యానవద్యతరపద్య రసేష్వభిజ్ఞః।
ప్రద్యోతన ప్రతిమబాహు మహాభిరామో
విద్యానిధి ర్విజయరాఘవసార్వభౌమః॥

సకలవిద్యాసార్వభౌముఁడు: స్వామి, పరాకు. ఒక సంస్కృత భాషాసమస్య పూరణానకే యింతగంతులువేసెనే. అష్టభాషాప్రబంధ నిబంధనంచేత అష్టదిక్కులను జయ స్తంభాలు నిలిపి సకలవిద్యాసార్వభౌముం డనిపించు కొన్న తనముందర వీరిగంతులు హనుమంతునిముందర కుప్పిగంతులు అన్నట్టువుండెను. అష్టభాషలువున్న సమస్య యిచ్చేవారు కలిగిరా యిప్పించుండ.

అభినవమధురకవి: భళభళా! మంచికవీశ్వరుండవుగావా! నీ మాటనుండే నీపాండిత్యమెల్లా తెలిసెను. భాండీరము మొదలుగా సకలభాషలను సమస్యలు ఇచ్చేవాడను నేనోయి. అని ప్రాకృతభాషకు సమస్య యిచ్చెనట యెటువలెను.

మధురకవి యిచ్చే సమస్య:

"జయయిసయా వియయరాహావో రాయా"

సకలవిద్యాసార్వభౌముఁడు సమస్యపూరించేది:

శ్లో. వయణరుయి వియిచుచందో

వయణవిలాసాహినంది యాయరియో।

జువయిజణణవ మజణో

జయయిసయా వియయరాహావోరాయా।

మరొకరు చదివేది:

వదనరుచి విజితచంద్రో
వచనవిలాసాభినందితాచార్యః
యువతీజన నవమదనో
జయతి సదా విజయరాఘవో రాజా॥

అనుటగాదా యీశ్లోకము. లెస్సాయెనయ్యా.

మధురకవిమాట: ఓయి, ప్రాకృతభాషను ఎవరైనా రచన చేసేరు. శౌరసేనిభాషను సమస్యయిచ్చేగాని యీ శూరసేనుని గుణాలు వర్ణించెదవా?

సార్వభౌమునిమాట: మంచి దేశఅందున నీపాండిత్యంచూతాం. ఆలాగే సమస్య యియ్యవయ్యా.

మధురకవి సమస్యయిచ్చేది:

"తుహప్పదావో తమో హారది"

సార్వభౌముఁడు సమస్యపూరించేది:

శౌరసేని: సురియ్యోభవం మహందో మణ్ణారుదాసభమావాళ।
జుత్తణ్ణిమంఖుదాణిం తుహప్పదావో తమోహారది॥

ఛాయ (మరొకడు విన్పించేది)

శ్లో. సూర్యోద్భవాన్ మహాన్ మన్నారుదాసక్షమాపాల।
యుక్తమిదం ఖల్విదానీం తవప్రతాపస్తమోహారతి॥

అనుటగాదా! యీశ్లోకము లెస్సాయెనయ్యా.

మధురకవి: ఈభోగదేవేంద్రుని సముఖాన విద్వాంసులుమెచ్చే ట్టుగా మాగధిభాషను సమస్య యిస్తున్నాము లెస్సగా రచనసేయవలె.

సార్వభౌముడు: మేలుమేలు! ఆ భాషామార్గముదెలిసి నీవు సమస్య యిస్తున్నావంటే మెచ్చగలనోయి నిన్ను.

మధురకవిమాట: అయితేవిను. (సమస్య)

"వియము పదాళూఢ శాహావేజయది"

సార్వభౌముడు:

మాగధి: శ్లో. శోహాణ బంహాణ శంఖం
లుకందె లజ్జలఖ్ఖణో వేదో।
అన్నాలియ మహిమనిహీ
వియయ పవాళూఢశాహావో జయది॥

ఛాయ॥ శోభనబ్రాహ్మణసంఘం
రక్షన్ రాజలక్షణోపేతః।
అన్యాదృశ మహిమనిధి
ర్విజయ పదారూఢరాఘవో జయతి॥

మధురకవి: ఎంతవింతాయెనోయి!ఈవరకు నానాదేశాల పిశాచ ప్రభువులవద్ద సంచరించిన క్లేశమంతాతీరెను. పైశాచి చూళికాభాషల రెండుసమస్యలు నిచ్చేగాని మెచ్చగా చదువవలె.

సమస్య: "తురుఘసమోానద్ది భూతలం మికయూ" ॥౧॥

"మన్నలతాసో కునాదిబూామిపయిూ" ॥౨॥

సార్వభౌముఁడు సమస్యపూరించి చదివేది.

పైశాచి॥

వెన్ను సరిఛో విజ్జే, ప్రున్నమ చందొద్ది దంసనంమితుమం
దహునాథ తమాాయ ఫునోతురుఘ సమోానద్దిబూాత
లమ్మికయూా.

ఛాయా॥ విష్ణుసదృశో వీర్యే పూర్ణిమచంద్రో౽సి దర్శనేత్వం।
రఘునాథ తనూజపునస్త్వసమోానాస్తిభూతలేకవిః॥

అనుటగాదా యీశ్లోకము.

చూళికాపైశాచి॥ దవతి వన్నదమ్మే తేతి
తుచాతిన కంకితాయిం పలాయిం।
బత్తాస నాహిలూాదో
మన్నలుతాసో కునాదికో బూామిపయిూ ॥

ఛాయా॥ స్థాపయతి వర్ణధర్మాన్
దదాతి ద్విజాతీనాం కాంక్షితాని ఫలాని ।
భద్రాసనాధి రూఢో
మన్నరుదాసో గుణాధిపో భూమిపతిః ॥

అనుటగదా ! లెస్సాయెనయ్యా.

మధురకవిమాట: సెబాసు సకల విద్యాసార్వభౌమ! నామనసు వచ్చినావోయి. అదెంతలేదు. అపభ్రంశమని వేరేయర్థము సేయక ఈభాషకే ప్రక్రియాభాగమధికం అపభ్రంశ భాషను సమస్యవినుమా

సమస్య. "రావ్రా వియయ రాహావ్రా"

సార్వభౌముడు సమస్యపూరించేది.

శ్లో. వెణ్ణుపావ్ర పయోజాద భమరికియ మానసు
సయా జయది తంకేసు రావ్రా వియయరాహావ్రా॥

ఛాయా॥ (మరొక విద్వాంసుడు వినిపించేది)

విష్ణుపాద పయోజాత భ్రమరీకృతమానసః
సదా జయతి తంజేశో రాజావిజయరాఘవః॥

అనుటగదా! మహాలెస్సాయెనయ్యా,

మధురకవి మాట: భళానోయి మాయయ్య సకలవిద్యాసార్వభౌముండనే పేరు నీకు చెల్లునోయి. అట్లావుండవలె.

సార్వభౌముని మాట: వట్టి సుద్దులకీ పందిలిపెట్టి పాండిత్యం జేసి జరిగేవాడవో భాండీరభాషకు సమస్యయిస్తే రచన సేయుగలవో.

మధురకవిమాట: మంచిమాట అవునే. అష్టభాషలు నేయిచ్చినవానికి గద్దు నాచేత నేర్చుకోవలె. అది యటుండనీ. నాచేతనేర్చుకొని నన్నే శిక్షిస్తున్నావు.

శ్లో. కాంభోజా మాగధీగౌడీ మహారాష్ట్రీకళింగజా।
గైర్వాణీ మిశ్రితాభాషా భాండీరీతిప్రకీర్తితా॥

అనేలక్షణం వున్నది గనుక యొక్క-భాండీరానకే యిన్ని భాష లుంగలవు. ఇందునగదా పెద్దలచేతను జౌననిపించుకోవలె ఏదీ సమస్యనిమ్మా.

సార్వభౌముడు ఇచ్చేసమస్య :

"రాయ గోప్పాళు చెసయా"

మధురకవి పూరించేది : శ్రీకృష్ణవానందకరు
తుహామన్నారుదాసురె ।
తుహామానంద కరుహే
రాయగోప్పాళు చెసయా ॥

ఛాయా॥ హేమన్నారుదాస
తవ శ్రీకృష్ణ ఆనందకరః।
త్వం రాజగోపాలస్య
తథా నందకరస్సదా॥

చిట్టాబళసోమయాజులు మాట : అహోసభ్యాః ! అలమేతైః కవిత్వప్రసఙ్గైః, శాస్త్రప్రసంగః కవే రుచ్చాటన మంత్రః। రే గోవిందభట్ట,శ్రూయతాం మయా తర్క-ప్రసంగః క్రియతే। త్వయాక్షిప్యతాం.

అనన్యథాసిద్ధ నియతపూర్వభావిత్వం కారణత్వం।

గోవిందభట్టు : అనన్యథాసిద్ధ నియతపూర్వభావిత్వం కారణత్వ మితి కిమర్థముచ్యతే? పూర్వభావిత్వం కారణత్వ మిత్యేవాలం.

చిట్టాబళెసోమయాజులు : హే శ్రూయతాం ఘటాదికార్యం ప్రతి దైవాదాగతస్య రాసభస్య పూర్వభావిత్వమస్త్యేవ. రాసభః కారణం వా?

గోవిందభట్టు: గర్దభః కిముదాహరణ ముచ్యతే !

సోమయాజులు: ఏవంవృథా కష్టనేన త్వమేవగర్దభః।

గోవింభట్టు : ఏవంవృథా కష్టనేన త్వం శునకః ।

సోమయాజులు: త్వం శూకరః

గోవిందభట్టు : ఈమాటలు మధ్యస్థులు వింటిరా ?

మధ్యస్థ: ఈమాటలు నీవు విన్నదిగాక మధ్యస్థులూ వినవలెనా

సోమయాజులు: అదిగాదయా, నేను సమానాధికరణంగా ప్రసంగంచేస్తే వీఁడు వ్యధికరణంగా కూతలు పెట్టు చున్నాడు. ఓరీ నీవేవిద్వాంసుని కొడకవురా ?

గోవిందభట్టు : ఓరి, నీవు నిన్నటివరకు పిళ్ళగాడితనముచేసి నేడు కుళ్లాయపెట్టుకుం'టే నే విద్వాంసుని కొడకవైతివా?

సోమయాజులు : ఓరి నీవు సామంతుని పాళెనుండి కాలికి గజ్జెలుకట్టుకొని సత్రానికి కట్టెమోపులు మోస్తివే.

నేడు తలపాగచుట్టి నెత్తికట్టుకొంటేనే సభలోమాట్లాడే టట్టాయెనా ?

గోవిందభట్టు : ఓరి, నీవు నిన్నటివరకు సతా్రినపుల్లాకుల గంపలు మోచిమోచి తలబట్టగట్టిందే. కాగానేకద కుళ్లాయనెత్తిఁబెట్టుకొంటివి. కుక్కవలె నిక్కడనేమి మొరిగేవురా ?

సోమయాజి : ఏమికూసేవురా పోతుగాడిదవలెను.

గోవిందభట్టు : ఓరి లౌకికాలా ! చెంపవేతునో.

సోమయాజి : ఓరీ అట్లాపండ్లు రాల్తునో

మధ్యస్థుడు : దొడ్డప్రిసంగం చేస్తిరోయి. మీరిద్దరు న్నిద్దరే.

వ. అని వారించు సమయంబున కందళిత మందహాసవదనారవిందుడై మన్నారుదాసభూపాలుండేమనుచున్నాడు.

నాయనివారిమాట : వీరిప్రిసంగాలకేమి ఉన్నదేకద! ప్రిసంగం సేయమంటే సిగలుపట్టుకొని తన్నులాడుదురు. కవీశ్వరులు మీరుపద్యాలు చదవరోయి.

కవీశ్వరుడు చదివేపద్యం:

క. హృద్యానవద్య వర్తన
విద్యాధిక తారతమ్య విజ్ఞానకళా
విద్యోతమాన, వర్ధిలు
ప్రిద్యోతన తేజ, విజయరాఘవభోజా !

మఱొకకవీశ్వరుఁడు :

క. ఈధరణీతలమంతయు
శోధించిన నిన్నువంటి శూరుఁడుగలఁడా !
సాధించితి వరివీరుల
రాధేయోదార, విజయరాఘవధీరా !

మఱొక కవీశ్వరుండు చదివేది :

సీ. నీదు విద్వాంసులవాదుకు మదినల్కి-
శేషుండు పాతాళ సీమఁజేరె;
వివిధభాషల భవత్కవుల ప్రౌఢిమఁజూచి
వాణి కాననసీమ వదలకుండె;
తావక వైణిక ప్రావీణ్యమును గాంచి
సురముని నిలువక తిరుగుచుండె;
భవదీయ నట నాట్యపటిమ రామదిఁగోరి
ధర మహానటుఁడట్టు తపముసేసె
గీ. నిట్టి విద్యాధికులు మెచ్చు నెల్లవిద్య
లమర నారార నీయందె యతిశయించె;
కవనజితభోజ, మహితవైభవ బిడౌజ,
విజయరాఘవభూపాల, విజయశీల !

మఱొకరు విన్పించేది :

చ. చతురవచో విశేషములు శాశ్వతవైభవ శోభనంబులున్
వితరణ గౌరవంబులు నవీనయశంబు లుదార తేజముల్

ష్ఠీతిఁ గవిరాజకోటికిని జేయుచునుండు దృఢవ్రతంబుగా
బ్రతిదినమున్ గృతిన్ విజయరాఘవభూమిపతి న్నుతించినన్.

వ. ఆసమయంబున మఱియుఁ గొందఱువిద్వాంసులు ప్రసం
గంబు చేసిరఁట యెటునలెను.

మఱొకవిద్వాంసుఁడు చదివేది:

చూర్ణిక : జయతి సదా సకలభువన మండలాఖండలో లలిత
నిజభుజాటోప సంపాదిత ప్రతాపమహిమా, మహా
మాన్య సౌజన్యాద్యనన్య జనసాధారణ గుణజన్యకీర్తి
లతా సుమనస్తబకాయమాన పూర్ణిమా హిమకరో,
మకరోదంచిత ప్రభాకరప్రభా నిశితకరకృపాణ విరచిత
రిపువిజయో, విజయోచిత నిత్యకల్యాణ పరంపరా
సమేధమాన మానసవిలాసో మన్నారుదాసః॥

డిండిమం॥ ఇందిరాతవరాజతే మందిరేబుధవందితా
భూజనస్తుతభోజ నవ్యవిలాస మన్నరుదాసనిత్యం॥

స్వామిపరాకు॥ మావిద్వాంసులలోఁ గొందఱు నట్టువలయి
వింతవింతగాఁగొన్ని కోపులు వినిపించుచున్నారు వినుండ.

రూపకము॥

శారదా ఘనసార చందన
సారపాదప శారదాంబుద
తారహార తుషారభూధర
చారుకీర్తి మురారివిక్రమ॥

స్వామిపరాకు॥ అందఱున్న మొగములో అడ్డమెయిబట్టితే
నాకొడుకు నడుములో అడ్డమెయిబట్టె చున్నాఁడు.
ఈవగకొప్పలు ఇంకా చాలా ఉన్నవి. నానాటికి విని.
పించుచున్నాడేకద. ద్రావిడానవచ్చించి వినిపింతురె.
ఆవగకొంత నేర్చియున్నారము విన నవధరించుండ.

వర్ణము॥ వినయప్రకాశ సనయస్వదేశ
రవితేజ కవిభోజ సురరాజభోగ
వాగీశభోగీశ యోగీశ సాహిత్యపాండిత్య
ధీరాతిశయాతి భాసురా।
విజయరాఘవ నృపాలశేఖరా॥

వా. ఈచందంబున విద్యలు వినిపించిన విద్యాధికుల
కుదారంబులైన హారంబులు జాంబూనదాంబరకదంబకంబులు
పాలించి పంచెనఁట యెటువలెను.

క. ఈధరణీతల మంతయు
శోధించితి, నిన్నువంటిశూరుఁడు గలఁడా
సాధించితి వరివీరుల
రాధేయోదార విజయరాఘవధీరా॥

వ. ఆసమయంబున విజయరాఘవభూపాలుండు నగరు
చేరవచ్చి వెంటనంటి వచ్చుదొరల నిజనివాసంబులకుఁ బంచి
రాయసంబులతోడఁ గొంతతడవు మంతనంబైయుండి, యంతః

పురప్రవేశంబు నటించి భోజనాదికృత్యంబులు తీర్చి తేజంబు మెఱయఁ గూర్చున్నయావేళ మదనమంజరియనుంగునెచ్చెలి యైన కనకాంగి విజయరాఘవుని సరసకుఁజేరవచ్చిన సమయంబున నెదుటఁదోచు దివ్యశకునంబుల కుప్పొంగుచు నేమనుచున్నది.

దరువు॥ కాంభోజి॥ ఆట॥

గజరాజునుగంటిని ఈతోవలో గజరాజునిగంటిని।
విజయరాఘవునితో వేగమాటాడఁ గలుగునో ॥౧॥
పాలకడవలు గంటిని ఈవేళనేఁ బాలకడవలుగంటిని।
భూపాలుడు నామనవి యాలించునేమొ ॥౨॥
కదళీఫలములు గంటిని ఎదుట నిపుడు
కదళీఫలములు గంటిని,
ముదముతో వాఁడు మాచెలికి బొట్టుగట్టునేమొ ॥౩॥

వ. ఇవ్విధంబున నెదుటఁ దోచు దివ్యశకునంబులకు మెచ్చుచు, నచ్చిగురుఁబోఁడి యచ్యుతవిజయరాఘవుని నగరు చేరవచ్చి దగ్గఱనున్న హెగ్గడికత్తెకుఁ దనరాకదెలుప నారాకా శశాంకవదన ముదముతో మన్నారుదాసభూపాలుని సముఖంబుఁజేరి విన్నవింప నామన్నెపున్నమచందమామ యారామనుఁ దోడితెమ్మనిన సమ్మగువ వచ్చెనట యెటువలెను.

దరువు॥

విరులబంతి చేఁబూని వేడుకఁగనకాంగి ।
సరగున విజయరాఘవుని సముఖమునకు వచ్చెన్॥

వ. ఈరీతిఁజేరవచ్చి విరిబంతి కైకానుకచేసి మొ్రక్కి నిలుచున్న కన్నియంజూచి యేమనుచున్నాఁడు.

నాయని వారు చదివే పద్యం॥

క. ఎవ్వరు పంపఁగ వచ్చితి
వెవ్వేట వసింతు నామమెయ్యదియగు నీ
కివ్వేళవచ్చు కార్యము
జవ్వని, మాతోడఁ దెలుపు సరగఘటింతున్॥

వ. అనిన నా మనుజవల్లభునితోఁ గనకాంగి యేమనుచున్నది.

ప్రధానచెలికత్తె కనకాంగి వినిపించే ద్విపద :

ద్వి॥ అవధారు నగధైర్య, యతులితశౌర్య,
భువనమోహనరూప, భూరిప్రతాప,
యెలదోఁటలోన మీరింపుమీఱంగ
వెలయు వేడుక నిన్న విహరించువేళ
కలికి నీటుమిటారి కంతుకటారి
చలువలకొంకి వాసనల పూవంకి

కలికి వగలజాణ కస్తూరివీణ
కులుకు ముద్దులగుమ్మ గొజ్జంగిరెమ్మ
పగడంపు లతకూన పన్నీటిసోన
మిగులఁ జక్కనికాంతి మెఱయునాయింతి
అల కళానిధియను నవనీశ్వరునకుఁ
బొలుపు మీఱిన వరపుత్రికయైన
మదనమంజరి యను మహిళాలలామ
ముదముతో నపుడు మిమ్మును గనుఁగొనుచు
నీరూపరేఖకు నెమ్మదిఁ జొక్కి
మారుని శరముల మాటికిఁ జిక్కి
మనసు మీపైనుంచి మరలింపలేక
దినమొక యేడుగాఁ దెలివిగైకొనక
వనజాక్షి యున్నట్టివగఁజూచి కలఁగి
కనికరంబునఁ జేరి కలికియు నేను
జిన్ననాఁడాదిగాఁ జెలిమితోఁ గూడి
యున్నవారము గాన నువిదనూరార్చి
వచ్చితి నిప్పుడో వసుమతీనాథ
మచ్చికమీఱ నామనవిగైకొమ్ము
సరస కవిత్వప్రసంగంబు నందు
భరతాది విద్యల ప్రౌఢిమయందు

నాట పాటలయందు నటినకునెందు
సాటిలేదిప్పు డీజగతిలోపలను
మాట మాత్రముగాదు మన్నారుదాస!
మేటియన్నిట నిన్ను మెప్పించనేర్చు.

వ. అని మఱియు నేమనుచున్నది.

ఘంటారవము॥ ఆట॥ పదము॥

వచ్చువిల్తుఁడు దాడివచ్చెర।
వచ్చి మూఁకకు సెలవిచ్చెర।
నెచ్చెలికిని దాప మెచ్చెరా ॥౧॥

కన్నెనేఁచ మేరగాదుర । ఆ
కన్నెపాయము నీకు మీఁదురా।
కన్నుల నిదుర లేదుర
మన్నెరాయ, నినుబాయలేదుర ॥౨॥

కెరలి చిలుకలు కేరెరా।
నరసతేఁటుల బారుతీరెరా।
మెఱసి యంచలు పేరెమువాఱెరా। ఆ
మెఱుఁగు గుబ్బలిప్పుడు మీఱెరా ॥3॥

ఇంచుఁబోఁడిని మన్నించరా । నీ
పంచదారమోవి పాలించరా।
మించువేడుక లాలించర।
పంచబాణుని కేళిఁదేలించరా ॥౪॥

వ. అని మందలించిన యాకన్నియనుంజూచి మన్నారు దాసభూపాలుం డేమనుచున్నాఁడు.

నాయఁడు చదివే ద్విపద:

ద్వి. సుదతిరో యానాను జూచితిమేము
మదిరాక్షి యిప్పుడు మమ్మును జూచె.
ఆయింతి చెలువ మేమనవచ్చుఁ దెలియ
*　*　*　*　*
కాముని చికటారి కైవడి మెఱసె
కలికిరోఁ గూటమి గలుగునాయనుచుఁ
దలఁపుచు నుండఁగాఁదరుణి, వచ్చితివి
ఏనున్న భావంబు నింతిరోఁ దెలుపు
మానసాయకుచేత సుగ్గియున్నాఁడ
ఎలమి మీఱంగను ఇప్పుడు నేను
అలినీలవేణిఁ బెండ్లాడెద ననుచు
మఱవక తెలుపుము మనసురంజిల్లఁ
దెఱవకు నిప్పుడు తేటతెల్లముగ.

వ. అని మందలించి యామానవేశ్వరుండు బహుమానంబులు సేయఁగైకొని ముదముమీఱఁ గనకాంగి కదలి వచ్చు సమయంబున, నామదనమంజరియును విజయరాఘవ మహీకాంతునిపై నంతంతకు బాళిమీఱ నింతింతనరాని విరహవేదనచే

గరంగుచునున్న నాపల్లవాధరయుల్లంబు రంజిల్ల విజయవిక్రమ శాలియగా నావిజయరాఘవునిఁ దగఁబెండ్లియాడుదువని భావి కార్యంబు దెలుపుటకై యాయంగన చెంగటికిఁ జెంగమ్మ యెఱుకల కలకంఠియై వచ్చెనఁట యెటువలెను.

కొరవంజి॥ ద్వి॥

శ్రీలచే విలసిల్లు చిన్ని నెమ్మోము
చాలరాణింప వజ్రాలచే మించు
మలచిన యపరంజి మాందాళిపూని,
తిలకంబు తీరుగా దిద్ది చెన్నొందు
సన్నజాజిసరంబు సవరించి కురుల
వన్నెఁగా గీల్గంటు వైచి యందముగ
దంతపు కమ్మల ధవళిమమించు
కాంతిచే ముత్యాలకమ్మలు మెఱయ,
పొంకమౌ తగు హారముల జంటగలిగి
సంకుపూసలదండ చందంబుపూన
సరిలేని కెంపులసరముల హొయలు
గురిగింజదండల కొమరు వహింప
కరము రంజిల్ల బంగరుకాసె నెఱిక
మారుపు మీఱిన పారుటాకులచీర,
ముదువొంద రతనాల బుట్టచేపట్టి

శృంగార మమరంగఁ జెంగమ్మ యపుడు
పొంగుచుఁ దనయుప్పైఁ బూనినప్రేమ
గొరవంజి వేషంబుగోరి ధరించి
పురవీధికిని వచ్చెఁ బొగడంగ జనులు.

వ. అప్పురా మఱియు నేవిధాన వచ్చెను.

మాళవి॥ ఆట॥ దరువు॥

వచ్చె నెఱుకత జెళుకుగులికెడు వాలుచూపులుచూచుచుఁ
హెచ్చుపచ్చల బుట్టిగైకొని యింపునటనలు మించఁగా॥
సరిగపనులను హెచ్చుమించిన
జిలుగు చందుర కావి చేలటు
హెచ్చుగా పొరుటాకువలువలు
యందచందము మీఱఁగా ॥౨॥

మెఱుఁగు గుబ్బలమీఁదఁ గెంపుల
మేలిసరములు మెఱయఁగా!
కురులఁ జుట్టిన తావిసంపఁగి
విరుల సరములు గదలఁగా ॥3॥

వ. ఈచందంబున వచ్చి యాచెంచుమించుబోఁడి తన్నుఁ జూచు చంచలాక్షులతో నేమనుచున్నది.

దరువు॥ కొరవంజి॥ ఆట॥

ఎఱుఖాడు గెఱుఖాడు గెఱుఖాడుగదోయమ్మ
యెఱుక నేఁజెప్పెదనమ్మ।

గుఱిగాను ననుజేరి కోరినవారికి
కోరిక చేకూర్తునమ్మ ॥ ౯॥

వ. ఈరీతిఁగోరి తనుంజేరి పేర్కొనువారికిఁ దార్కాణగాఁ బలుకుచు మెచ్చులందుచు వచ్చునామెచ్చులాడినిజూచి యొక సుదతి మదనమంజరిచెంగటికివచ్చి యేమనుచున్నది.

చెలికత్తెచదివే ద్విపద:

ద్వి. ఓరామ, వింటివా యొకవింత నేఁడు
ఈరాజవీథిలో నెఱుకతయొకతె
తలఁచిన తలఁపెల్ల దార్కాణగాఁగఁ
దెలుపుచునున్నది తేటతెల్లముగ.
అక్కరో కోరి నేనడిగినదెల్ల
నిక్కంబుగాఁబల్కె నేర్పుమీఱఁగను.
వారిజాక్షులు వచ్చి వరుసతోనడుగ
వారి వారికి నిటువలెఁ బల్కెనమ్మ.
ఎఱుకతలం జూచి తెందఱినైన
హరిణాక్షి; యిటువంటి యతివను గాన.
నామాటనేర్పులు నావిలాసములు
నామోహనాకృతి యరుదు వీక్షింప
అంగన నెమ్మోము నందంబుచూడఁ
జెంగమ్మపోలికఁ జెలువొందుచుండు

చెలులకు నిటువంటి చెలువంబు గలదె!
చెలువమన్నారు ఈచెలువ గాఁబోలు!
ఆయింతిఁ బిలిపించి యడిగితివేని
యీయెడ నీకోర్కె లీడేరునమ్మ.

వ. అని పలికిన నెచ్చెలితో నామచ్చెకంటి యేమను చున్నది.

నాయకురాలిమాట॥ అయితే మంచిదే ఆచెంచుమించుఁబోఁ
డిని ఈడకుఁ దోడితేవే.

వ. అని మందలించిపంచిన నెచ్చెలిపిలువ నాయెఱుకత వచ్చెనఁట యెటువలెను.

సౌరాష్ట్రము॥ ఆట॥ దరువు॥

తరుణి కోరినకోర్కె తార్కాణగాఁగ
మెఱయింప నల చెంచుమించుఁబోఁడివచ్చెన్.

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చిన యాచెంచుబోఁడి, యాయంచనడ లాఁడింజూచి, యేమనుచున్నది.

చెంచుకాంభోజి॥ జంపెతాళము॥ దరువు॥

ఎఱుకడగవె కొమ్మ యెఱుకలసానినేను
తరుణిరో నీవెంచు తలఁపు దెలిపెదనె ॥౧॥
కొమ్మరో నీకోర్కె కొంగుబంగారముతె
సమ్మతమైన నొకవరుస సొమ్ములిచ్చెదవ ॥౨॥

నీమనసు రంజిల్ల నేఁబలక నేర్తునె।
నామాట తార్కాణమైనను మెచ్చుకొనవె ॥౩॥
వాడవాడలనున్న వనితలను మెప్పింప।
ఈడులేని సొమ్ములిదె యిచ్చిరమ్మ ॥౪॥

వ. అని పలికిన యెఱుకలకలకంఠితో నాకలికిచిలుకలకొలికి-యేమని పలుకుచున్నది.

నాయకురాలిమాట : ఏమే యెఱుకలసాని, నీవుండే రాజధానియేమి ? నీపేరేమి తెలుపవే.

వ. అని యడిగిన నాయెఱుకలమోహనాంగి యేమనుచున్నది.

దరువు॥ మంగళకైశిక॥ ఆట॥

వన్నెగా దక్షిణద్వారకా పురమున
మన్నారు సన్నిధి నుందు।
నన్నుగోరి వేడు ననఁబోఁడులకెల్ల
నెన్నిన తలఁపులు దెలుపుదు ॥౧॥
వెలఁదిరో యచ్యుతవిజయరాఘవుఁడు
వేవరుసల నన్ను మెచ్చి।
పలుమాఱుగావించు బహుమానములంది
యెలమి తంజాపురినుందు ॥౨॥

కడలిరాయని ముద్దు కన్నియ పేరను
పుడమిలో జనులెల్లఁ బిలుతురు।
అడిగిన శకునము లతివ, తార్కాణగ
కడువేడుక మీాఱఁ దెలుపుచు ॥3॥

వ. అని యీరీతిం బలికిన యాయెఱుకలనారీశిరోమణిని మాత్న రత్నసింహాసనాసీనం గావించి నిద్దంపుబంగరుగద్దియపైఁ దాఁ గూర్చుండి యాముద్దులాడి వచనరచనా చమత్కృతులఁ గందళితమందహాసవదనారవిందయై నీ వెవ్వరికిఁ దార్కాణగా వివరించితివని యడిగిన మించినవేడుక నాచెంచుమాయలాడి యేమనుచున్నది.

దరువు॥ రామకవి॥ ఆది॥

వెలయఁగా నీసీమయేలు విభుని గరితలకు
చెలువమన్నారుని సేవింపుచు మీావిభుఁడు
ఇలయెల్ల నేలునని యెన్నైన వరుసలఁ
గలికిరో నేను తార్కాణగాఁ జెప్పితినె॥

వ. అని పలికి యాశకునాలకలికి యాబాలికతో నేమనుచున్నది.

ఎఱుకతమాట॥ సేస్నూపు సేసూస్రు సేసూపవే దుండి; బంగారు సెయ్యి, భాగ్యముగల సెయ్యేయమ్మ.

వ. అని మఱియు నేమనుచున్నది.

కాంభోజి॥ ఆది॥

సేసూవు సేసూవు సేసూవగదవె।
వాసిగా నొకమేలువార్త దెలిపెదనే ॥౧॥

పదుమవు రేకల భాసిల్లుసెయ్య।
ముదమునఁ జుట్టాలఁబోషించు సెయ్యి ॥౨॥

కోరినవారికిఁ గోర్కులిచ్చే సెయ్యి।
చేరి నమ్మినవారిఁ జేపట్టు సెయ్యి ॥3॥

అని మఱియు నేమనుచున్నది

దరువు॥ తోడి॥ ఆట॥

ముదితరో బంగారు మొరిఁటెలోపలను
ముదముతో గురిసూడ ముత్తేలు దెమ్మిపుడు ॥౧॥

కలికిరో ముత్తేలు కరమునఁ గైకొని
తలఁచవే నీ వెంచు తలఁపుదెలిపెదనే ॥౨॥

వ. అని యాకుందరదన యిందువదనలందిచ్చు కుందనపు మొరిఁటెలోని ముత్తియంబులు హస్తంబునవహించి బత్తితో నిష్టదేవతల నేమని ప్రార్థించుచున్నది.

ఎచ్చుకతమాటలు। శ్రీరాజగోపాల! సెండలంకార! దక్షిణ ద్వారకావాస! చక్కనిసామి! చెంగమలవల్లినాయక! విజయ

రాఘవ వరద ! నీవేనేనై, నావాక్కునిలిపె, నాతలపునిలిపి, చల్లని వాకిచ్చి, చక్కనివాకిచ్చి, యీపమ్మ తలచినతలంపు తార్కాణగా పలుకవయ్య.

వ. అని పలికి యాయెఱుకలకలికి యాకలకంఠినిఁ జూచి యేమనుచున్నది.

ఎఱుకతమాట : అమ్మాయమ్మ, ఎఱుకాడు గెఱుకాడుగే నోయమ్మ. చెయ్యంటె మగడు; భుజమంటె కోడు; కడుపంటెబిడ్డ నీయాలో సెప సెప్పేగాని, యీబురుకనికి ఈబురుకనికి బువ్వపెట్టవే బువ్వపెట్టవే దుండి ! అది యెట్టునంటిదని అడుగుతావుండావే; సెయ్యే. నీమగ డెటువంటివాడని అడుగుతావుండావె. అయితే సెప్పే వినవేయమ్మ.

దరువు॥ ఎఱుకలకాంభోజి॥ జంపెతాళము॥

తరుణిరో పదియారు దానములు గడియలో
మెరయఁ జేసినయట్టి మేటియే యితఁడు॥
గోపాలదేవుఁడే కులదైవమనుచు
నేప్రొద్దు మదిలోన నెంచునె యితఁడు ॥౨॥
సమరాన నెదిరించు చండిమన్నీలను
విముఖులుగఁజేయు భూరమణుఁడె యితఁడు ॥3॥

రమణులను బదివేల రంజిల్లు ప్రేమతో
సమముగఁ బాలించు సామియే యితఁడు ||౮||

హేమాబ్జనాయికకు హితఫతు్రిఁడనఁగను
ఈమహినివర్ధిల్లి యింపొందు నితఁడు ||౯||

అని మఱియు నేమనుచున్నది.

ఎఱుకతమాట : ఓకుటిలాలక, యీకోరిక యేర్తీతిఁ జేరిక యఃయ్యీనని అడుగుతావుండావె. అటూ యిటూ సూడక వ్రాకొని వినవేదుండి! వొంకె, రెంకె,వొందు. ఈదినంబులలోననే నీనెచ్చెలివల్లనుండి నీకోరిక వొన గూడేనే. నీమగడు నీచేరువకు వచ్చినాడని యెంచుకోవే. ఈసంతోసాన నీవు నన్ను మరవకువే. నన్ను తలసుకోవే దుండి !

వ. అని తార్కాణగాఁ బలికిన యెఱుకలకలకంఠికి నా వాలుగంటి జాంబూనదాంబరతాంబూలములు బహూకరించిన నాయెఱుకలసాని నిజనివాసప్రవేశంబుచేసెనట యెటువలెను.

వ. అంత నామదనమంజరియును విజయరాఘవ మహీకాంతుని చెంగటికిఁబంచిన యాపంకజాక్షి యింకా రాదాయె. ఆదొరల పట్టభద్రుని పొడగనుప్రదొఱకునో దొఱకదో ! ఈ కోరిక యేరీతి చేరికయఃగునని యాభామినీమణి యేమనుచున్నది.

పద॥ కాంభోజి॥ ఆట॥

వెలఁదిని వేడుకొని విజయరాఘవుని
వేగనేఁ దోడి తెమ్మంటిఁ గా।
చెలువుని సమయము గలిగిన నెటువలె
నామనవులఁ దెలుపునో ॥౧॥

వినిన నాదరించునో లేకవాఁడు
విని వినములు సేయునో ।
దిన మొక్క యేడాయెఁగా వాఁడు ఇది
తెలిసి యిందు రాఁడాయెఁగా ॥౨॥

స్వామి యిందు వచ్చెనని వానివద్ది
సవతులిందు రానిత్తురా ।
నామనోరథము లేక నెన్నటికి నీడేరునో ॥౩॥

వ. అని యామహీపతిమీఁది మోహపారవశ్యంబున నున్న సమయంబున నామంజువాణిచెంతకుఁ గనకాంగి వచ్చెనట యెటువలెను.

దరువు॥ సారంగ॥ ఆది॥

మదిలోన సంతోషము మాటికి చెలఁగఁగ
ముదమునఁ గనకాంగి ముదితను జేరె ॥౧॥

వ. ఈవిధంబున వచ్చిన నెచ్చెలి మదనమంజరిచెంగటికిఁ జేరి యావిజయరాఘవమహీవిభుఁ డానతిచ్చిన మాటలా బోఁటికి వీనులవిందుగా వినిపించెనఁట యెటువలెను.

హుశాని॥ ఆది॥ పదము॥

మన్నెహంపీరుని నో చెలియ మన్నారుదాసుని।
కన్నుల పండువుగాఁ జూచితి నే ॥౧॥

వీరాధివీరుఁ విభవదేవేంద్రుని
శ్రీరఘునాథ కుమార శేఖరుని ॥౨॥

చిఱునవ్వుఁచేతను జెలులను జాల
గరగించు మోహనాకారుని సామిని ॥౩॥

రమణుల వేవేల రంజిల్లు వేడుక
సమముగా నేలెడు చక్కని సామిని ॥౪॥

కంతుజయంత వసంతులను మీఱి
మంతుకెక్కిన రూపవంతుఁడైన ॥౫॥

వ. అని మఱియు నేమనుచున్నది.

గీ. నీవునల్కిన పల్కులన్నియును నేను
విజయరాఘవవిభునకు విన్నవింప
నతఁడు ముదమున నామాటలాదరించి
వనిత, నిను బెండ్లియాడంగ వత్తుననియె.

వ. అని మందలించిన నయ్యిందుముఖి కందళిత మందహాస వదనారవిందయై గారవంబుమీఱ నేమనుచున్నది.

(నాయకురాలు విన్నవించే పదం)

ముఖారి॥ ఆది॥

నానోముఫలియించే నామనసురంజిల్లె నాకోర్కులీడేరెనే
మానినీమదనుండు మన్నారుదాసుండు నామనవిగైకొనె
గనుక।

పదివేలజన్మముల బంగారు చెంగమ్మను
పలుమారు పూజసేయఁగా।
కదిసి యావిజయరాఘవ సార్వభౌముండు
ఘనత నన్నేలుఁ గదనె ॥౨॥

ఇంతుల నెందఱినైన వేలు మన్నారుదాసుండు
వింత నన్నాదరించెనే।
ఇంతగుణవంతుడు ఇంతిరో యిప్పుడు
ఎలమిఁపతి యాయెగనుక ॥౩॥

వ. అని మఱియు నేమనుచున్నది.

ద॥ ధన్యాసి॥ ఆట॥

చెలఁది నాకోర్కులు చెలయఁజేసిన నీకుఁ
జెలఁగి యేయుపకారము సేయుదునమ్మ ॥౧॥
ఎలమిఁగో నవనిధానములిచ్చిన నీడుగాదు
కలికిరో నిన్ను నేగాఁగిలించెదను ॥౨॥

వ. అనిన విని యావనజగంధిశోఁ గనకాంగి యేమను
చున్నది.

కాంభోజి॥ ఆది॥

మానిని, నీవంటి నిధానము గలుగంగ
పూనిక నవనిధానములు పొందఁగాఁ గలిగె॥
ఎన్నఁటికిని నీవు ఈ నెనరు మది నెంచి
నన్ను మఱవకుమమ్మ ననబోఁడి నీవు ॥౨॥

వ. అని మందలించిన కనకాంగిని ముదముమీఱ మదనమంజరి కౌఁగిలించుకొని కనకాంబరంబుల ఘనభూషణంబుల బహుమతులుగావించి మఱియు మఱియుఁదనప్రియునిగుణంబులు గణుతింపుమని వినుచుండె. తదనంతర కథాసంవిధానం బెటువలెను.

వ. అంత నావిజయరాఘవ నృపపుంగవుండును కనకాంగిచేత మదనమంజరి మంజుతర రూపరేఖావిలాస విశేషంబులు హృదయంబురంజిల్ల విన్నవాఁడు గావున నయ్యింతి తనచెంత నిలిచినట్లుండ నంతకంతకు నింతింతనరానికాఁక యెంతయు హెచ్చఁ గంతుబారికిఁ జిక్కి యేమనుచున్నాఁడు.

నాయఁడు విన్పించే విరహపదాలు:

ఎఱుకలకాంభోజి॥ఆట॥ (పాములనాగస్వరం విన్పించేది)

బాలరో నీపైఁ జాలమేలువాఁడనె।
యీవేళ నీకౌఁగిలిఁబాలింపవే ॥౧॥
నీదాసుఁడనుచును నెమ్మిమీఱఁగ నన్ను
ఆదరించి నీకెమ్మోవి ఆననియ్యవె ॥౨॥

వలపుఁజూపఁ నేరనె వనితగో యిపుడు
ఎలమిమీఱ రతులనన్నేలుకోవె ॥3॥

వ. అని మఱియు నేమనుచున్నాఁడు.

ఘంటారవము॥రూపకము॥అటతాళము.

చలముసేయకయిపుడు సంపంగిమన్నారుదాసారమ్మని॥
చెలువనీవేటికిఁ జేరరావు ॥౧॥

నీరజాక్షి, నిన్నుబాసినిముసమైనఁ దాళనే।
ఒయ్యారిరానె నీమోవియానసియ్యవె ॥౨॥

చక్కెరవిల్తునికేళి సరసాన నేలుకోవె।
దక్కినానె నీవలలఁ జిక్కినానె ॥3॥

అని మఱియు నేమనుచున్నాఁడు:

మధ్యమావతి॥ఆది॥దరువు॥

ఏమేమోముద్దులగుమ్మ ఎందాకతాళుదునె।
రామరో నేవిజయరాఘవుఁడనే ॥౪॥

ముద్దుగులుకునీమోవి మొనపంటనొక్కనె
వద్దచేరికౌఁగిలించే వనితనీకుదక్కితినే ॥౫॥

వ. అని మఱియు నేమనుచున్నాఁడు.

సావేరి॥ ఆట॥ దరువు॥

ఏలాగుతాళుదునె యీమోహ
మెంతని విన్నవింతునె।

బాలరో నీమోవి పంచదారలియ్యవె
పలుమారు మ్రొక్కెదనే యోలలన ॥౧॥
పండువెన్నెలగాయఁగా నీ రేయి
బాళినీపై పెంచెనే।
నిండుమోహమువీఱ నేనయ్యో గారవించి।
నెలఁతా నీకౌఁగిలీయవె ఓలలన ॥౨॥
విరవాదివిరిశయ్యను సన్నుజేరి
వేమారు మరుకేళిస।
తరుణిరో మన్నారుదాస రమ్మనిపిల్చి
కరుణతో నన్నేలవే యోకొమ్మ ॥3॥

వ. ఇత్తెఱంగున మోహవిభ్రాంతిచే నున్న కాంతునిజూచి చెంతనున్న యింతులు తమలోఁ దామే యనుచున్నారు.

దరువు॥ సావేరి॥ ఆది॥

ఎంతని తెలుపుదు నీవిభునకు మోహంబు
వింతయైయున్నది వెలఁది, చూచితివె ॥౧॥
చూచిచూడకమున్నె చొక్కినాఁడమ్మ
యాచెలిభాగ్య మేమనియందమమ్మ ॥౨॥

ఘంటారవము॥ ఆది॥

చిగురుఁబోఁడివలలఁ జిక్కిమన్నారుదాసుండు
మగువనేఁబిల్చిన మాటాడఁడమ్మ ॥3॥
అచ్యుతవిజయరాఘవుఁ డాచెలినిగూడితె
మచ్చకంటిరో యెంతమన్ననసేయునో ॥౪॥

వ. అని యీచందంబున నాయిందునదనలు మందలించు చున్న యాసమయంబున మీాపరంబుగా దిగ్గగనాంతరంబుల నగ్గలంబుగాఁ బ్రమోయు హెగ్గాళెలును బూరగాళెలును నూత్న రత్నకలశప్రభానిచిత్రంబులగు వాజపేయచ్ఛత్రంబులును సౌవర్ణ కాండప్రకాండశ్రీ మెఱయుచామరంబులును ఉభయపార్శ్వంబులఁ బ్రభలు నిగిడింప, వింతగ కుందనపు సంతనపనుల నెంతయు మెఱయు దంతపుఁబల్లకి నెక్కి వెంబడిగ శ్రీవైష్ణవుల సంఘంబు లసంఖ్యాంబులై తీవిమెఱయ సేవింప, చతుర్వేద శత క్రతు శ్రీనివాస తాతయాచార్యవర్యు లా చంగమలాంబికా వరతనయుని చెంగటికి విజయించిరఁట యెటువలెను.

దరువు॥ హుశాని॥ ఆది॥

స్థిరకీర్తి శ్రీనివాస దేశికుఁడు వచ్చె
గురురూపమున వచ్చు గోపాలుఁడనఁగ ॥౧॥

మురువుమీాఱిన పట్టి ముత్యాలకుళ్ళాయి
సరిలేనిరతనాలజంటి యరచట్టు।
హారువైన బంగారు తిరుమణివడములు
మెఱయఁ గనకాంబరము మిగుల రాణింపఁగా ॥ ౨॥

వ. ఈతీరునఁ జేరవచ్చిన గురురాయచంద్రుండు విజయ రాఘవేంద్రుండున్న చందంబు చూచి తనవద్దికి వచ్చి వందనం బాచరించిన ముద్దియలతో నేమనుచున్నాఁడు.

(ఆచార్యులు విన్పించేది)

శంకరాభరణము॥ ఆది॥ దరువు॥

ఎప్పుడు నేవచ్చిన నెదురుకొని ప్రేమతో
నుపచరించేవాఁడేల యూరకేయున్నాఁడమ్మ ॥౧॥

కన్నియలార దెలుపరమ్మ గ్రక్కునమాతోను।
మన్నారుదాసుఁడేటికి- మాటలాడఁడమ్మ ॥౨॥

ఏకార్యమైనను హెచ్చరించి మాయను మతి।
గైకొనువాఁడు తెలుపనికార్యమిదేమమ్మ ॥౩॥

హృదయమిటువంటిదని యించుకమాతో మీరు
ఇదియని తెలిపినఁజాలు నిపుడెయొనగూర్తుము ॥౪॥

వ. అని యానతిచ్చిన గురురాయపట్టభద్రునితో నాభద్రగజయాన లేమనుచున్నారు.

బిలహరి॥ ఆది॥

ఏమగువయో వచ్చి యీవిభుని చెంతఁ జేరి।
యేమొ విన్నవించె నేముగనుంగొనంగ ॥౧॥

ఆచార్యశేఖర యది మొదలుగానితఁడు।
ఈచందమున నున్నాఁడు ఇదిమీరె తెలియరయ్య॥౨॥

వ. అని యిందువదనకు మందలించినఁ గందళితమందహాసవదనారవిందుఁడై ముందటి రాఁగలశుభంబులు దెలిసి నిజనందనునిమేను కరారవిందంబున నందంబుగానిమురుచు నేమనుచున్నాఁడు.

(ఆచార్యులు విన్పించేది)

ద్వి. విజయ రాఘవభూప, విపులప్రతాప,
సుజనసన్నుతశీల, శుభగుణలోల!
ఎనయ నీమదిలోన నెంచునీకార్య
మొనగూడుటకును మున్నొకకట్టిగలదు
విశదింతు నెంతయు వివరంబుగాఁగ
వినఁగదవయ్య సవిస్తరంబుగను
తలఁపఁగ నలయశోదకును దోఁబుట్టి
కులగుణవంతుఁడో కుంభుఁడన్వాఁడు
నియమవంతుండల్ల నీలాంశయగుచు
ప్రియపుత్త్రియైన యప్పిన్నపిరాటి (?)
చెలఁగ గన్నెకుఁ బెండ్లిసేయంగఁ దలఁచి
యట్ల సప్తవృషభంబు లంటఁగట్టినను
ఎలమిఁగోఁ దనపుత్త్రి నిచ్చెదననుచు
వలనుమీఱఁగ స్వయంవరము చాటింప
నప్పుడు మన్ననా రచటికివచ్చి
యప్పెనువృషభంబు లంటంగఁ గట్టి
యానీరజాక్షిఁ బెండ్లాడినయంత
మానినీమణి యష్టమహిషులలోన
సన్నును సరిగాఁగ నడపుమటన్న

మన్నారప్ప డామగువకిట్లనియె
"ఈ పుష్టమహిపుల కెనగ వేల్లోక
నాయిక మన్నింప నాతిరో, తగదు;
కలియుగంబందున ఘనకీర్తి చేత
బొలుపొందు రఘునాథభూమిపాలునకుఁ
దనయుఁడనై నేను దనరుచుండుదును.
తనరంగ మన్నారుదాసుండనంగ
అవనిఁ గళానిధియను రాజునకును
కువలయేక్షణ, నీవు కూఁతురవగుచు
మదనమంజరనునామమున వర్తిలుము.
మదవతి, యప్పుడు నిన్ మహిని బెండ్లాడి
సాటిలేకుండంగ జగమెల్లఁ బొగడ
మేటిగా నడపింతు మేలఁతలలోన"
అని శౌరిపల్కి నీయతిశయంబెల్ల
నెనరున నిదె కళానిధికి నేఁదెల్పి
మన్నారుదాస, యామదనమంజరిని
జెన్నుమీఱఁగఁ బెండ్లిసేతు నీకిపుడు.

వ. అని యానతిచ్చి యచ్యుతవిజయరాఘవేంద్రుని హృదయారవిందంబునకు నానందంబు గావించి కాంచనమణి సముల్లసితంబగు పల్లకినెక్కి సకలవైభవంబులు మెఱయ రయంబున

మహనీయ యశోనిధియగు కళానిధి నగరిహజారంబు చేరవచ్చు సమయంబున నారాజదేవేంద్రుఁడు పరివారయుతుండగుచు ముదమున నెదుర్కొనెనంట యెటువలెను.

కేదారగౌళ॥ ఆది

కళానిధి యావేళ ఘనవైభవము మీఱ
నెలమి(తో)ఁ దాతాచార్యుల. కెదురుగావచ్చె॥

వ. ఈచందంబున నెదుర్కొని ముదమునుమీఱ సాష్టాంగ వందనంబాచరించి యాయాచార్యవర్యుని యంతఃపురంబునకు దోడ్కొనివచ్చి యింతులుఁ దానును వివిధోపచారంబులాచరించి రత్నసింహాసనాసీనుంజేసి తాను నతనియనుమతి నుచితాసనాసీనుండై యేమనుచున్నాఁడు.

(కళానిధి యనురాజు విన్నించే ద్విపద)

ద్వి. శ్రీనివాసాచార్యశేఖర, మీరు
పూని నామందిరంబునకును వచ్చు
కతమున నధికభాగ్యముగంటి నేను
ప్రతిలేని కీర్తిసంపన్నుండ నయితి.
అల మన్ననారుల యవతారమగుచు
వలనొప్ప మీకృపవర్ధిల్లఁగంటి.
చెలఁగుచు మీరువచ్చిన కార్యమిపుడు
తెలుపంగఁ గదరయ్య దేశికవర్య
తడయ నొనర్తు నెంతటికార్యమైన
నడియనికిని నిప్పుడానతీరయ్య.

వ. అని మందలించిన యారాజపురందరుంజూచి తిరుమలా
స్వయాభినందనుండైన యయ్యాచార్యవర్యుం డేమనుచున్నాఁడు

(ఆచార్యులు చదివేద్విపద)

ద్వి. నృపతిశేఖర, కళానిధి, వినవయ్య
యిపుడు వచ్చిన కార్యమెల్లఁ దెల్పెదను
ఘనుఁడైన విజయరాఘవశౌరి నీదు
తనయను బెండ్లాడఁ దామదినెంచి
మముఁ బంచె మీతోడ మాటలాడంగ
నమరంగ నతని మహాత్వంబువినుఁడు
చిన్న చెవ్వ నృపాలశేఖరు నస్త,
మెన్నంగ నలయచ్యుతేంద్రు పౌత్రుండు,
శ్రీరఘునాథ ధాత్రీనేత సుతుఁడు,
వీరాధివీరుఁడు విజయరాఘవుఁడు
అతుల సాహిత్యవిద్యల భోజరాజు
ప్రతిలేని యట్టి సంపదల రారాజు
ఆశ్రితజనపోషణాగ్రగణ్యుండు
విశ్రుత సాహస విక్రమార్కుండు
సోమార్కకీర్తి తేజోధురీణుండు
తనరు షోడశ మహాదానప్రదాత
యనివారితాన్నదానాఖిలతాత్రిత

వైష్ణవధర్మ నిర్వహణ పావనుఁడు
జిష్ణునఖాంఘ్రి రాజీవసేవనుఁడు
మన్నారుదాస నామాంక వత్సుండు
సన్నుత నీతి ప్రచారదక్షుండు
అటువంటివాఁడు నీయల్లుఁడౌ కతన
ఘటియిల్లెనౌర భాగ్యములెల్లనీకు.

వ. అనిన యా బోధనిధితోఁ గళానిధి యేమనుచున్నాఁడు.

దరువు॥ మధ్యమావతి॥ ఆది॥

ఆచార్యవర్య మీయానతిమీఁఱక
నాచిన్నిపట్టి మన్నారుదాసునకొసఁగుదు ॥౧॥
ప్రేమతో మీఁరలె – పిన్నపెద్దలగుచు
నీమహోత్సవమెల్ల – నీడేర్పరయ్య ॥౨॥

వ. అని మందలించిన యన్నరనాథునితో మన్ననమీఁఱ
నాచార్యు లేమనుచున్నారు.

(ఆచార్యులు చదివే పద్యం)

తే. గీ. ధరణివర నేఁడుశుభముహూర్తంబుగనుక
విజయరాఘవవిభునకు విన్నవించి
పొసగ నిశ్చయతాంబూలమునకు నిపుడు
ఎలమిమీఁఱంగను పురోహితులను బనుతు.

వ. అని యా తపోనిధి యా కళానిధితో మందలించి యత నిచే బహుమానంబులుగాంచి మరలి యా విజయరాఘవ భూపాలుని జేరవచ్చిన నా నరనాథుండును గురురాయశేఖరు నెదురుకొన వచ్చెనఁట యెటువలెను.

భైరవి॥ దరువు॥ ఆది॥

తరుణులుగొల్వ మన్నారుదాసభూపాలుండు
గురురాయశేఖరు నెదురుకొనవచ్చెనపుడు॥

వ. ఈతీరునఁ జేరవచ్చిన యచ్యుతవిజయరాఘవభూపా లుఁడు అతని పాదారవిందంబులకు వందనంబాచరించి తదా శీర్వాదంబునుం గైకొని కనకసింహాసనాసీనుంజేసి యా మహా మహు ననుమతి నుచితాసనంబునఁ గూర్చుండినసమయంబున నానృపాలునిఁజూచి యాచార్య్య లేమనుచున్నారు.

దరువు॥ మధ్యమావతి॥ ఆది॥

మన్నారుదాస, నీమదిలోనికోర్కులు
ఎన్నఁగ నీడేర్చుచు నేమువచ్చితిమి ॥౧॥
నృపవర్య, వేగమె నిశ్చయతాంబూలమునకు
నిపుడవేగమె పురోహితుల రప్పింపు ॥౨॥

వ. అని మందలించి పురోహితుల రప్పింప వారలువచ్చిరఁట యెటువలెను.

దరువు॥ రేగుప్తి॥ ఆది॥

చెలువమన్నరుదాసు చెంగటికిని వేగ
నెలమిమీఱఁ బురోహితులువచ్చిరపుడు॥

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చిన పురోహితులఁజూచి యాచార్యు లేమనుచున్నారు.

ఆచార్యులమాట: రారోయి పురోహితులు. కళానిధిమహారాజు
వారి నగరికిఁబోయి విజయరాఘవస్వామి వివాహానకు
నిశ్చయతాంబూలంబులఁ జేసి రారోయి.

పురోహితులమాట: అయ్యా అలాగే నిశ్చయతాంబూలంచేసి
వచ్చేమయ్యా.

వ. అని విన్నవించి యా పురోహితులు కళానిధి నగరికిఁ బోయి నిశ్చయతాంబూలం జేయించి మగిడివచ్చి విన్నవించిన తదనంతరంబ యయ్యాచార్యవర్యుండు ప్రియనందనుండైన విజయరాఘవచంద్రుని శుభముహూర్తంబునఁ బెండ్లిపీఁటపైఁ గూర్చుండనియమించి హృద్యంబులగు శోభనవాద్యంబులు మ్రోయ కాళ్ళుగోళ్ళు దిద్దించు నత్తఱి ముత్తైదువలు కొట్నంబులు దంచవచ్చిరఁట యెటువలెను.

ద. పెచ్చైనసొమ్ములు నింపుతో సింగారించుక
ముచ్చటలాడుచు ముత్తైదువలువచ్చిరి॥

వ. ఇవ్విధంబునవచ్చి యచ్చటనిలిచి తమతమ ముచ్చటలు మెఱయఁ బల్కి-రఁట యెటువలెను.

ముత్తైదువ తిప్పావధ్ఝులమల్లమ్మమాట: ఏమమ్మ ముత్తైదువలు ఇంతసేపు రాకుండవలె.

ఎల్లమ్మమాట: ఏమిసేతుమమ్మ పురోహితులు మమ్ము విడిచిన కద మేమురావలె.

మల్లమ్మ: ఏమమ్మ మీకున్ను అషువలెనేనా ?

ఎల్లమ్మమాట: మామాత్రమేందమ్మ, యీముత్తైదువలందఱికిన్ని అషువలెనే.

మల్లమ్మమాట: ఔనా నాగావధానుల యెల్లమ్మ, పెండ్లిపందిట్లోకి వచ్చి యొకపాటనుడుగు పాడ్రాదు. ఎన్నిమాట్లు పిలిపించుకున్నావె!

ఎల్లమ్మ: అవునపె తిప్పావధ్ఝులయెల్లమ్మ! నేను అషువలె పలుమారున్ను పిలిపించుకునేదాననమ్మ. మాయింటి యాయన ఉదయాన కదలి ఊరల్లాతిరిగి పురోహితాలు చేసి ఆకలిగొని అనుదున్నారై వచ్చేవేళ నేయింట్లోఉండకుంటే మావారేమందురు! భళా లెస్సాయె!

నాగావధానులయెల్లమ్మ: మీవారు కోపగించుకొంటే మీవారికి నేను ఉత్తరవుచెప్పుకొనేగాని లేచి యిషుకావమ్మా.

ఎల్లమ్మమాట: అవునమ్మా మల్లమ్మ! అవును నీవు మీవారి కిన్ని ఉత్తరువు చెప్పనేర్తువు. మరిన్నషువలె పదిమంది మనుషులకున్ను ఉత్తరువు చెప్పనేర్తువు. నీ[త్రాణ] నే నెరుగ. అవునషే రంగుభట్లనాగమ్మా! నీకుఇచ్చిన వక్కలాకులల్లా యెషుదాచుకొంటివి! ఆరికెబియ్యం తవుడు బుక్కినదానివలె నోరుతెల్లంగా బెట్టుకొన్నావు.

రంగుభట్లనాగమ్మ: అవునషో వదినగారు! మీరిషువలె పరియాచకాలుసేయవలె. నాకుఇంట్లో పనిపాటులతో తీరగను వీడెలువేసుకొను ప్రొద్దువున్నదషమ్మా. విడెమనే వికార మేగాని గానిగపిండికి గలిగినంత కమ్మదనం వున్నా దషమ్మా.

వ. అని యొకరికొకరు ముచ్చటలాడుచు అచ్యుతవిజయ రాఘవునియెదుట కొట్నంబుపెట్టి సువ్వాలలు పాడిరంట యెటు లనెను.

సౌరాష్ట్రము॥ రూపకము॥ ఆటతాళము॥

ప్రణుతిగాంచినయట్టి యచ్యుతరఘునాథభూపాల
తనయుండై మహిని వెలయు వినయనిధికిని ॥౧

సువ్వి విజయరాఘవునకు సువ్వి దానకర్ణునకు
సువ్వి రూపమన్మథునకు సువ్విసువ్వి ॥౨

కొలుచువారికోర్కెలెల్ల కొంగుబంగారముగను
చెలువముగను జేకూర్చు చెలువరాయనికి ॥౩॥

రాజాధిరాజులెల్ల రంజిల్లి తెచ్చియిచ్చు
రాజముఖులఁ బెండ్లియైన రాజచంద్రునకు ॥౪॥

వ. అని యీవిధంబున పువ్వుఁబోఁడులు సువ్వాలలుపాడి పొంకంబుమీఱ సుంకులు చెరిగిన తదనంతరంబ తనయునకు మంగళస్నానంబుసేయించి వివాహమంగళోచిత శృంగారంబులలర నాపట్టభద్రుని భద్రగజారూఢుంజేసి సకలసన్నాహంబు మెఱయ దొరలిరుగడలనడవ ఆ యాచార్యపుంగవుండును వారలకు ముంగలనడచె. అప్పుడు హృద్యంబులగు భేరీమృదంగాదివాద్యంబులును తీరుమీఱు దీపంబుల బారులును, పొగ లేని పగలు వత్తులును, రాణగల బాణవిద్యలును, పొడవులగు ముత్తియమ్ముల గొడుగులును, అరుదులై కనుపట్టు పువ్వుల బిరుదులును, రువారంబుమీఱు వారనారీతిలకంబులును, వంది మాగధబృందంబును క్రందుగా నందంద నడవ, వేత్రహస్తులు ముందఱ సందడి తొలఁగింప, నంగనామణుల సంగీతమేళంబు చెలంగ నీచందంబున విజయరాఘవచంద్రుండు మహేంద్ర వైభవంబున ముదముమీఱ నూరేఁగి వచ్చెనఁట యెటువలెను.

దరువు॥ సౌరాష్ట్రిము॥ ఆది॥

గజరాజుపై నెక్కి ఘనవైభవముమీఱ
విజయరాఘవమహీవిభుఁడు వచ్చెన్॥

వ. ఈచందంబునఁ జేరవచ్చిన యచ్యుతవిజయరాఘవమహీపాలుని గుణాంబుధియైన కళానిధి యెదురుకొన వచ్చెనఁట యెటువలెను.

శుద్ధసావేరి॥ ఆది॥

మనుజదేవేంద్రుని మన్నారుదాసుని
నెనలేనివేడుకతో నెదురుకొనెనపుడు॥

వ. ఈవిధంబున నెదురుసేసలుసల్లుచు నెదురుకొని యామదనావతారుని ముదముమీఱఁ దననగరికిఁ దోడితెచ్చి తదనంతరంబ తన తనయయైన మదనమంజరిని దోడితెచ్చెనఁట యెటువలెను.

లక్ష్మీకళ్యాణము.

కన్నడగౌళ॥ ధృవతాళము॥

సుదతుల కైదండ సొంపుఁతోఁబూని
మదనమంజరివచ్చె మలయుచునపుడు ॥౧॥

మంగళవాద్యముల్ మాటికిఁజెలఁగ
రంగుమీఱఁగవచ్చె రాజీవనయన ॥౨॥

ఎదురుసేసలుచల్ల నింతులెల్లరును
మదనమంజరివచ్చె ముదముమీఱఁగను ॥3॥

వ. ఆసమయంబున మన్నారుదాసభూపాలుండు పెండ్లిచవికెచేరవచ్చెనట యెటువలెను.

ధవళము॥ కాంభోజి॥ ధృవతాళము॥

మన్నె దేవేంద్రుఁడైనట్టి మన్నారుదాసభూవిభుఁడు
సన్నుతులుసేయఁగా పెండ్లిచవికెకు విజయించెనపుడు
ఆపెండ్లి చవికెలో నప్పుడమరులు పూలవానలు గురి
యఁగను॥
భూపాలుండు పెండ్లిపీఁటపైఁ బాలఁతితోఁ గూర్చుండె
నపుడు॥

వ. ఈచందంబున విజయరాఘవ భూపాలుండు మదనమం జరితోఁ గూడఁ బెండ్లిపీఁటమీఁదఁ గూర్చున్న సమయంబున హితులగు పురోహితులు వివాహసంకల్పంబు నడిపించిరట యెటువలెను.

సంకల్పము॥ శుభేశోభనే ముహూర్తే అద్యబ్రహ్మణః ద్వితీయ
పరార్థే శ్వేతవరాహకల్పే వైవస్వతమన్వంతరే కలి
యుగే ప్రథమపాదే జంబూద్వీపే భరతవర్షే భరతఖండే
అస్మిన్ వర్తమానే వ్యావహారికచాంద్రమానే సౌమ్య
నామసంవత్సరే ఉత్తరాయణే వసంతఋతౌ వైశాఖమాసే
శుక్లపక్షే అద్యశుభనక్షత్ర శుభయోగ శుభకరణ
యుక్తాయాం అస్యాంశుభతిథౌ అచ్యుతభూపాలకుమా
రస్య విజయరాఘవభూపాలస్య వివాహాఖ్యంకర్మ
కరిష్యమాణస్తదాదౌ శుద్ధ్యర్థం వృద్ధ్యర్థం అభ్యుదయా

ర్థంచ మహాజనైస్సహ స్వస్తిపుణ్యాహవాచనం కరిష్యే
తదేవలగ్నం సుదినం తదేవతారాబలం చంద్రబలం
తదేవ॥ విద్యాబలం దైవబలం తదేవలక్ష్మీపతే తేంఘ్రి
యుగంస్మరామి. సుముహూర్తోఽస్త్విత్యను గృహ్ణంతు
సుముహూర్తోస్తు.

వ. అని యీవిధాన దేవతావాహనాది శుభకర్మంబు లాచ
రించి మంగళసూత్రధారణ వివాహప్రధాన లాజహోమంబులు
మొదలైన శుభకర్మంబులు సేయించి యాశీర్వదించునత్తఱి
ముత్తైదువలు వైభవంబులు మెఱయ శోభనంబులు ధవళంబులు
పాడిరట యెటువలెను.

శోభనము: మంగళకైశిక॥ ధ్రువతాళము॥

శ్రీరాజగోపాల సేవాధురీణునకు
వీరాధి వీరునకు మావిజయరాఘవేంద్రునకు ॥౧॥
జనలోకాధారునకు జగదేకవీరునకు।
వినుత ప్రతాపునకు మావిజయరాఘవేంద్రునకు ॥౨॥
ఇభరాజగమనునకు హిమకరవదనునకు
విభవదేవేంద్రునకు మావిజయరాఘవేంద్రునకు ॥3॥
కదన హంవీరునకుఁ గనకాంబరధారునకు
మదనావతారునకు మామన్నారు దాసునకు ॥౪॥

ధవళము॥ జయజయ కమనీయహాస
జయజయ మంజువిలాస
జయజయ పాలితదాస
జయజయ మన్నారుదాస ॥౧॥
జయజయ సద్గుణాధార
జయజయ కీర్తివిహార
జయజయ మదనావతార
జయజయ రఘునాథకుమార ॥౨॥

వ. ఈచందంబున వివాహమహోత్సవంబు సేయించిన తదనంతరంబ యావిజయరాఘవచంద్రుండు సాంద్రవైభవంబు మెఱయ యశోనిధియగు కళానిధి యొసఁగు భద్రగజ తురంగమ పదాతిప్రముఖ విజయోదాహరణంబులగు అరణంబులు గైకొని రంజిల్లుచు మదనమంజరితోఁగూడ నారాజశేఖరుండు పురజనులు పొగడ నగరు ప్రవేశించెనఁట యెటువలెను.

దరువు॥ కల్యాణి॥ ఆది॥
మన్నారుదాసుఁడు మదనమంజరితోఁగూడి
చెన్నొందు తననగరు చేరవచ్చెనపుడు॥

వ. ఇవ్విధంబున నగరుప్రవేశించి శ్రీరామాభిరామంబగు శ్రీరామసౌధంబునఁ గొలువైయున్న సమయంబున మదనమంజరి సకల విద్యాప్రవీణురాలుగనుక ముదముమీఱ పదకేళిక వినిపించెనఁట యెటువలెను.

పదము॥ కాంభోజి॥ ఆది॥

కంటివిలే మన్నారుదాస కనుఁగొనలేదంటివా
కల్లలాడేవు ॥౧॥

కలికి నీమోవినుంచిన కెంపులలీల
యెలమి నీవుదాఁచఁగ నీఁకనేల।
వలెవాటు వైచినదాని వన్నెచేల
చెలువుఁడ వింతాయె నీవేళ ॥౨॥

కొమ్మసందిట నుంచిన కొనగోరు
గురుతులు విదియచందురుఁగేరు ।
ఎమ్మెకాఁడ నీనుదుటహాయలుమీఁఋ
నింతి పదములనున్న లత్తుకతీరు ॥3॥

నిన్న రేయి దానిఁగూడి నీటుమీఁటి
నిదురమంపున వచ్చితివౌరయౌరి ।
మన్నెహంవీర యిప్పుడు నన్ను జేరి
మచ్చుగప్పంగ వచ్చిన నీదారి ॥౪॥

భరతవాక్యము॥

అని యివ్విధంబున శ్రీమద్రామాయణోపదేశ సంతుష్టాంతరంగ విజయరాఘవ భూపాలకృపాపాంగ వీక్షణానుక్షణ ప్రాప్త సారాగ్రహారతారహార చిరత్నరత్నకంకణోదార తారానురూప ముక్తాకలాప హృద్యతరబిరుద వాద్యానానావాహ

నాది సన్మానమాననీయ శాశ్వతైశ్వర్య ధుర్యుండును ......
......రచిత యాగభాగ సంతర్పితాఖిలదేవతావర్యుండును, సంగీతసాహిత్య విద్యాధురీణధౌరేయుండును, రామానుజాచార్య తనయాగ్రగణ్యుండును, భారతభాగవతాది శిక్షావైచక్షణ్య విజితవిబుధాచార్యుండును, గురురాజశతక్రతు శ్రీనివాసదేశిక ప్రతిష్ఠాపితోపాధ్యాయ వైభవధుర్యుండును, ప్రతిపక్ష కవిశిక్షణవిచక్షణుండును, సకలసద్గుణసాంద్రుండును నగు కోనేటిదీక్షితచంద్రుండు కందళదరసగర్భ సందర్భంబుల రచించిన విజయరాఘవకల్యాణంబను మహానాటకంబునకుం గథానాయకుండును నిజనాయకుండును నైన యచ్యుత విజయ రాఘవునకు హేమాబ్జనాయికా రాజగోపాలకులు ఆయురారోగ్యసమృద్ధియు నైశ్వర్యాభివృద్ధియు, సర్వశాత్రవ నివృత్తియు, సకలసామ్రాజ్యప్రాప్తియును గలుగం బాలించి లాలింపుచుండుగాత అను ఆశీర్వాదము వేదతుల్యముగా వెలయుం గావుత॥

విజయరాఘవకల్యాణ నాటకము సంపూర్ణము

తంజాపురాన్నదాన

మహానాటకము

పురుషోత్తమ దీక్షితుఁడు

తంజాపురాన్నదాన మహానాటకము

కైవారము.

శ్రీరాజగోపాల కరుణాకటాక్ష వీక్షాలబ్ధశాశ్వతైశ్వర్య! ఘోరాహవ పరాభూతవీరవర్య! పాండ్యతుండీర మండలాఖండల ఖండనోద్దండదోర్దండ! చండతరప్రతాపమార్తాండ! వీరాధివీర! వితరణకర్ణావతార! విజయరాఘవధీర! పరాకు! స్వామి! పరాకు!

కృతయుగంబున నికృత్తశతృండగు మరుత్తుండును, త్రేతాయుగంబున మహాభాగుండగు నాభాగుండును, ద్వాపరయుగంబున మద్రరాజాంతకుండగు కుంతీసుతుండును, కలియుగంబున వితరణజితరాధేయుండవై విలాసినీజనమోహనరూపధేయుండవై విజయరాఘవ నామధేయుండవై వెలయు నీవును, అనవరత శతలక్షవిప్రాభీష్ట మృష్టాన్నప్రదాతలు గావున సకలజనశ్లాఘాపాత్రంబగు నీదుమహాసత్రంబున భుజియింపవేంచేసిన సేతుకాశీతాచలాంతర నిరంతరిత మతత్రయధరిత్రీ సుపర్వులకు ఘృతగుడపాయసాపూపదధ్యన్నదుగ్ధవ్యంజనరంజితంబగు తదీయారాధనంబు నతిహర్షంబునఁ బురుషోత్తమదీక్షితుండు

విశిష్టదేశికాభీష్టదేవతారూపుండైన శ్రీనివాసస్వామిని నిజమానసనివాసునింజేసి శృంగారహాస్యాద్భుత రసప్రధానంబుగా వావణించిన తంజాపురాన్నదాననామకమహానాటకంబునకుఁ గథాసంవిధానం బెటువలెను.

దరువు॥ సౌరాష్ట్రము॥ ఆదితాళము॥

చిరుతపాగచుట్టి – చేతబెత్తము పట్టి
సరగునవచ్చెనా – సత్రమధికారి॥

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చిన సత్రమధికారి నెల్లూరి యెల్లమరాజు ఏమనుచున్నాఁడు.

సత్రాధికారి యెల్లమరాజుమాట: అదెవత్తా ! అణ్ణాగుట్టి ?

అణ్ణాగుట్టిమాట:– అయ్యాయ్యా !

అధికారిమాట:– పోనమాసత్తు నిలవయుంయిం దమాసత్తు క్కణకుక్కం వహాయాంబడి, యెత్తుహా యిట్టుక్కాణవేణుం. కణక్కప్పిళ్లై అళయడా.

అణ్ణాగుట్టిమాట:– అయ్యా ! అళచ్చివారే ! యిందోరుంగాణుం తిరుమలకొళంది యాపిళ్లై అయ్యానళక్కిరార్ వారుం.

వ. ఆసమయంబున సత్రం కణక్కపిళ్లే వచ్చెనట యెటువలెను.

ద॥ సావేరి॥ ఆది॥

గంటమొరగాఁ గట్టి – కవిలెకట్టచేపట్టి
కుంటుకొంచు కణక్కపిళ్లై – గొబ్బునవచ్చె॥

వ. ఈలాగున వచ్చిన కణకపిళ్లనుంజూచి సత్రిమధికారి యేమనుచున్నాడు.

అధికారిమాట:- వాకుంగాణుం ! తిరుమల కొళందియాపిళ్లె. పోనమాసత్తు నిలువయుం పేరవయిల్లె. ఇందమాసత్తు క్కణక్కుం వరాయిల్లాప్పడి యెత్తోహక్కండు యెళిద యిల్లె, యేదుగాణుం, యెరిమెప్పాల్ కుడిచ్చాచ్చిపోవె, శొరింజుకుండు శిమ్మాయిరిక్కిరీర్.

కరణం తిరుమలకొళందిమాట:- దేవరీర్, పాప్పారుంగీప్పారుం కూత్తడియాళుం కొడంగట్టి యుళోడెంపేశుక్కొండు యిరుందాల్. అడియెనారుక్కు కణక్కుచ్చొల్ల అడి యేన్ మేలేతిరువాలూర్ చిమేయుంతచ్చినత్తిలె అంజి మాగాణముం నడక్కురప్పళుడు. అత్తాంతరక్కణక్క ప్పిళ్లె అరమనెక్కి-క్కణక్కుచ్చొల్లి వృత్తరిచ్చిపోట్టు ప్పోవాన్. అడియేనుక్కు యిదొరుకణక్కువచ్చేదొ. ఆదెట్టా నల్లయనాన్ కణక్కెడుత్తువాడా.

హాస్తాంతరం కరణం నల్లనయనాంమాట:- అయ్యా, యెడుత్తు వారెన్ యిండారుం.

మొదటికరణం తిరుమలకొళందె చదివేది:-

కీలకవర్ష అపంగునిమాసం పనిరెండాం తేదీ రామానుజ కూటత్తుక్కు అరిశివిట్టదుక్కు-వివరం. పదినెట్టు మాగాణిక్కాలే ముదిప్పడి అంజిగుళ్ళుండాగావె విట్టఅరిశిమున్నూత్తు ముప్పదిం

గలనె ముక్కురుణియారాళి. యిందువుంమేల్పడి మధ్యకూటత్తుక్కు విట్ట అరిశియిన్నాత్తు అంబదుంగలవె యిరుధూణిప్పదక్కు. యిదువుంపెరియ సత్రిత్తుక్కు విట్టఅరిశిరెండాయిరత్తు అన్నాత్తు అరవవింగలనె తూణిప్పదక్కు. ఆహామున్నాత్తు ముప్పదింగలనె తూణిపదక్కు అన్నాత్తు అంబ్బదింగలనె; యిరుదూణిప్పదక్కు అహానాళ రవరెక్కి ముఖ్వాయఃరత్తు యెణ్ణాత్తుముప్పదిం గలనె తూణిపదక్కిరాళి. యిదువుం స్వయంపాకియలే పడి యరిశి వివరం. స్వయంపాకిరాయర్ ముక్కురుణి మేల్పడిపెత్త వన్ తూణిపదక్కిరాళి శుత్తిరామంజ నలనాలుక్కుయిరుదూణి ప్పదక్కు అడియేన్ పత్తుతూణి అర్నాళి.

హాస్తకంకరణం చెప్పేది:- పిళ్లై.

మొదటికరణంమాట:- యెంబిళాయి. పిళ్లైపిళ్లైయెన్ను తిడింగి త్తింగు రాయిళొల్లు.

హాస్తకునిమాట:- నేత్తుకణంజత్తిలె యిరుందుం, సత్రిత్తుక్కు అరిశివరుగురపోళుదు అంజిపాది, పోరంబా, శాంజిదే, అదుయిరవళక్కట్టి మెళిదివిక్క.

మొదటికరణంమాట:- యెంబిళాయ్ నముడమేలెతానె, వ్యాక్యానమో.

హాస్తకునిమాట:- అప్పడి యెల్లాప్పారుళుం, కూట్టికిళిక్కర పోళుదు, వేణుదాహంరదు. యిప్పకణక్కిలె పదింజ, యిరుక్కవేణుమె అదుక్కువళియెన్న.

మొదటికరణంమాట:-అయ్యర్ బ్రాహ్మణపిళ్లై, అణ్ణాగుట్టియె కొళ్ళరాదా.

హాస్తకునిమాట:- మెల్యాశిక అయ్యర్ పత్తుకలనె యిరు దూణిప్పదక్కు.

అధికారి యెల్లమరాజుమాట : ఇరత్తుక్కుకణక్కు కొట్టుంగా ణుంపాప్పా.....నేరమాచ్చి. యెవ్వరోయి స్వయం పాకులు ?

స్వయంపాకులమాట : అయ్యాయ్యా.

అధికారిమాట : అదేవత్తా మంచినీళ్లవాండ్రు

స్వయంపాకి : అయ్యాయ్యా.

అధికారి : అదేవత్తా సుద్దివాండ్లు.

సుద్దివాండ్లమాట : అయ్యాయ్యా.

అధికారిమాట : మనయేలినవారు బ్రహ్మణ్యప్రభువులు వీర వైష్ణవసార్వభౌములు అటుగనుక బ్రాహ్మణులకు అన్న పానాదులపట్ల కొదవవచ్చెనా తాళరు. తంతుమాత్ర ప్రవాసైనా తంజాపూర ఉపవాసం ఉండరాదు. అటు గనుక ఘడియలు పండెండాయెను. రామానుజకూటము మధ్వకూటము, పెద్దసత్రము పరామర్శిస్తిరా ! పొడి అమరెనా ? వంటఅవుచున్నదా ? తళిఘాకులు అమ రిస్తిరా ? ఉప్పు, ఊరుగాయలు, ఊరుబిండ్లు, పచ్చళ్లు.

వేపుడుగూరలు, తాళదాలు, పిండిమిరియాలు, పుల్లగూరలు, పప్పు, పాయసం, కజ్జాయాలు మొదలైన పదార్థాలకల్లా సోపస్కారాలు అమరిఉండా ?

స్వయంపాకులమాట : అయ్యా ! అంతా అమరిఉంది.

వ. అని మరియు నేమనుచున్నాడు.

పదము॥ శంకరాభరణము॥ ఆది॥

వచ్చినారు విప్రులు వచ్చినారు – సత్రానకు
వచ్చినారు విప్రులు వచ్చినారు ॥౧॥
అంగవంగకళింగ మహారాష్ట్ర –
బంగాళకాశ్మీరపాండ్యభూములనుండి ॥౨॥
కాశీకురుక్షేత్ర – కాంభోజపాంచాల ।
దేశాలనుండి – తీరని కరువుచేత ॥౩॥
బదరికేదార ప్ర – భాసనైమిశములు
మొదలైన పుణ్యస్థల – ములనుండి యిప్పుడు ॥౪॥

వ. అనిన విని స్వయంపాకులు ఏమనుచున్నారు.

స్వయంపాకులమాట:-ఓయయ్యా,రాజగోపాలస్వామి కృపవలన తదీయారాధన మమరియున్నది. దొమ్మిగాకుండా విడువుఁడయ్యా.

వా. అప్పుడు పప్పులిప్పాభట్లు మొదలైన కోటివిప్రులు వచ్చిరట యెటువలెను.

దరువు॥ రేవగుప్తి॥ ఆది॥

గుప్పిగంతులు వైచుచు - గునిసియాడుచు
పప్పుతిప్పాభట్లు వచ్చె - పప్పు పప్పుఅనుచు ॥౧॥
వంపులు ముంపులు కుం - డెడు కడివెండు
పప్పు పప్పు అనుచు ॥౨॥

వా. వచ్చి యాపప్పుతిప్పాభట్లు మంచిగానింజూచి యేమను చున్నాఁడు.

తిప్పాభట్లుమాట:- ఆదెవఁడ్రా ! మంచిగా !

మంచిగాడు:- ఓపలేనే !

తిప్పాభట్లు:- ఏమిరా పిలువకమునుపే ఓపలేననేవు !

మంచిగాఁడు:- పనిలేక పిలుతువఁటె !

తిప్పాభట్లు:- కాదురా ! మంచిగా !

మంచిగాడు:- ఏమే అన్నగారు !

తిప్పా:- అదెవరే సోది !

సోది:-ఏమే అన్నగారు !

తిప్పా:- మీఅమ్మ వచ్చెనటవె ! మీపిన్నివచ్చెనవె ! పిన్న భిక్షాలుగాఁడు పెద్దభిక్షాలుగాఁడు వచ్చిరవె !

సోది:- అన్నగారు, అందరున్ను వచ్చినారు.

తిప్పా:- ఈఊరిసత్రిమధికారి మహాధర్మాత్ముఁడవె ! ఆకొన్న వారిముఖం చూడఁడవె ! వార్ని ఆశీర్వాదముచేసి వత్తామురండండోయి !

మంచి:- అన్నగారూ! ఆకోన్నవారి ముఖం చూడడంటిరే!
కొట్టితెరమునో!

వా. అనుచు సత్రిమధికారి వద్దకు వచ్చి పప్పుతిప్పాభట్లు ఏమని ఆశీర్వాదము చేస్తున్నాఁడు.

తిప్పాభట్లు ఆశీర్వాదంచేసేది:- మంగళాని భవంతు.

అధికారి:- నమస్కారమయ్యా.

తిప్పా:- హరిః ఓం. కోశందక్షిణః పక్షః కుప్పఉత్తరః పక్షః,
నులుపెళాంతం తూర్పెత్తశ్లోకో భవతి,గంపం నింపయతి.

అధికారి:- పప్పుతిప్పాభట్లు! ఇది ఏ వేదమయ్యా?

తిప్పా:- యెల్లమరాజుగారు! అయిదో వేదమయ్యా.

అధి:- తిప్పాభట్లుగారు! లోకమందు నాలుగు వేదాలుకద్దు
అయిదో వేదమెక్కడనుండి వచ్చెనయ్యా? ఆ అయిదో
వేదములో ఇది ఏఅట్టమయ్యా?

తిప్పా:- ఇదా! ఎనిమిది అట్టాలకు అవతలి అట్టమయ్యా!

అధి:- భళాభళా! మంచిబ్రాహ్మడవయ్యా! అవును తిప్పాభట్లు
గారూ! పంచాంగమేమైనా చెప్పనేర్తురా? ప్రశ్నఫల
భాగాలు చెప్పుదురా?

తిప్పా:- ఓహోహో! మహాచెప్పుదుమే.

అధి:- నేటి దినశుద్ధి చెప్పండి.

తిప్పా:- ఓహోహో ! మహాచెప్పేమే తదనం సంవత్సరం తాటేటుమాసం అరవత్తెట్టిందేది పంచమీశుక్రవారం పంచమీ నూటడెబ్భైరెండున్న రాబరక. మరిన్ని మంచిగా ఈఅక్షరమేందిరా తెలియలేదు.

మంచి:- అన్నగారూ ఈఅక్షరం 'బా' గాదమవే!

తిప్పా:- ఓరీ ఆగుడిసేదిరా!

మంచి:- అదా, చాకుగుళ్లో దీర్ఘమిస్తే చీ

తిప్పా:- నీవంటికొడుకు కలిగినందుకు తండ్రిని 'చీ'అనక మరెవరి ననేవు ! ఓరి, అదిగాదురా! 'పా' వలె ఉందిరా.

మంచి:- అన్నగారూ! ఆఅక్షరం 'పా' అవునే.

తిప్పా:- ఓరి! ఆగుడుసేదిరా ?

మంచి:- అన్నగారూ! పాకు గుళ్లో దీర్ఘమిస్తే 'పీ'.

తిప్పా:- ఓరిమంచిగా! చియ్యో పియ్యో పేడదేరా శుద్ధిచేసి చూతాం.

(మరిన్ని తిప్పాభట్లు పంచాంగం చెప్పేది)

పంచమీ శుక్రవారం పంచమి నూటడెబ్భై రెండున్న రా బరక. మూలానక్షత్రం నూటెనభైతొంభైరెండున్న రా ఖరక. పోగా ఉపరిపూర్వాషాఢ పడమటింటి విరాంభట్ల కొడుక్కు అతిగండనామయోగం ఆతనికే చతుష్పాత్కరణం నన్నారు. రాత్రి త్యాజ్యం పదహారు ఘడియలమీదను.

అధికారి అడిగేది:-పప్పతిప్పాభట్లుగారూ! ఒకపశ్న చెప్పండి.

తిప్పా: ఓహోహో! మామహాచెప్పేమే. ఉదయారూఢ ఛత్రాలు చూచిచెప్పేము. ఉదయం తూర్పునను, ఛత్రం రాజుదగ్గరను, ఆరూఢంమేషం, అశ్వని భరణి కృత్తికాః పాదంమేషం. భరణి పెట్టెలోను, మేషం మేకలమందలోను, వృషభంఆవులమందలోను, మిధునం స్త్రీపురుషులుగూడినచోటను, కర్కాటకం బొక్క లోను, సింహం అడవిలోను, కన్య పుట్టింటను, తుల సెట్టివానియింట్లోను, వృశ్చికం పిడకలకుచ్చెలోను, ధనుస్సు పట్టినవానిచేతను, మకరం సముద్రంలోను, కుంభం కుమ్మరివానియింట్లోను, మీనం చెరువులోను, పండ్రెండురాసులున్న యెక్కడినక్కడనే ఉండేది.

అధికారి: ఓయి తిప్పాభట్లు! పొంతనాలుచెప్పనోయి.

తిప్పా: చెప్పేము మీపేరేమి?

అధికారి: మాపేరు యెల్లమరాజోయి.

తిప్పా: ఎల్లమరాజా? ఆ ఈ ఊ ఏ కృత్తిక. కృత్తికాస్త్రయోః పాదం రోహిణి. రోహిణి మృగశిరార్థం వృషభం కార్తి 'హాయాడుమైలర్తి' అని వుళ్ళముడయాండు చెప్పినాడుగనుక, మీరు వృషభం, మీకు వాహనం శునకం.

అధికారి: కొట్టు కొట్టు పస్పుతినే బ్రాహ్మడా, పొంతనాలుచెప్ప మంటే యేమేమిచెప్పుచున్నావోయి.

తిప్పా: పొంతనాలుచెప్పేమయ్యా.

శ్లో. నాడీరజ్జుః కన్యకా కంఠసూత్రం, అన్నాఁడు గనుక నాడి వైద్యునికి తెల్సును. రజ్జు నిమిత్తకాండ్రచేతఉండును. స్త్రీదీర్ఘం అడగనేపనిలేదు. పదహారుపొంతనాలున్ను ఆలాగునేఉన్నది.

వా. అనిన సత్రమధికారి యేమనుచున్నాఁడు.

అధి: ఓయి తిప్పాభట్లు! మీరు ఎవ్వరెవ్వరు వస్తిరోయి?

తిప్పా: మేమా, పుల్లగూర యెల్లంభట్లు, ప్రల్గాకుల మల్లుభట్లు, పెనుగొండ కొండుభట్లు, కుంటి సర్వాభట్లు, గుడ్డితిరుమలభట్లు, చెవుడు సింగరిభట్లు, తల్లుభట్లు, సత్యమంగలం నాష్టండు, సుత్తిమల్లి అంబిరాయిశాస్త్రి, కావాలంగుడి అప్పంవాధ్యారి, కక్షనూరి ఆచాంబిళ్ళె, మాతల్లుభట్లు, మాపెదభిక్షాలుగాడు, పినభిక్షాలుగాడు, మంచిగాడు, మాయింటిఆడువారు, వీరు మొదలైనవారం వస్తిమయ్యా.

అధికారి: మహామేలయ్యా; ఎండనక, వాననక, మంచనక, మాలనక, మహావస్తిరయ్యా, సత్రంవేళయితే విడిచేముగాని అటుగూర్చుండుండ.

వా. ఆసమయంబున సత్రమధికారిచెంతకు త్యాగానకు రాగభోగాలవారు వచ్చిరట యెట్లువలెను.

ద్వి. అంతట నావేళనాయధికారి
చెంతకు నొకయింతిచెంగల్వబంతి
మగువలమేల్బంతి మారునిదంతి
సొగసుకత్తె మిటారిసొంపులనెలవు
ఆటలపాటల నారంభపాటి
బోఁటి, యూర్వశిపాటి పోణిమిగలది
తనవగ వారకాంతలఁగూడివచ్చి
యనువుగాశ్రుతిగూర్చి యధికారిపజ్జ
రాగముల్ పదములు రహిమీరఁబాడి
చాగముల్ గైకొన సరగునవచ్చె.

ద॥ ముఖారి॥ ఆటతాళము॥

వాలుఁగొప్పునుబెట్టి - పూలసరులనుజుట్టి
జాలువాసాలువ - మేలిముసుఁగుఁబూని।
నీలాలకలు తన్ను - నెమ్మిగొల్వఁగసాని
వాలుఁగంటియొకతె - వడిగఁ దావచ్చె॥

వా. ఆవేళ తాటోటుసటల తుటారి వచ్చెనట యెటువలెను.

ద. మిట్టపండ్లు మెట్టకండ్లు, సొట్టమూతి యాడించుక
మిట్టిపడుచు మిండల - మిత్తి వచ్చెనపుడు ॥౧॥
నేగదా మేలు నెలత లిందరిలోన
బాగుగా సొట్టపాద మొక్కటెగాని। ॥౨॥

నేగదా మేలు నెలతలందరిలోన -
బాగుగా మిట్టపండ్లు ఒక్కటెగాని ॥3॥

వా. వచ్చి యీసానిమచ్చెకంటులు సత్రిమధికారికి సల్లాములుచేసిన, వారలఁజూచి సత్రిమధికారి యేమనుచున్నాడు.

(భోగాలవారు సలాముచేసేది) సలాము సలామయా.
(హాస్యం) తెండన్ తెండన్

అధి : ఎవ్వరో మీరు ఏడనుండివచ్చినారో ?

వా. అనిన నానజగంధులు ఏమనుచున్నారు.

భోగాలవారు : అయ్యా, తంజావూరి సత్రిమధికారి నెల్లూరి యెల్లమరాజు దొడ్డ యీవికలవాడనివిని మాసీమనుండి వస్తిమిమేము విద్యావతులము. మిమ్ము ఆటపాటలచేత మెప్పించి నీచేత త్యాగమందవచ్చినారము.

అధికారి : మంచిదే భాగ్యమాయెను. మాయేలినవారి పాదాలకు అంకితమైన పదములలో ఒకపదం అభినయం పట్టుండ మీకు సకల బహుమానాలున్ను చేసేము.

వా. అనిన విని కనకాంగిముదమంకురింప పదకేళిక వినిపించె నట యెటువలెను.

పదము॥ ఘంటారవము॥ ఆది॥

పంతమేలరారా - వింతదానగారా
రంతుసేయమేరా విజయ - రాఘవ, మొక్కేర ॥౧॥

దక్కితి దయమీర నే - సొక్కితి విడెమీర నీ
పక్కబాయలేరా నన్ను - బాళినిచేకోర ॥౨॥

నిన్నే మదినికోరి - యున్నారా ఓకోరి।
కన్నులవిల్తునిబారి- ఘనమాయెనీసారి ॥3॥

ఏరా నన్నుచాల -నేలరా యీవేళ, రతుల
రారాపుసేయుమేరా విజయ - రాఘవ భూపాల ॥౪॥

ఖా. ఆసమయంబున పప్పుతిప్పాభట్లు ఏమనుచున్నాడు.

తిప్పాభట్లు : ఓయి యెల్లమరాజ ! ధంధంయేంది ? ధుం ధుం యేంది ? ఆర్భాటమేంది ? శబ్దాలేంది ? అదేందోయి ?

అధికారి : భోగాలవారు మావద్దకు త్యాగాలకు వచ్చినారయా

తిప్పా : భోగాలవారనగా ఆడవారేనా ? అంతాఆడవారో, కొంతఆడవారో ?

అధికారి : భళానోయి తిప్పాభట్లు ! ఎంతరసికుడవోయి !

తిప్పా : ధుంధుం అని ఆడేవారు లంజమ్మగారా ?

అధి : లంజమ్మగారనగా నేందోయి ? లంజను అమ్మగారందురోయి ?

తిప్పా : ఓహోహో ! మహాఅందురే.మారకమ్మ, పోలకమ్మ, నూకలమ్మ, పుట్టలమ్మ, ఎక్కలమ్మ, లంజమ్మ, అని యిన్ని అమ్మగాళ్లుకద్దు. మీకు తెలుసునా! భోగాలవారనగా నేమిసేతురోయి ?

అధి :- భోగాలవారు పైడిదీసేవారు.

తిప్పా :- పైడితీసేవారేకాని వెండితీసేవారులేరా ?

అధి :- నిద్రకు పైడిదీసేవారోయి.

తిప్పా :- నిద్రకుపైడితీస్తే మేలుకుంటే వెండితీతురే.

వా. ఆసమయంబున భోగాలవారు పప్పుతిప్పాభట్లనుజూచి యేమనుచున్నారు.

(భోగాలవారు పప్పుతిప్పాభట్లతో చెప్పేది)

అవురా పప్పుతిప్పాభట్లరాయ,. అగ్నిహోత్రచింతామణి, వేదమూర్తి, వేదనారాయణ, మాకు త్యాగమిప్పించరయ్యా.

తిప్పా :- త్యాగమా ! పడమటింటి వీరంభట్లు కొడుక్కు ప్రాణత్యాగమే. మంచిదే. త్యాగము ఇచ్చేముగాని ఒకపదం పాడండిచూతాం.

ద॥ ఘంటారవము॥ ఆది॥

చెనకివానితో నామోడి - చేసుకొమ్మనేరు
చనవులేనిచోట నింతి - చన వెట్లుఈడేరు।
వనజాక్షి దానికోసమై - దినదినముపోరు
కనివినియుండి మీరైనా - కాదనంగాలేరు ॥౧॥

తిప్పా :- ఓరిమంచిగా ! ఈలంజమ్మగారిచేత ఉండేది అబకషరా ?

మంచి :- కాదే అదితెడ్డే.

తిప్పా :- ఓరి తెడ్డే తబకకాదషరా? ఓరి అదిగాదురా అందులో నుండి మేమే అనేదియేందిరా.

మంచి :-అన్నగారూ! అందులోనుండి పిల్లి మేమే అంచుండే.

తిప్పా :-ఓరి, అపసరా.

వెంగసాని :- రంగసాని, పలుకసాని ముద్దు, ఈతిప్పాభట్లు మంచి రసికుని కొడుకుగాడు. వీనివద్దవచ్చి వినిపిస్తేమే మనకు త్యాగంవచ్చినట్టే. మనసీమకు మనంపోదాంరారే.

రంగ :-వెంగసాని, మనంవీని.....శియెరంగక వచ్చినందుకు వానికి తగ్గపాటలుపాడి యిచ్చింది రాబట్టుకొని పోవ లెనో ఊరికేపోదురో (తిరిగిన్ని దర్వు వినిపించేది)

ద. చెనకి వానితోగూడి...

వెంగసాని :-తిప్పాభట్లు, నీవు తంబురచూచి అబకకాదా అన్న ప్పుడె నీరసికత తెలిసె. చాలని కొదవక(?) తలాడించవలె తలాడించేది యిక చెయ్యింగదలించవలె.

హాస్యం—కూతురా, తిప్పాభట్లుకు వాయువేతీరేది.

తిప్పా :-ఓహోహో! నీలి, చలమేంది? పులమేంది? పోరేంది? గీరేంది? ఇది నామనసురాదు. ఊహో.

భోగాలవారు :-అయితే మీామనసువచ్చే పదమేమయ్యా.

తిప్పా :-అయితే చెప్పేం వినుండ.

ద. పట్టెవర్ధనముపెట్టి - పట్టెండక్షింతలుపెట్టి
దిట్టతనమున పప్పు - తిప్పాభట్టు రారా ॥౧॥

అంచున్నమీరు యిషువలె పాడితే మీకుధోవతి యిచ్చేను.

భోగాలవారు:- తిప్పాభట్లుగారూ! మీరు ఇన్నిచుట్లు బెట్టి చున్నారు. మాచేత ఇన్నిచుట్లుకాదయా.

తిప్పా :- అయితే మీకు ధోవతియిచ్చేదిలేదు.

భోగా:- అయితే పదం వినిపించేమయా.

ద. పట్టైవర్ధనము.

వా. అనిన తిప్పాభట్లు మరియు నేమనుచున్నాడు.

తిప్పా:- ఇషువలె పాడుచున్న నట్టువంవేసుకుని పెద్దతాళం యెత్తుకొని చేతులుతిిప్పుకొంచున్న గుిడ్లుబిగబిర తిిప్పుకొంచున్న అభినయంచేసికొని కాలుకదలింపు కొంచున్న ఆడుండ.

హాస్యకాడు అనేది:- పెద్దరోలు మెడకట్టుకొని మీరు ఆడుండ.

భోగా:- ఈలాగు మీరు ఆడిచూపుండ.

తిప్పాభట్లు ఆట విన్పించేది.

ద. పట్టైవర్ధనము పెట్టి - పట్టైండక్కింతలు పెట్టి
దిట్టతనమున పప్పు - తిప్పాభట్టు రారా॥

త్రయ్యక త్రయ్య. త్రయ్యక త్రయ్య. త్రయ్యత్రయ్య. తైతైతై తకతై. తకతై. తైయక తైయక. తైయక తైతైతై. ఇషు వలె మీరు ఆడుండ.

భోగాలవారు:- ఆడేమయ్యా.

(ఆతీరున్నే బోగాలవారున్నూ ఆడేది)

ద. పట్టైవర్థనముపెట్టి పట్టెండక్షింతలు పెట్టి

ఇషువలె బోగాలవారు విన్పించగా తిప్పాభట్లు చెప్పేది:- అషు వలె గాదమ్మ లంఝమ్మ ఇషువలె కోవులు పట్టుండ.

బోగా:- తిరుగ విన్పించేది.

ద. పట్టైవర్థనము పెట్టి (కోవ్రులు పట్టేది)

తిప్పా:- అషువలె గాదేలంఝమ్మ. ఇషువలె మండలంపట్టుండ.

హాస్య:- కూతురా, యిషువలె మండలంపట్టి ఆడవే.

(బోగాలవారు మండలంపట్టేది. తల్లభట్లు తిప్పాభట్లుతో చెప్పేది)

ఏమయ్యా! పప్పుతిప్పాభట్లుగారూ! వంగివంగిచూచే దేంది? శివమాడేటట్టు తలకాయ ఊచేదేంది! ఇదేమీలెస్స ఉండలేదే.

(తిప్పాభట్లు తల్లుభట్లుతో చెప్పేది)

ఓరి తల్లుభట్టుగా! ఉత్తరాది వెంగసాన్ని జక్కులరంగ సాన్ని చూస్తే ఒడలు యెపషో పోచున్నదిరా.

హాస్యకాడు:-వడలు ఎపెషోపోతే అప్పాలు యిషపేవచ్చును.

తిప్పా:- ఓరి, అదిగాదురా! మరిన్నీపట్టి వస్సున్నదిరా.

తల్లుభట్లు:- అదేమయో! తిప్పాభట్లుగారూ! పైత్యమూ మీకు పట్టివచ్చేది.

హాస్య:- పైత్యం బట్టివస్తే నాచేతదుడ్డుగోల ఉన్నదే. నడ్డివిరుగ వడ్డింతును.

తిప్పా:- అదిగాదురా! యెత్తుక యెత్తుక వస్తుందిరా.

తల్లుభట్లు:- అదేమయ్యా తిప్పాభట్లు! పేగులా యెత్తుకవచ్చేది.

హాస్య:- ఎత్తుకవచ్చేది నెత్తిమీద గంపా.

తిప్పా:- ఓరి, అదిగాదురా! వస్తుందిరా, వస్తుందిరా!

తల్లుభట్లు:- అదేమయా! పడమటింటి వీరంభట్లుకొడుక్కి- చేటువచ్చేది.

తిప్పా:- అది అవునేకదా. మరివస్తుందిరా వస్తుందిరా.

తల్లు:- అదేందోయి తిప్పాభట్లు! లంఝమ్మగారి తల్లిచేతిదుడ్డు గట్టిచూస్తే అల్పాచమనమా వచ్చేది.

తిప్పా:- ఓరి, పట్టుపట్రి.

తల్లు:- అదేమయా తిప్పాభట్లు! నగరగోదానమాపట్టేది?

హాస్య: ఓరి నన్నుగూడా పట్రా. కాలువిరగబడుచున్నాను.

తిప్పా:- ఓరి గిరగిర తిరుగుచుందిరా. ఉత్తరాది వెంగసాన్ని జక్కులరంగసాన్ని పటకసాని ముద్దునుంజూస్తే జంగాల బిళ్లవలె తిరుగుచుందిరా.

తల్లు:- అదేమయా బొంగరమా తిరిగేది!

తిప్పా:- ఓరి, అదిగాదురా. లంజమ్మగారినిచూస్తే మోహా మెత్తుక వస్తుందిరా.

వా. అనితిప్పాభట్లు సానికూతునింజూచి యేమనుచున్నాడు.

(తిప్పాభట్లు రాగానచదివేపద్యం)

శంకరాభరణ — ఆటతాళం

కూస్తున్నన్నవి కోకిలంబులవిగో కోలాహలప్రక్రియన్
వేస్తున్నాడు మనోభవుండమిషుగా వేమారునీవున్ననున్
చూస్తుందానవు నీకుధర్మమవవే శుద్ధాత్ముడన్ బ్రా
హ్మడన్
త్రేస్తున్నానిదెగూర్త మొక్కటిరతిం దేలింపవేలంఝమా

హాస్యకాడు:— ఒకగూర్తమా తెచ్చేది? నూకుమాళ్ళు తెస్తే తెస్తివి, లేకుంటే నక్షివిసుస్తున్నాను.

వెంగసానిమాట:— నిన్నురతిం దేలించేది మీాయింటి యాపె.

వా. అనిన మరియు నేమనివనరుచున్నాడు.

ద. ప్రిక్కకు రాగదవేనాదర్భ-పవిత్రిమిచ్చెదనే।
మొక్కేను నీపాదములకునేను ఓ-మోహనాంగిరావె॥

వెంగ :-తిప్పాభట్లు నీవు బ్రాహ్మణుడవు. లంఝలకు మొక్కుదురా! మాకేల దోసంకట్టెవయా ?

హాస్యకాడు:— వారు అట్టేఉండనీ నాకాళ్ళకు మొక్కేవు బ్రతికేవుగాని.

వెంగసాని:— తిప్పాభట్లుగారు! నెమరు పెట్టేదేందయా?

తిప్ప:— అదా, గానుగపిండి నములుచున్నాడ.

వెంగ:— తిప్పాభట్లు! గానుగపిండి నమలకుంటే ఒక విడెంవేసుకోరాదా.

తిప్పాభట్లు:- వెంగసాని పీద్యంవేసుకుంటేను మరిన్ని కెల్లించి నట్లుండును.

హాస్య:- జలదారా కెల్లించేది?

తిప్పా:- అదా గానుగపిండికి తలగిరగిర తిప్పుకవచ్చును.

వెంగసాని:- తిప్పాభట్లు, మీకు యించుక పైత్యశరీరమో! తలగిరగిర తిప్పుక వస్తుందంచున్నారు.

తిప్పా:- వెంగసాని అఘువలెగాకుంటే మాయింటియాపె నన్ను తన్ని యేల ఛీ అనును.

తిప్పాభట్లు, పెండ్లాం యెల్లమ్మమాట:-అవునోషూ మీ బ్రతుక్కు నేతన్నదిన్ని మీలంఘులతో చెప్పవలె.

వెంగసాని:- తిప్పాభట్లు! నీవలపఘుండనీ, నిన్నుజూస్తే నాకు పేగులెత్తుక వచ్చుందే.

ద॥ మంచిగానికోడే నేటి – పంచాంగ మిచ్చెదనే।
వంచనసేయకలంఘమగారొక – పారి అమనరాదపే॥

వెంగసాని:- తిప్పాభట్లుగారూ! అమనగానేందయా!

తిప్పా:- వెంగసాని, అమనంగా అమంటకాదషో.

వెంగ:- నన్నమనేది! మీయింటి ఆపెనే అమందువు.

హాస్యకాడు:- వారినీ అమనవద్దు; మీయింటి ఆపెనూ అమనవద్దు. నన్నమనుమా బ్రతికేవుగాని. అయ్యో వయసా, అయిదుమాళ్లు దిశేదినాలు పోయంగా (?) వారివెంట పడేది నావెంట పడరాదు.

తల్లుభట్లు:- ఎందుకో హాస్యకాఁడు, వారింట్లో చెంబెత్తుకు పోతినంటే.

వెంగసాని:- రంగసాని, యీ తిప్పాభట్లు నావెంటనే పడుచున్నాడు నీ వెంటనే పడరాదు.

రంగసానిమాట:- నీమీద అతనికి వలపుకాగా నీవెంటపడు చున్నాడు.

వెంగసాని:- వానివలపు అఘుండనీ వాన్నిజూస్తే నాకు పేగు లెత్తుకవస్తుందె. తిప్పాభట్లు, మాకు ప్రదక్షిణంచేసేది కోవెలకు ప్రదక్షిణం చేయరాదు.

తిప్పాభట్లు:- మాపాలింటికి కోవెల, దేవుండు అంతానీవే.

వా. అనిన ఉత్తరాది వెంగసాని పప్పుతిప్పాభట్లను జూచి మరియు నేమనుచున్నది.

వెంగసాని:- ఏమయ్యా పప్పుతిప్పాభట్లుగారూ, మీరు పెద్దలు ఇట్లు మాట్లాడుదురా.

తిప్పాభట్లు చదివేపద్యం:

ఏషాగాధము లేలే
భాషింపవదేమి మిట్టిపడెదవదేలే
కాషాయవస్త్రమిచ్చెద
రోషంబులు మాను మేము ఋగ్వేదులమే.

హాస్యకాడు:- దానికిచ్చే కాషాయివస్త్రం నాకుఇమ్ము. కొత్తేమ సానివలె చుట్టుకొనేగాని.

వా. అనిన పప్పుతిప్పాభట్లు మరియు నేమనుచున్నాడు.

ద. మంచిమాటలాడవే నాజందేలు-తెంచుకుందునషవే।
కంచిగరుడసేవ సేవించుఫలమెల్ల-కలికిధారబోసెనే।

హాస్యకాడు:- నీవు గడ్డము తెంచుకుంటే నేదుడ్డుగోల విఱిచి వేతును.

వెంగసాని:- తిప్పాభట్లూ, నాకు ధారబోసేది మీాయింటిదానికి ధారబోయి.

వా. ఆసమయంబున కావాలంగుడి అప్పంవాధ్యారి, నాజ్జిండు అంబిరాయండు మొదలైనవారితో వచ్చెనట యెటునలెను.

ద. తప్పగంతులెవేయుచు - తలతలే యూచుచు
అప్పంవాధ్యారివచ్చె - అందరు చూడ॥

వా. ఆవేళ పప్పుతిప్పాభట్లు అప్పంవాత్యారినిజూచి యేమను చున్నాడు.

తిప్పాభట్లు:- అప్పంవాత్యారి యింగేయిరుం.

అప్పంవాత్యారిమాట:- యెదుబిళెనాంజిన్, తిప్పాభట్టనింగే యిరుక్క-చొల్లాిన్. యిదుపరిశుద్ధమానస్థలమో.

నాంజినిమాట:- ఆప్పంవాత్యారె, యిదుపరిశుద్ధమానస్థలమా

అప్పంవాత్యారిమాట:- అదెప్పాడి భిళెనాజ్జిన్.

నాంజినిమాట:- యిదిప్పమహాజనమాణిక్యత్తాళ్ ప్రసరిచ్చెడం

అప్పంవాత్యారిమాట:- భళాభళా యిన్నెక్కొ-న్నో మనశ్శుద్ధి యాచ్చి.

అంబిరాయనిమాట:- అప్పంవాత్యారె, నెవ శంకుసిచ్చిరో. మలశుద్ధి యాఘురుమక్కు.

అప్పంవాత్యారిమాట: అడ అప్పిడి యల్లబిళాయి. మనశ్శుద్ధి యాచ్చి యంగిరేన్. అప్పిడియన్నో లింగపురాణత్తిలే శొల్లి యిరుక్కురుదు.

వేశ్యాయాదర్శనం పుణ్యం స్పర్శనంపాపనాశనం
శయనేసర్వతీర్థాని సురతంమోక్షసాధనం॥

ఎన్నుసొన్నాప్పాలె, అద్యమేసఫలంజన్మ యన్నాప్పాలె, యింగెధానె సకలతీర్థంగళుం యిరుక్కురదు, ఘట్టియా హాయిరుక్కురుధానె యిరుం.

అప్పంవాత్యారిమాట: అదెండా తెలుంగా పప్పుతిప్పాభట్టితనిక్కు శరి పార్కురాయో.

తిప్పాభట్లుమాట: వుమ్మాన్లె కుట్టినాప్పాలె పార్కులేన్.

అప్పంవాత్యారిమాట: వునక్కొండా యిత్తినరశావళి. అహో వారుమ్మిణె మహాజనమాణిక్యత్తాల్.

జోగంది: యేనయ్యా అప్పంవాత్యారయ్యనే, యెత్తినపొట్టు అలక్కరీర్.

అప్పంవాత్యారిమాట: నిదానో మహాజన మాణిక్యత్తాళావదు.

జోగంది: ఆమయ్యా.

అప్పన్వాత్యారిమాట: అహో మహాజనమాణిక్యమెయివశేర్

మహాజనమాణిక్యంమాట: వాత్యారయ్యా, పెర్నాట్టు మాణిక్యత్తాళరి యీరో. వుమక్కుం అవళుక్కుం యిబ్బడి యాపోచ్చా. యివళ్ శామత్యం యిట్టబోదు. కన్నియళిచ్చి మూళువప్షం అవళీశూత్తుం బారహాతిరింజిర్. మరందిరో.

పెర్నాట్టుమాణిక్యంమాట: అయ్యనుక్కుకం దెరియిమో. అంగెయిల్లోనాట్లం, అవళ్ అళక్కిరాళ్ వుమ్మైత్తెడ్రాళీపొం.

అప్పన్ వాత్యారిమాట: ఓహోహో. తెర్నాట్టుమాణిక్యమో, నన్నో యిరుక్కిరాయో!

పెర్నాట్టు మాణిక్యంమాట: అయ్యనుక్కు యిప్పద్దాకం దెరిం జెదె. వుంగుళాయి వుమ్మైత్తడ్రాళ్ విట్టుక్కానాల్ తెడికొండుపోలాం. అడపోడా వరడా.

అప్పంవాత్యారిమాట: అడఅడా అంబిరాయ పెర్నాట్టుమాణిక్య[illegible]ళ్ పాదతాడనం పణ్ణినాల్ ధన్యోస్మి.

వా. అని మరియు కావాలంగుడి అప్పంవాత్యారి మహాజన మాణిక్యమునుం జూచి యేమనుచున్నాడు.

అప్పన్ వాత్యారిమాట: పళపళా మహాజనమాణిక్యమో మహాగస్సియా యిరుక్కురాయిమ్మిణి నటనం చిణ్ణువాయో, అంధఅగ్రహారత్తిలె చవ్వప్పనాయక్కన్ కయిలెఅస్మనాడపితామహర్ అరెఅరక్కాల్ భాగం పరిగ్రహం

పణ్ణియిరుక్కుయిలె. అరశాక్కాల్ భాగశాక్కారన్ పప్పా తిప్పాభట్ట నండెనటనం బణ్ణదెన్న. పోనవర్షం అంద శెత్తిక్కారర్ విఘ్నంబణ్ణ యిలెనామెన్నో అరనెలం వెరయిల్ విడివిచ్చాం అరియారా‌యి.

మహాజనమాణిక్యం మాట: అయ్యా అరనెలం విడివిచ్చేదు అరివెనయ్యా. అయ్యా వాత్యారయ్యనె యింగెవారు మయ్యా. యింగెవారుం బిళ్లెమాప్పిళ్ళై. అయ్యవాడా కెళవి యళక్కిరాటి యన్నానెవా. వుంగుళాయి యాణెవా. అః అః తన్నిఛిపోడా.

అప్పన్‌వాత్యారిమాట: అడ అంబిరాయ మహాజనమాణిక్య త్తాళ్ కటీపిచ్చాల్ యిన్నెక్కొన్నా దేహపవిత్ర మాచ్చిదు.

వా. అని నాల్గుదిక్కులున్ను చూచి మరియు నేమనుచున్నది.

మహాజనమాణిక్యంమాట: అయ్య అప్పన్‌వాత్యారయ్యనే తెవరిమార్ లచ్చికప్పోరి యాయిరుక్కుయిలెయిం గుంమంగుం పోయినామెన్నాడ్రోం. శిత్తంవరకెచ్చికురోం.

అప్పన్‌వాత్యారి మాట: అడనాంజన్. మాణిక్యత్తాళుక్కు మున్నెదు చిన్నెదు. ముదువుంమూరుం యల్లాంఅఖండ మాయిరుక్కురుదు.

హాస్యకాడు: అప్పన్‌వాత్యారయ్యనే, యమ్మదువెప్పారుం, చందనక్కుళ్లుప్పోలె యిరుక్కురుదు.

సాజ్జనిమాట: అప్పన్ వాత్త్యారె, మహాజన మాణిక్యత్తాళ్ తొప్పుంకొండుప్పొడుందాళ్. ఆనాలుమ్మెవు మక్కశత్తె సత్త్యారివుండో. అస్మన్ కణ్ణెలెప్పొరుం, అవళ్ మెత్త సుఖక్కారి యాయిరుక్కరాళ్.

అప్పన్ వాత్త్యారిమాట: ఆనాల్ వారుమ్మెనె. నటియుమ్మెనె, నమ్ముడమెలెవొరు శిందుపాడి నటియుమ్మెనె.

ద॥ తుప్పడి శెలియల్ కొండుతొలయా విరహంతన్నాల్

అప్పంవాత్త్యారయ్యం వందారన్నమె పారడి॥

హాస్యకాడు: అప్పంవాత్త్యారె అవళె యెన్నెకు సింజకు నింజ పార్కరాయి. యెన్నెప్పొరుం.

అప్పన్ వాత్త్యారిమాట :-

అడఅంబిరాయ మహాజనమాణిక్యత్తాళ్ నమ్ముడయ తొప్పదుప్పటిక్కి వళియిట్టెళ్.యిందత్తుప్పటి అస్మన్నొడకొడ్డా ట్టన్. కృష్ణరాయంగెలె వస్త్రదానం ప్రతిగ్రహం పణ్ణినదు.

"అయం పటీ మే పితురంకభూషణం ।

పితామహాద్వైరుపయుక్తయావనం"

యెన్నాప్పొలె యెప్పిడి భిళాపాత్తు పాత్తుక్కడుక్కపదు.

అంబిరాయనిమాట :-

అప్పంవాత్త్యారె.అదుకొక్కనానొరు వుపాయంచొల్రెన్. పాక్కవెత్తలె పాడుం.

అప్పంవాత్త్యారిమాట :-

కారుమ్మిణె మహాజనమాణిక్యత్తాళ్. పిడియిమ్మిణె. పాక్కువెత్తలెపిడి. యింగెపిడి. అంగెపిడి.

హాస్యకాడు:- మహాజన మాణిక్యత్తాళుక్కు ప్పొడిపాక్కు వెత్తిలె యిరుక్కట్టుం. మహాజనమాణిక్యత్తాళవళాయి యెనక్కు ప్పొడుం ప్పాక్కువెత్తలె. అప్పంవాత్త్యారె యిందపుళుత్తప్పాక్కు యెందసందయిలె పోరిక్కిక్కొండు వందిర్.

అప్పన్వాత్త్యారిమాట :-

తాయిక్కెళ విక్కియెత్తినె కుడుత్తాలుంనన్నివుండో.

వా. ఈతీరున వినోదిచేతికియ్యంగా వినోది అప్పంవాత్త్యారిని ఏమని పొగడుచున్నాడు.

వినోదిమాట :-

ఓహోహోహోపోరుం పోరుమయ్యా పోరుంబిళే. అప్పాపోరుం. అడఅప్పచ్చిపోరుం సన్దు. ఆండవన్సభయ.యిప్పిడి యల్లో యిరుక్కవేణుం. ఆండవన్ పరితాపత్తినాలెయిన్నెం అప్పంవాత్త్యారయ్యన్ అప్పన్వాత్త్యారయ్యన్ గోత్రం.

బోగాలవారు :-

యేనయ్య అప్పంవాత్త్యారయ్యనె! వుంగళాయి కయిలె కూత్తుప్పాత్తు ప్పాక్కువెత్తిలె యోడెశెలవిట్టిర్. పోధావొవ్వుమ్మడచ్చందం.

అప్పంవాత్యారిమాట :-

అడఅంబిరాయ కూత్తుప్పాత్తధుం విల్లంగమావందు విళుందథె యిదుక్కుప్పాంగెదుభిళాయ్.

అంబిరాయనిమాట :-

వాత్యారె ముందిక్కూత్తుప్పాత్తానె. అంద తెలంగన్-పప్పుతిప్పాభట్టన్ అవన్ పోడువానేపణత్తె.

తిప్పాభట్లుమాట :-

అదేమంచున్నావురా అరవపోదె.

అప్పన్ వాత్యారిమాట :-

అడఅంబిరాయ తెలంగన్ వైయ్యుత్తొక్కినానె

అంబిరాయనిమాట :-

వాత్యారెతెలుంగన్ దిండియన్. అవనోడెవాయిక్కుడుక్కవెండాం. వారుమయూ. కూత్తుప్పాత్తాప్పోలె యాచ్చుధె పణందక్కిత్తి మెళ్ళనళువువోం వాకుం.

వా. ఆసమయంబున పప్పుతిప్పాభట్లు ఏమనుచున్నాడు.

తిప్ప :-రావో లంఝుమగారు. అరవవాడేమిచ్చేని. అల్పుండు పరమలోభి. పటుపట్టవమ్మా లంఝుమ.

భోగందానిమాట :-ఏమయ్యా పట్టేది ?

తిప్పాభట్లు :-ఊరికేపట్టు అటుపట్టు. ఇటుపట్టు. ఒకఉత్తమదానంపట్టు.

బోగమాపెమాట :-మాకు దానమేలనయ్యా. త్యాగమియ్య వలె గాక.

తిప్పాభట్లు :-ఓరి మంచిగా !

మంచిగాడు :- ఏమే అన్నగారు ?

తిప్పా :-మొన్న కోమటివారిపడుచు సమర్తాడినప్పుడు గృహయజ్ఞంచేస్తె పీసంకాసులు దక్షిణయిచ్చేరే. ఆకాసులు కొంచురారా.

మంచి :-అన్నగారూ, ఆకాసులు గోచిపాతనుకట్టుకొని అగిడితలో ఈదలాడబోయినప్పుడు పడిపోయెనె.

తిప్పా :-ఓరి, వెట్టివాడా ! నీతోయేందిపోరా. పట్టుపట్టవస్త్రాలంర్ఘుమ.

బోగందానిమాట :-ఏమయ్యా పట్టేది ?

తిప్పా:- ఊరికేపట్టవమ్మా. రాయపాళెపు చిన్నకాసు.

బోగమాపెమాట :- కాసనంగానేంది ? వీసమనంగానేంది? మీాథోవతి యిప్పించవయ్యా.

తిప్పా :-అదేవత్తా మంచిగా.

మంచిగానిమాట :-ఏమే అన్నగారు?

తిప్పాభట్లు :-మీాయమ్మ యెక్కుబోయెరా ?

తిప్పాభట్లు పెండ్లాం యెల్లమమాట :-ఏమీా అవునప్పా, పసరాన్కకసవుదెస్తిరి ? అవునూ ఆవు కుడితితాగలేదు.

తిప్పాభట్లు :-ఓసే అమ్మవలెకాదె ఆవు పులిసినకుడితి తాగదమ్మవే!

యల్లమమాట:అవునూ,కుడితిపులిసిందో చప్పుడుందోచూడుండ.

తిప్పా :-అవునవె. పిన్నభిక్షాలుగాడు విస్తరాకులకు బోయెనే. వచ్చినాడమ్మవే.

యల్లమ్మ :-అవునమ్మా, మీకు అవుపాసనాన్కు సమిదలున్ను కూడా తెమ్మంటే, కాగా యింకారాలేదు.అవునమ్మా, సత్రింవేళ యింకా యెంతసేపుపట్టు.

తిప్పా :-ఓసీ, పాదచ్ఛాయవేసి అడుగులుకొలవవె.

యల్లమ్మ:-అవు. చాలు, నేనాఅడుగులు కొలిచేది. పెదభిక్షాలుగాణ్ణి కొలువమనుండ.

భిక్షాలుగానిమాట !-అన్నగారూ, పాదచ్ఛాయలువేస్తిని పడమట నాలుగడుగులున్నదే.

తిప్పా :అయితే పండ్రెండు ఘడియలాయెను. ఇప్పుడు సువర్ణ-ఛాయగా కందిపప్పునండి కుమ్మరిస్తున్నారు.

యల్లమ :-కొదువా చెప్పండి నాకువశంగాదు.

హాస్యకాడు :-నాకు అంతకంటె వశంకాదు.

తిప్పాభట్లు :-సత్రింవేళకు ఇంకా నాలుగు ఘడియలుపట్టును.

యల్లమ :-అవునమ్మా, పిన్నభిక్షాలుగాడు ఆకలంచున్ను పోరు పెట్టుచున్నాడు. ముంతయిచ్చేగాని యింతలో నాలుగిండ్లకు పోయివస్తేరు.

తిప్పాభట్లు:- ఓసి, అలౌకికమా! కూతుచూస్తున్నానే.

యల్లమ:- అవు చాలు మీాబ్రితుక్కు కూతువొకటి కొదవా? దానిచేత కూతుచూస్తివే దానిచేతికి మీాధోవతియిచ్చి దానిముడ్డి వెంటనే పొండ.

తిప్పాభట్లు:- వోసి, అపువలెగాదె నీచీర అడుగుచున్నదె.

యల్లమ:- అవు, వలెవలె, మీాంబ్రితుక్కు వొప్పని మొకానికి వేయి వికారాలంచున్ను ఇన్నివికారాలుగావలె మంచి గాని కౌపీనమున్ను మీాధోవతిన్ని ఇచ్చి పొమ్మనుండ.

హాస్యకాఁడు:- మంచిగాని కౌపీనమున్ను ఇయ్యవద్దు, నీచీరా యియ్యవద్దు, నాచీర యిచ్చేగాని యిందు.

వ. అనిన విని తిప్పాభట్లు ధోవతి యిచ్చి బహుమానము చేసి యేమనుచున్నాఁడు.

తిప్పా:- ఓహోయి, ధర్మాత్ముండ! సత్రమధికారి,యీాలంఝమ ధోవతి దోచుక పోవుచున్నదయా.

అధికారి:- ఏమయ్యా, తిప్పాభట్లు ! కేళికచూచి బహుమానం చేసి ధోవతి దోచుక పోచున్నారు. భూయో భూయో దోచుక పోచున్నారని నీవే మొరపెట్టేవు. నీదిండితనము మానవుగద ! నేవలసిన దుప్పట్లు యిచ్చేగాని వూర కుండవోయి.

వ. ఆసమయంబున స్వయంపాకులు వచ్చి ఎచ్చరించఁగా సత్రిమధికారి బ్రాహ్మలవిడిచే క్రమమెటువలెను.

అధికారి:- ఓయి కుంటిబ్రాహ్మణుండ, రావోయి!

వ. అది విని తిప్పాభట్లు ఏమనుచున్నాఁడు.

తిప్పా:- ఓరి మంచిగా! ఆకుంటి బ్రాహ్మణుణ్ణి పిలుస్తున్నాడు. ఆకుంటిబ్రాహ్మణుండు సత్రమధికారికి ఏమిగావలెరా?

మంచి:- వాడె అధికారికి మేనపిన్నమ మనమరాలి మొగని భావమరది.

తిప్పా:- అయితే మనమున్ను ఆకుంటి బ్రాహ్మణుని వలెనే వత్తాముగా.

ద॥ సౌరాష్ట్రము॥ ఆది.

వెంటనంటి మంచిగాఁడు - వేదము చదువంగా
కుంటుకుంచు వచ్చె నూతఁ- కోలచేఁబూని॥

అధికారి:- ఓయి, కుంటిబ్రాహ్మణుణ్ణి పిలిస్తే నీవేల వస్తివోయి!

తిప్పా:- ఈవూళ్లో నాకంటే కుంటిబ్రాహ్మడు యెవరు?

అధికారి:- నీవు కుంటివాడవా? కొట్టు కొట్రా. వోయి పొట్టి బ్రాహ్మడ రావోయి.

తిప్పా:- ఓరి, మంచిగా! అధికారి అల్లపొట్టి బ్రాహ్మణ్ణి పిలుస్తున్నాడు. ఆయధికారికి వాడేమి కావలెరా?

మంచి:- వాడే వారిపినతండ్రికి తోడబుట్టిన యన్న.

తిప్పా:- మనమున్ను వానివలెనే వత్తాముగా.

దరువు॥ గుమ్మకాంభోజి॥ ఆది॥

మిట్టనుదుట చేటంత – మేధావిబొట్టుపెట్టి
పొట్టిబాపడై వచ్చె – పొదలుచు నపుడు॥

అధికారి:– ఓయి, నీవు పొట్టివాడవా ? కొట్టు కొట్రా. ఓయి పొడుగాటి బ్రాహ్మండ, నీవురావోయి.

తిప్పా:– ఓరీ, మంచిగా ! అల్లపొడుగాటి బ్రాహ్మణ్ణి పిలుస్తున్నాడు వాడు యెవడ్రా,

మంచి: వాడా ! వారమ్మమొగడు.

తిప్పా: మనమున్న అఘువలెనేవత్తాముురా.

ద॥ ముఖారి॥ ఆది॥

వడిగసోదెపడుచు శోభనాలు– పాడుచురాఁగా
పొడుగాటిబ్రాహ్మణుండై వు– ప్పొంగుచువచ్చె ॥౧॥
తంజాపురవాసునకు– దళితరిపూల్లాసునకు
మంజులదరహాసునకు– మన్నారుదాసునకు ॥౨॥

అధికారి: అదేమోయి, పొడుగాటిబ్రాహ్మణ్ణి పిలిస్తే నీవేల వస్తివోయి?

తిప్పా: నేదా మన్నారుకోవిలపురమంత పొడుగాటి బ్రాహ్మణ్ణి నాకన్నా పొడుగాటివాడు యెవడు?

అధికారి: నీవుపొడుగాటివాఁడవా? కొట్టుకొట్టు. ఓయి నత్తిబ్రాహ్మడ, రావోయి.

తిప్పా: ఓరీమంచిగా, ఆయధికారి అల్ల నత్తిబ్రాహ్మణ్ణి పిలుస్తున్నాడు. వాడు ఆయధికారికి యేమిగావలెరా?

మంచి: వాడు వారన్నకు తండ్రి.

తిప్పా: మనమున్న వారితండ్రివలెనే వత్తుమురా.

ద॥ రేవగుప్తి॥ ఆట॥

ముత్తైదువలతోడ- ముచ్చటలాడుచు
నత్తిబ్రాహ్మడైవచ్చె- నలుగురుచూడ॥

ముత్తైదువ: అవునమ్మా, నేనెవ్వవలెవున్నాను ?
తిప్పా: నీవా, వోసి ఆ రంభకువలెనే వున్నావే.

తిప్పా: ఓసి, నేనెవ్వవలె వున్నానే?

ముత్తైదువ: అవునూ, మీరు నాపాలింటి ఆ సీమన్నారాయణువలెనే వున్నారు.

అప్పన్ వాత్త్యారిమాట: నీంగళె రెండుపేరుం పాతక్కణ్ణుక్కు నానెప్పడి యిరుక్కరేన్.

తిప్పాభట్లుమాట: నీకొరంగుపోలె యిరుక్కరాయి.

అధికారి: అదేమోయి, అల్ల నత్తిబ్రాహ్మణ్ణి పిలిస్తే నీవేల వస్తివోయి?

తిప్పాభట్లు: సీమలో నాకంటె నత్తిబ్రాహ్మడు యెవరు?

అధికారి: ఓయి, నీవు తెచ్చుకోలు నత్తివాడ వింతేకాని నిజమైన నత్తివాడవా? కొట్టు కొట్రావోరి.

అధికారి: ఓయి, కాశీకావడిబ్రాహ్మడ, రావోయి.

తిప్పా: ఓరి మంచిగా! అధికారి కాశీకావడిబ్రాహ్మణ్ణి పిలుస్తున్నాడు. వాడు ఆయధికారికి ఏమిగావలెరా?

మంచిగాడు: వాడా? వానికి వొకసైన అబ్బ.

తిప్పా: ఓరి, మనమున్న వారిఅబ్బవలెనే వత్తామగాని తల్లిభట్టుగాని చేతికావడి తియ్యరా.

దరువు॥

కావేరిలోస్నానముచేసి- కాశికావడి మూపునబెట్టి
ఈవేళతిప్పాభట్లు హరిహరీయనుచు వచ్చె॥

అధికారి: ఓయి, కాశికావడిబ్రాహ్మడ, స్నానముచేసిరావోయి.

తిప్పా: ఓరి మంచిగా! అధికారి స్నానముచేసి రమ్మంచున్నాడు ఏటికిబోయ్యేమంటే యేరు దూరముగదా. అగడితలోనైతే మొసలి యీడ్చుకపోను. ఇంతలో సత్రివేళతప్పిపోకుండా కొనసిగఅయినా తడిపి ముడివేసికొందాము. ఇసుమంత అల్పాచమనము చేయరా.

మంచిగాడు: అన్నగారు, నాకు వుచ్చరాలేదే.

తిప్పా: ఓసి, మంచిగానికి వుచ్చరాలేదంచున్నాడు. ఎట్లువలెనే?

యల్లమ: అవునట్లూ, పడుచుసుడియనికి సమయానకు వుచ్చరాలేదు. అందుక నేనేమిసేతు?

తిప్పా: ఓరిమంచిగా!ఆపోలుభట్ల ముంతలోనీళ్లైనాతీసుకరారా

వ. అని సిగముడివేసుకొనివచ్చిన పప్పుతిప్పాభట్లునుజూచి సత్రిమధికారి యేమనుచున్నాడు.

అధికారి: ఏమోయి, అప్పుడే స్నానముచేసివస్తివా?

తిప్పా: ఓహోహో స్నానముచేసివస్తిమే! యిదిగో నాసిగచూడు

అధికారి: ఎక్కడస్నానం చేసివస్తివోయి?

తిప్పా: ఏట్లోను.

అధి: ఏరెక్కడ చెప్పుమా!

తిప్పా: ఏరా పెళ్లేనిమాకుల(?) బైటికి దక్షిణముగాను.

అధి: మంచిస్త్రామాణికుడవోయి. ఆడేదల్లా దబ్బరలే. కొట్టు కొట్రా. తాళు, తాళు, తాళు, రావోయి రావోయి మాయేలినవారు బ్రాహ్మణ్యప్రభువులు గనక మేము బ్రాహ్మల పరీక్షించరాదు. నీవుయెట్లావున్నా పూజ్యుడవే అటుగనక సకలమైనవారున్ను పసాపడవిచ్చేయరయ్యా.

ద॥ ఎరుకలకాంభోజి॥ రూపకం॥

అప్పాలువడలును- అతిరసములు
పప్పుభక్షింపను పప్పు-తిప్పాభట్లువచ్చె॥

మంచినీళ్ళవాడు: అయ్యలాకు-అమ్మలాకు
అయ్యలకమ్మల- కయ్యలకమ్మలకు॥
పెద్దలకు పిన్నలకు శీతళపాతాళ
పచ్చకర్పూర పరిమళగంగామృతం॥

ద్వి. ఆవేళనాసత్రిమందు భూసురలు
వేవేలుచోట్లకుఁ బెనఁగెడువారు,
నొకరిముందర నొకరొకరినిఁదోి౦చి
యొకరొకరినిబట్టి యీఁగెడువారు,
వరుసగాఁ దమతమవారిని జోట్లు
సరుదుకొమ్మని పంక్తిసాగెడువారు,
అంకణంబులుపట్టి యమరఁ గూర్చుండి
కొంకకదొప్పలు గుట్టెడువారు,
ఆకులువేసి పాత్రాభిఘారంబు
ప్రకటంబుగఁజేసి వడ్డించువారు,
నూరుఁగాయలు నువ్వు నూరుబిండ్లమరఁ
జారులుఁ గూరలు సద్యోఘృతంబు
పప్పుశాల్యన్నముల్ పచ్చళ్ళు సిగర
లప్పడంబులు పరమాన్నమోగిరలు
అతిరసంబులు వడలంబల్లు పెరుగు
చతురతమీఱంగ సవరించువారు
అమ్మలకయ్యల కన్నంబటంచు
నెమ్మివలసినది సర్మించువారు.

వ. ఇక్కడ ఆశీర్వాదంచేసి ధారపోసి తిరుగద్విపదవిన్పించేది
" అనేన శ్రీవైష్ణవ తదీయారాధనేన భగవాన్ సర్వా

త్మకః శ్రీరుక్మిణీసత్యభామా హేమాబ్జనాయికాసమేత
శ్రీరాజగోపాల స్సుప్రీతో వరదోభవతు”

ద్వి. ఆపోశనంబిడి యారగింపుచును
జాపుసత్రింబని పరిణుతించువారు

తిప్పాభట్లు స్తోత్రముచేసేది :

ఓరి తల్లుభట్టుగా, ఇషువలె మృష్టాన్నముగా సత్రము పెట్టేరాజును కాశీరామేశ్వరము పర్యంతములో ఎక్కడనైనాచూస్తిమా! సన్నబియ్యమన్నమేంది! కందిపప్పేంది! దొన్నెకొద్దినెయ్యేంది! పచ్చడేసికూరలేంది! వలసినంత పరమాన్నమేంది! వడలేంది! అతిరసాలేంది! మీగడ పెరుగేంది! ఓహోహో! ఎంతసంభరమోయి!

ద్వి. ఈతీరుభుజియించి యితవుగా “నన్న
దాతా సుఖీభవ త్వ”మనుచు లేచి
గబ్బున తేంచుచుఁ గరములుగడిగి
బొజ్జలునిమురుచుఁ బొదలుచువచ్చి
వీడెముల్ దీసుక వేడ్కతో గుంపు
గూడుకవచ్చిరి కుతుకంబుమీఱ.

వ. ఇవ్విధంబున మృష్టాన్నంబులు భుజియించి సంతుష్టాంతరంగులై సత్రమధికారిచెంగట పప్పుతిప్పాభట్లు అప్పంవాత్యాది మొదలైన కోటివిప్రులు మెచ్చుగా నచ్యుతవిజయరాఘవ భూపాలు నేమని యాశీర్వదించుచున్నారు.

ఆశీర్వాదము:—

అనేన శ్రీవైష్ణవ తదీయారాధనేన భగవాన్ సర్వాత్మకః శ్రీరుక్మిణీసత్యభామా హేమాబ్జనాయికాసమేత శ్రీరాజగోపాలస్స్వప్రసన్నో వరదో భూత్వా అస్య యజమానస్య స్వాతీ నక్షత్రే తులారాశౌ జాతస్య శ్రీరాజగోపాలస్వామి దివ్యానుగ్రహాలబ్ధ మన్నారుదాసాపర నామధేయాలంకృత వక్షస్థలస్య అచ్యుతవిజయరాఘవాచార్య నామధేయస్య తస్యసహకుటుంబస్య సపుత్రికస్య సబాంధవస్య సపరివారస్య క్షేమస్థైర్య ఆయురారోగ్య ఐశ్వర్యాభివృద్ధో భూయాదితి భవంతో౽నుగృహ్ణంతు తథాస్తు. యజమానస్య స్వామ్యమాత్య సుహృత్కోశరాష్ట్ర దుర్గబలాఖ్యానాం సప్తానాం రాజ్యాంగానా ముత్తరోత్తరం భూయాదితి భవంతో౽నుగృహ్ణంతు. తథాస్తు.

వ. అని యాశీర్వదించిన తదనంతరంబ సత్రమధికారి వారలకు యథోచిత బహుమానములు చేయంగా వారు సత్రమధికారితో నేమని తెల్పుకొంచున్నారు.

తిప్పాభట్లు మొదలైనవారు:- రావోయి సత్రమధికారి! ఏలినవారి కటాక్షాన ఈసత్రమందు మృష్టాన్నముగా భుజియిస్తిమి. మాకు ఇంకొకమనవి వున్నది.

అధికారి:- మహాభాగ్యమాయెను తెలుపరయ్యా.

తిప్పాభట్లు:- అడ అప్పంవాత్యారె అయ్యనోడ శొల్లి కొళ్వీం, వారుం, వారుంబిళె అప్పంవాత్యారి అడతిప్పాభట్ట యెనక్కు తెలుంగు తెరియాడె. నీదానేశొల్లు మహా రాజనోడ సత్రిత్తిలే మృష్టాన్నమా భుజియిచ్చాప్పోతె యాచ్చే, కొరయుంశొల్లివిడుం.

తిప్పా:- ఓయి సత్రిమధికారి, మేము తెల్పేమంటే సంకోచమవు చున్నదయ్యా.

అధికారి:- ఏలనయ్యా సంకోచం! ప్రారకే తెల్పండ.

తిప్పా:-అడ అప్పంవాత్యారె మేలేయెదుభిళా.

అప్పన్ వాత్యారి:- అడతిప్పాభట్టా, నీ తెలింగిలే యేదోకొళరి నాల్, యెనక్కు తెరియుమో.

తిప్పా:- అయితే లంజ.

అప్పంవాత్యారిమాట:- అడ, మెలా, నాలుం శొల్లుం లంజా అలంజొ, యెన్నోశొన్నియే, యిందకూట్టెళుత్తుయెరుక్కు తెరియుంబిళె, సంకోచమేన్, పణంకుడామల్ కూత్తి యూన్ వందాల్ తావిళెయెన్నో ఘట్టియాశొల్లుం.

తిప్పాభట్లు:- అడపోడా వున్నోడోయేదు. వినవయ్యా యెల్లమ రాజయ్య లంఝుమగారు...

అధికారి:- లంఝుమగారు యేంది? అవతలచెప్పండ.

తిప్పాభట్లు:- లంఝుమగారనంగా యేందే. లంఝుమగారిచేత వొకసారి అపనిపించవలె నంచున్నారం. ఇదిమామనవి

వ. అనినవిని సత్రిమధికారి నవ్వి యేమనుచున్నాఁడు.

అధికారి:- అదెవరో వెంగసాని, యేమో జక్కులరంగసాని, రావోపలుక సానిముద్దు, ఈ పప్పుతిప్పాభట్లు అప్పం వాత్యారిగారు మహాదూరదేశాన్నుండి వచ్చినారు. మంచియోగ్యులు. వీరికి వూరికే వుండవశంగాదట. వీరిని సంతోషపెట్టుండు.

హాస్యగాఁడు:- వూరికేవుండ వశంగాకుంటే నాచేత దుష్టుగోల వున్నది.

వ. అనిన విని సానికూఁతు లేమనుచున్నారు.

భోగాలవారిమాటలు:- రంగసానిచెప్పేది:- పరాకా యెల్లమ రాజుగారు! పప్పుతిప్పాభట్లుగారికి వుత్తరాది వెంగసాని యందే వలపు. మమ్మేల వాళ్ని సంతోషపెట్టుమంచు న్నావయా.

అధికారి:- జక్కులరంగసాని, పటకసానిముద్దు, ఇంతేనా విటుల వలపించేది? మీ కులవిద్యగాదా వలచి వలపించి, సొలసి సొలయించి, చొక్కిచొక్కించి, దక్కించుకొనిమందులా మాయలా అడ్డగించుకోవద్దా!

భోగాలవారి మాట ; అయితే మీచిత్తమే వచ్చేని.

అధికారి : తిప్పాభట్లుగారు, మీరు ఈరూపానవుంటే స్త్రీలు తీసిపోదురు. మీతపోమహిమ చేతను మున్ను చ్యవన

మహాముని రీతిని దివ్యరూపము ధరించి వేడుకగాపీరితో
విహరించవయ్యా.

తిప్పాభట్లు : అయితే మీామనసే వచ్చిని

భోగాలవారు : యల్లమరాజుగారు, మీారు మమ్ము తిప్పాభట్ల
వెంటపొమ్మనేనే కాని మా చేత కేళికవిని బహుమానము
శాయవద్దా.

అధికారిమాట : భాగ్యమాయెను. ఆతీరున్నే మీాకు సకలమైన
బహుమానాలున్ను సేసేము. మాయేలినవారు ఆన
తిచ్చిన పదాలలో ఒకపదంపాడుండ.

భోగాలవారు : మహాభాగ్యమాయెను. ఆతీరున్నే వినిపించేము

పదము : అయిదువరాలిచ్చితి – నదియేమిరాయని యడిగితే
అయిదువరాలవు గావాయని– యతివ చతురులుపలికేవు

మాటనేర్పుల వాడుగదా – మన్నారుదేవుడు
బోటిరోయేమని – పొగడుదునేను ॥౨॥

సరిపెనలిచ్చితి వెంత – సరసుడవంటేను ।
సరిపెనలియ్యవాయని – సకియకందువలాడెనే ॥౩॥

ఏలరా నన్నింత – యేతువా యంటేను ।
ఏలరా నన్నునేది – యింతి, నీనైజమనవె ॥౪॥

వ. అనిన విని సంతుష్టాంతరంగుండై సత్రమధికారి ఆకంబు
కంతులకు తాంబూలాంబరంబుల బహూకరించిపంచిన నా

మించుబోణులు దివ్యరూపముధరించిన నవ్యమదనావతారుఁ డాపారుని జేరవచ్చిన యనంతరంబ మదనకదన వ్యాపారుండు పారుండు వచ్చెనఁట యెటువలెను.

ద. నీరజముఖులందఱు - నెమ్మితోఁ గొల్వఁగా
పారుండు మన్మథా - కారుండై వచ్చెను॥

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చిన యానవమన్మథుండు ఆకసకాంగి నింజూచి యేమనుచున్నాఁడు.

పదము॥ కొమ్మరోనీగబ్బి - గుబ్బలుగోరంట నీవె
అమ్మకచెల్ల యోరి న - న్నంటరాకురా ॥౧॥
కలికి నీమీఁద మేలువాఁడనె - బిగి కౌఁగిలింపవే।
చెలువుఁడని దుడుకులేల - చెల్లదుపోరా ॥౨॥
మోవి తేనెలియ్యవె నా - ముచ్చటదీర ।
నీవగ దెలియునుర నెర - నీటుకాఁడ ॥3॥
వన్నెలాడి మరుకేళి - నన్నేలుకోవె।
కన్నుల విలుకాఁడ నీమాయ - విన్నానులేర ॥౪॥

వ. అని మఱియు నేమనుచున్నాఁడు.

(మన్మథుండు వినిపించేది) తందనాతనతాన.

ఉత్తరాది వెంగసాని ?

వెంగసాని మాట : ఏరా ?

మన్మథుని మాట : జక్కుల రంగసాని ?

రంగసాని మాట : ఏమిరా ?

మన్మథునిమాట : పటకసానిముద్దు ?

ముద్దుమాట : ఆదేరా ?

మన్మథునిమాట : మనం యెక్కడ వున్నామో ?

ముద్దుమాట : కోవిల్లో వుండాము రా ?

మన్మథునిమాట : కోవిల యెక్కడనో ?

ముద్దుమాట : కోట్లోరా.

మన్మథునిమాట : కోట యెక్కడనో ?

ముద్దుమాట : తంజావూర్లోరా.

మన్మథునిమాట : ఆఁ హాఁ, మనయేలినవారు లచ్చ బాఁపలకు వంటకం వేసునే ఆతంజావూరా.

వెంగసాని : ఓరీ బాఁపఁడా ? నిన్నబంతులు సాగి పప్పూ పాశమూ కజ్జాలూ.......నీవూ పెండ్లాం, బిడ్డలూ బోంచేస్తిరే మరస్తివా ? వూరికే వుండారి వోరి,

మన్మథునిమాట : పెంగసాని, నేనెవ్వరో !

వెంగసానిమాట : నీవే నవమన్మథుండవు గావటారి.

మన్మథునిమాట : అమ్మతోడూ లే, పట్టు, పట్టు, పల్లెం, పల్లెం, కేకవేసిఆఁహ్వా, మారికలిగితే, అప్పే, కొబ్బెరా సారపప్పూ, గస్కగస్కలూ.

వెంగసానిమాట : ఓరి, గసగసలనరా.

మన్మథునిమాట : జాజికాయ, జాపత్త్రి, పోస్తు, అబిని(?)సా తీసేది.

నిన్ను నెడబాసి నిమిషమైనను తాళ - నెలతరో ।
యెన్నరాని మోహాన - నింతి, నీమోవి తేనె
యియ్యవే ॥౧॥

వ. అనిన విని భోగాలవారు జోడుగూడి నటించిరట యెట్లు వలెను

దరువు॥

పారులిరువురు సాని - పడతులతోఁగూడి
కూరిమి నటించిరి - నేసుపులు మెఱయ ।

భరతవాక్యము

ఇవ్విధంబున ననవరత లక్ష బ్రాహ్మణాన్నదాతయగు మన్నారుదాసనృపాలునకు హేమాబ్జనాయికారాజగోపాలకులు ఆయురారోగ్యంబు లమితభోగభాగ్యంబులు సంతానసమృద్ధియు సామ్రాజ్యాభివృద్ధియు సకల దిగ్విజయంబును పాలించిలాలించి రక్షింతురు గాక. మన్నారుదేవికి మంగళం॥

సత్రిమరులు నాటకం సంపూర్ణం.

ANDHRA UNIVERSITY PUBLICATIONS.

I. ENGLISH

(A) Humanities and Sciences.

RAMALINGA REDDY SASHTYABDAPURTI COMMEMORATION VOL. Part I—Sciences (Rs.10/-)

Do. Part II—Humanities. (Rs. 15/-)

No. 46. CALENDAR THROUGH AGES AND COUNTRIES by Prof. M. N. Saha, (Rs. 1—8—0)

No. 54. Two Studies By Humayun Kabir, Education Advisor to Government of India and Chairman, University Grants Commission. Rs. 3—0—0

(B) Economics and Politics

No. 36. PRACTICE AND LAW OF BANKING— by D. S. Sastry, M.A., C.A.I.B. (Rs. 1—8—0)

(C) History

No. 3. BUDDIST REMAINS IN ANDHRA AND HISTO OF ANDHRA BETWEEN 225 AND 610 A. D.—by Dr. . R. Subrahmaniam, M.A., Ph.D., Ex. Principal, ah ajah's College, Vizianagaram. (Rs. 2— —)

No. 7. ADVANCED HISTORY OF INDIA—by the l rof. P. T. Srinivasa Ayyangar, Ed. by Prof. G. . ao, M.A., LL.B., Professor in History, Andhra University. Rs. 8—8—0)

No. 32. A FORGOTTEN HAPTER OF ANDH A HISTORY— by M Somasekhara arma, Dept. of Hi , Econo- ics Politics, And ra University. (s. 2—0—0)

No. . ISTORY OF TH REDDY KINGDOMS— y Somasekhara Sarma. (Rs. 15—0—0)

No. . FACTORS IN INDIAN HISTORY— y Prof. K. A. Nilakanta Sastry. (Rs. 2—0—0)

No. 48. STUDIES ON KRISHNADEVARAYA OF VIZIANAGARA—by Dr. O. Ramachandrayya. (Rs. 5—0—0)

(D) Philosophy

No. 24. VIVARANAPRAMEYA SANGRAHA—(English Translation) Ed., by S. S. Suryanarayana Sastri, M.A., B. SC., Bar-at-Law and Prof. Salleswar Sen, M.A., D.Litt., D. Phil. (Rs. 6—8—0)

(E) Science

No. 2 . AN OUTLINE OF THE MINERAL RESOURCES OF NDHRA DESA—by Dr. C. Mahadevan, M. ., D.SC., 'adras), F. A. Sc. (Re. —8—0)

No. . SCATTERING OF LIGHT AND THE RAM N FFECT-y Prof. S. Bhagavantham, M SC., Hon.D. c.(ndhra), -Professor of Physics, Andhra Unive ty. (s. 15—0—0)

No. 8. INT RMEDIATE PRACTICAL PHYSICS—v V. ppa Rao, M.A , L.T., (Rs. 0—8—0)

No. . TURAL RESOURCES OF ANDHRA AREA & LLIE SUBJECTS A Symposium. (Rs. 2—8—0)

No. 3 HEMISTRY OF VITAMINS AND HORMONES—by Prof. Seshadri and Dr. Rangaswamy. (Rs. 12—0—0)

No. 7. T EORY OF GROUPS AND ITS APPLIC T TO HYSI AL PROBLEMS-by S. Bhagavantam an . en-atray du. s. 0/-)

No. 9. M moirs in oceanography. (s. 5/-)

II. TELUGU

(A) Catalogues

No. 1. A DESCRIPTIVE CATALOGUE OF TH TELUGU NUSCRIPTS IN THE TANJORE PALACE IBRARY—ted by P. P. S. Sastri, M.A., Govt. Orie al Manus-ripts Library, Madras. (R . 1—8—0)

(B) History

No. 39. INDIAN POLITY. A. D. 1600 to 1948—by Atmakuri Govindacharyulu. [3 Volumes—Rs. 35/-, Each Volume—Rs. 15/-]

(C) Criticism

No. 8. KAVITHWATHATHWAVICHARAMU—by Sir C. Ramalinga Reddy, M. A. (Cantab), Hon. D. Litt. (Andhra) (Rs. 3—0—0)

(D) Grammar

No. 44. ANDHRA VYAKARANA SAMHITA SARVASWAMU—Part I—by Kalaprapurna Vajjala Chi a Sita Ramaswamy Sastri Rs. 25—0—0)

No. 47. ANDHRA VYAKARANA SAMHITA S RVASWAMU—PART II—by Kalaprapurna Vajjala Ch na Sitaramaswamy Sastri. Rs. 25—0—0)

No. 52. DRAVIDA BHASHA PARISEELANAM by Mr. V. Ch. Sitaramaswami Sastri.

Volume I. (Rs. 16—0—0)
Volume II. (Rs. 16—0—0)
Complete set of two volumes. (Rs. 30—0—0)

(E) Literature

No. 2. THE UNIVERSITY LECTURES ON VEMANA—by R. Anantakrishna Sarma, Lecturer, Mahara ah's College, Mysore. Rs. 1— 0)

No. 21. VYASA NJARI OR COLLECTED SSAYS IN LUGU)—by r C. R. Reddy, M. A (Ca ab) Ho . ·.Litt. (Andh). Rs. 2— —0)

No. 0. DWIPADA HARATAM-Vol.I-Edited b . .Laks mi-ant m, M.A. s. 10—0—0)

No. 41. WIPADA BHARATAM—Vol. II—ted by P. Lakshmikantam, M.A. Rs. 12-0-0

No. . ipada Bharatam—Vol. III Edit by Vi wa J. omayaji, M.A., L.T. (s. 15— —0

No. . · wi ada Bharatam-Vol. IV Edit by Vi w . J. o ayaji, M.A , L.T s. 12— —

p e set of the four Volumes of Dwip rata (Rs. 40—0—

No. . Tra slation An Commentary of Sapthasat ramu- D. V. Sit aramaswamy, M.A. (Rs. 3—0—

No. · Panc mi-A thes on Ranganatha Ramayana di yasamu u—by Dr. . R. Reddy—Edited by G. S. . charya (Rs. 2—0—)

(G) Science

No. 33. A Text Book on Trignometry (in Telugu)—b K. Rangachari, M.A., B.L., M. R. College, Vizi - garam. (Rs. 4—0—)

No. . Text Book on Zoology (in Telugu)—by R. . eshaiya, M.A., Annamalai University, Annamala - nagar. (Rs. 5—8—0 .

III. SANSKRIT

(A) Vyakarana (Grammar)

No. 6. Chitraprabha—A commentary on Haridikshita's La husabdaratna—by B. Hari Sastri—Edited with n by Mahamahopadhyaya Kalaprapurna, Tata Su baraya Sastri, Maharajah's Sanskrit Co ege, Viz a agaram. (Rs. 3—· 0)

No. 26. uruprasadam and Guruprasadasesham—E ited by hamahopadhyaya Kalaprapurna Tata Su baraya astri and Peri Venkateswara Sastri—Part I. (Rs. 7—8—0)

Do. do. Part II. (Rs. 10—0—0)

No. 51. Paribhashendu Tippani Nagesagudartha Dipika, by Mr. P. Venkateswara Sastri. (Rs. 25—0—0)

(B) Nyaya

No. 7. Sangameswarakrodum—On Jagadisa's Siddhanta-Lakshanam—by G. Sangameswara Sastri.(Re. 0-12-0)

(C) Vedanta

No. . Vivaranaprameya Sangraha (Sanskrit Text) dited by S. S. Suryanarayana Sastri, M. A., B. Sc., ar-at-Law and Prof. Saileswar Sen, M.A. D. Litt., . Phil. (Rs. 7—8—0)

THE FOLLOWING PUBLICATIONS ARE OUT OF STOCK.

I. ENGLISH

(B) Economics and Politics

No. The Beginnings of Local Taxation in the Madras residency—A Study in Indian Financial Policy—863-71—by Prof. M.Venkatarangayya, M.A., Ex.Proessor, Andhra University. (Rs. 2—4—0)

To. 4. The World Economic Depression—A Plea for Co-operation—by Sir J. C. Coyajee, B.A., LL.B., Ex. Professor, Andhra University. (Re. 0—12—0)

To. 5. India and the League of Nations—by Sir J. C. Coyajee. (Rs. 2—4—0)

To. 12. Fedaralism in Government—by Prof. M. Venkatarangayya, M.A. (Rs. 2—0—0)

To. 17. Indian Politics since the Mutiny—by Sir C. Y. Chintamani, Editor "Leader", Allahabad. (Rs. 2/-).

(C) Histo

To. 19. Modern Chinese History olitical, Economic and Social)—by Prof. Tan Yun S an (Chief Organizer, Sino—Indian Cultural Society, anking). (Re. 0-8-0).

(D) Philosophy

To. 16. Man—by Dr. Rabindranath Tagore (Re. 1—0—0)

II. TELUGU

(D) Grammar

o. 15. Vaiyakarana Parijatamu—by Kalaprapurna V. Ch. Sitaramaswami Sastri. (Rs. 3—0—0)

(E) Literature

o. 10. History of Sanskrit Literature—Part I. Vedic Period (in Telugu)— by M. Suryanarayana Sastri, formerly Pandit, University College of Arts. (Rs. 2-4-0)

o. 13. History of Sanskrit Literature—Part II. Laukic Period (in Telugu)—by the same author. (Rs. 2—4—0)

o. 18. History of Telugu Language-by Dr. C. Narayana Rao, M.A., Ph. D., L. T., Retd. Lecturer, C. D. College, Anantapur (in two volumes) Each volume. (Rs. 6-0-0)

o. 29. Gona Budhareddy's Ranganatharamayanam—Edited by Veturi Prabhakara Sastri. (Rs. 7—8—0)

(F) Phylosophy

No. . Andhra Mimamsa Nyaya Muktavali-(in Telugu)-Treatise on Purva Mimansa Darsana- by K. G palarishnamma M.A., L.T., formerly Lecturer in Or ental anguages, Government Arts College, Rajahmu dry. (Rs. 1— —0)

(G) Science

No. 14. Viswarupam—(dealing with the Physical Universe) ritten in popular Telugu—by K. Kondayya. M.Sc., hemistry Department, Benares Hindu University. en es. (Rs. 2—0—0)

No. 0. elugu Equivalents of Technical Terms in Phy-cs— y A. Balankeswara Rao, B. Sc., (Hons), formerly epar ment of Physics, J. V. D. College of Science and Technology.

(Re. 0—12—0) (inclusive of Postage).

Note— pies of the lications in s ck can be ha from Registrar, d a University, altair, on p ment e cost and os ge in advance ook-sellers, chool, ege and ct Libraries, raries situa ed in i ages and a so School and Co ege Book Stores will llowed a trade discount of 1 % on the published pri e.